

KERTÉSZ IMRE

A KUDARC



MAGVETŐ

Kertész Imre: A kudarc

Kertész Imre

A kudarc

(Részlet)

(Részlet)

Magvető

© Kertész Imre, 1988
Kertész Imre
A kudarc
Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi KFT.
ISBN: 978-963-14-2808-7

Készítette: eKönyv Magyarország Kft.

Az öreg az iratszekrény előtt állt. Gondolkodott. Reggel volt. (Aránylag: tízre járt.) Ilyen idő tájt az öreg mindig gondolkodni szokott.

Sok gondja-baja volt az öregnek, volt tehát min gondolkodnia.

De az öreg nem azon gondolkodott, amin gondolkodnia kellett volna.

Hogy min gondolkodott, nem tudhatjuk pontosan. Csak annyi látszott rajta, hogy gondolkodik, a gondolatai nem. Meglehet, nem is gondolkodott. Csak hát reggel volt (aránylag: tízre járt), s megszokta, hogy ilyen idő tájt mindig gondolkodni szokott. Olyan nagy rutinra tett már szert az öreg a gondolkodásban, hogy olyankor is képes volt a gondolkodás látszatát kelteni, amikor pedig nem is gondolkodott, noha esetleg ő maga is úgy képzelte, hogy gondolkodik. Ez az igazság, nincs rajta mit szépíteni.

Az öreg tehát gondolkodva (gondolataiba merülve) állt az iratszekrénye előtt.

Aligha kerülhetjük el, hogy e ponton szót ne ejtsünk erről az iratszekrényről.

Ezen iratszekrény ama sarkos könyvszekrény közvetlen utóda volt, amelynek két szára az utcai oldalával nyugatnak forduló szoba délnyugati sarkát foglalta el, pontosan a déli-északi hosszirányú ablakfelület déli szegélyétől a sarokig, valamint a kelet-nyugati hosszirányú fal mentén elhelyezett sublóttól úgyszintén a sarokig húzódván, nyugat felé, a falnak egy kb. 120 cm. hosszúságú kitüremkedése mellett, mely kitüremkedés rendeltetését senki soha tisztázni nem tudta, s amelyet egy ragasztott falemez (mintegy a könyvszekrény tartozéka) borított (mintegy szégyenlősen) (s feltűnően rossz ragasztással) ha nem is egészen a mennyezetig, de a könyvszekrény – vagyis úgy jó 2 m. – teljes magasságában.

Ha már így belebonyolódtunk, nem hallgathatjuk el, hogy a fent említett könyvszekrény viszont két néhai *rekamié* ágyneműtartójából készült egy közeli asztalosmester leleménye folytán, míg egy távolabbi kárpitosmester pedig a *re-*

kamié kárpitanyagából állított elő két korszerű *heverőt*, melyek áthúzva bár, de még ma is állnak a szoba északi falának nyugati, illetve keleti sarkaiban.

Talán megemlékeztünk már arról, hogy reggel volt. (Aránylag: tízre járt.) Most módunkban áll ezt további körülményekkel is kiegészíteni: gyönyörű, langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) reggel volt.

Miközben az öreg ebben az aránylag reggeli órában – tízre járt – az iratszekrény előtt állt és gondolkodott, futólag kísértésbe esett, hogy becsukja az ablakot.

De nem volt szíve hozzá, oly gyönyörű volt odakint ez a langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) reggel.

Olyan volt, mintha az iratszekrény előtt álló és gondolkodó öregre, valamint tágabb környezetére egy halványan kéklő üvegbura borult volna.

Ez a hasonlat – mint egyébként a találó hasonlatok általában – a felpeszülő asszociációk révén előálló fokozott érzékletességet kívánja szolgálni. Egy nagy forgalmú utca számtalan forrásból eredő lármáját és bűzeit kellene ugyanis odaképzelnünk egy szorosan záródó üvegbura alá; mert ilyen utcára nyílt az ablak, amelytől kissé déli irányban – vagyis ha szemközt állunk vele, balra – az öreg az iratszekrény előtt állt és gondolkodott.

Förtelmes egy utca volt.

A Hazugság Szurdoka – így hívta az öreg.

Valójában egy mellékutca volt csupán. (Hivatalos minősítése szerint.)

Ámde, két főútvonal közé szorulva, ez a mellékutca – mi egyebet is tehetett volna? – két főútvonal forgalmát bonyolította le.

A járda szélén, észak-déli hosszirányban, különféle jelzőtáblák meredeztek (megannyi kiáltó jelképei a hiábavalóságnak), míg az utca déli torkolatát – mely egyszersmind egy elágazó főútvonalnak és három összetalálkozó mellékutcának volt a csomópontja – egy forgalmi lámpa zárta le, mely úgy viselkedett, mintha ez az ut-

ca csakugyan egy mellékutca volna: vagyis az előtte bögő, dübörgő és reszketve toporzékoló autócsodából – amelyben az úgyszólván kölyökméretű törpéktől a vontató óriásokig mindenféle nagyságrend előfordult (a megfelelő kipárolgásokkal és hangrezgésszámmal) (mely utóbbi olykor meglepő ellentétben állt a mérettel, noha többnyire azért mégiscsak inkább arányosnak bizonyult) – mindössze két-háromnak engedélyezett áthaladást, mielőtt ismét tilosra váltott volna vissza.

Hivatalosan villamos nem közlekedett az utcában.

Nem hivatalosan azonban itt tette meg útját egy bizonyos kocsiszínből ki, illetve oda befelé tartó valamennyi villamos, melyek tulajdonképpen a két főútvonal valamelyikén közlekedve mintegy szóra sem érdemes módon haladtak csak keresztül ezen a két főútvonal közé szorult mellékutcán.

A Hazugság Szurdokából bölgés, hörgés, csikorgás, csörömpölés, jajszó és fékeveszett kurjongatás tört fel, akár egy fortyogó katlan mélyeiből, a hol feketéllő, hol csupán szürkéllő, az est beállta után (s a tél beállta előtt) (mert hiszen a kéményeket mind ez ideig még szóra sem érdemesítettük) mindenesetre már inkább csak renyhén kéklő gázok közül – míg hajnali fél négy órakor az utca északi torkolatában fel nem tűnik a garázsaikból érkező autóbuszrajok (s egyszermind az új nap új fekete gázainak) első, üres farát sárló kancaként dobáló, őrjöngve vágató hírnöke.

Ezt az észak-déli (vagy dél-északi) hosszirányú utcát mindössze tíz-tizenöt ház szegélyezte, mégis erre az aránylag kevés házra egy egész történelmi korszak ütötte rá bélyegét, ami – sajtószerű módon – a térben dél-északi hosszirányban nyert időrendi kifejezést.

A negyvenes évtized első fele az utca keleti oldalának a közepére esett.

Ezeket az esztendőket a háború, építkezéseit a sürgős tőkebefektetés, az ezzel, valamint a háborús anyagiánnyal együtt járó hevenyészetség jellemezte.

Egy ilyen ház második emeleti garzonlakásában lakott az öreg (egy szoba, előszoba, fürdőszoba, teakonyha, összesen 28 m²., tanácsi bérlemény, bére 120 Ft-tól növekvőben - a lakbéremelések üteme szerint -, jelenleg még mindig csak 300 Ft), házastársi jogon évtizedek óta ideiglenesen bejelentve (lévén, hogy állandó bejelentője - közvetlen családtag jogán - anyja lakásába szolt, jóllehet ott soha, még ideiglenesen sem lakott, de tekintetbe véve az idős hölgy remélhetően az emberi élet legvégső határáig terjedő, ámde végezetül mégiscsak kikerülhetetlen...) (egyszer, hogy a végezetül ki nem kerülhető esemény következtében megüresedő lakás e furfang révén majd az öregre szálljon) (ha e furfangot - de a szokásjog alapján ez remélhető - az illetékes tanácsi szerv is méltányolja) (s jóllehet ott is csupán egy szobáról volt szó, ámde nagy szobáról, zöldövezetben és teljes komforttal, minélfogva - legalábbis cserealapnak - az a lakás - ahová az öreg állandóan volt bejelentve, de ahol soha, még ideiglenesen sem lakott - mégiscsak kétségkívül alkalmasabb).

Mivel ennek a lakásnak - annak tehát, amelyben az öreg ideiglenes bejelentővel ugyan, de állandóan lakott - a berendezése már eleve a legszükségesebbre korlátozódott, bizvást remélhető, hogy amit a legszükségesebből most alább a leges-legszükségesebbeként kiemelünk, az - történetünk viszonylatában - legalábbis nem szükségtelen.

A (bejárati ajtótól) kelet-nyugati hosszirányú előszobát, amely közepén egy mázolt faléccel kettéosztott katedrálüvegű ajtó révén (pontosabban - az előszoba levegőtlenlése miatt - ennek a mindig nyitva álló ajtónak a mellőzésével) vezetett a lakószobába, déli oldalán a teakonyhába, attól nyugatra a fürdőszobába nyíló ajtók határolták, a még nyugatabbra szabadon maradó, kb. 80 cm. hosszúságú falfelület pedig egy előszobafogasnak (kaplartartóval) engedélyezett teret.

Az előszoba északi falát teljes hosszában, ajtókerettől ajtókeretig egy tetszetős műkarton anyagból készült függöny borította, mögötte elmés fogas- és polcrendszer iparkodott feledtetni az egykor itt álló s az öreg feleségének állhata-tos ellenszenvével hosszú időn keresztül eredményesen da-coló két egyenlőtlen méretű, otromba előszobaszekrényt, melyek azonban - az anyagok állítólagos természete sze-rint - mégsem vesztek el, csupán átalakultak ezzé a bizo-nyos elmés fogas- és polcrendszeré, sőt az egyik előszo-baszekrénynek egy kb. 7 x 7 centiméteres eredeti darab-ja (mely a rajta látható viaszpecsét miatt érdemel említést) (amely viaszpecsét feliratát ugyan már csaknem olvasha-tatlanná tette az évek során meg-megisméltődő mázolások sárgásfehér festékrétege) még történetünk időpontjában is megtalálható az öreg egyik papírdobozában (hogyan melyik-ben, azt ő maga sem tudta).

Ezzel már el is érkeztünk a közepén egy mázolt faléc-cel kettéosztott katedrálüvegű ajtóhoz, amelyen keresztül (pontosabban - az előszoba levegőtlenése miatt - ennek a mindig nyitva álló ajtónak a mellőzésével) beléphetünk a lakószobába.

Ennek az (utcai oldalával nyugatnak forduló) szobának a délkeleti sarkában egy cserépkályha, a cserépkályhától északra, illetve nyugatra - a megfelelő hézagok beszámításával - egy-egy karosszék (Maya II. típus, a felhasznált anyagok: bükkfa, nitrólakk, P. P. heve-der, poránhab, bútorszövet, a bútor minősége megfelel a 8976/4/72 és a 8977-68. sz. MSZ előírásainak, NEDVES-SÉGTŐL ÓVNI!), a karosszékek között (s a cserépkályhától kissé északnyugatra) egy lendületes ívű állólámpa (kb. öt-évenként váltakozó ernyővel), valamivel még északnyuga-tabbra pedig apróka, pálcikalábakon nyugvó, ingatag va-lami állott, a termék Minőségi Bizonyítványa szerint: mini gyermekasztal, I. o. speciális, többrétegű enyvezett, I. o. ke-mény lombos fűrészáru - funkcionális rendeltetését tekint-ve azonban inkább afféle dohányzóasztalka.

A cserépkályhától (a megfelelő hézag beszámításával) északra eső karosszék után újabb (kisebb) hézag, majd a katedrálüvegű ajtó, pontosabban – mivel az előszoba levegőtlenége miatt ez az ajtó mindig nyitva állott – egy ajtónyi rés, aztán a katedrálüvegű ajtó katedrálüvegű szárnya, mögötte hézag, a hézag után – már a szoba északkeleti sarkában – az egyik heverő rövidebbik oldala, aztán a szobasarok, majd – már az északi fal mentén – a heverő hosszabbik szegélye, hézag, alacsony sublót, hézag, végül pedig a másik heverő következett, amelynek hosszabbik oldala viszont már a szoba nyugati falához simult, észak-déli hosszirányban benyúlva egészen az ablak alá, ahol, még délebbre, hézag, azután egy asztal (pontosabban az asztal, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztala) húzódott tovább, egyre délebbre, csaknem a szoba délnyugati sarkáig, amelynek elérésében csupán az e sarokban álló, s a figyelmes olvasó számára már bizonyára nem egészen ismeretlen bútordarab akadályozta meg.

Jóval egyszerűbb a feladatunk, ha a cserépkályhától (a megfelelő hézag beszámításával) nyugatra álló karosszék-től, tehát a szoba déli fala mentén indulunk el; mert itt csupán megint egy hézaggal, nyugatabbra alacsony sublóttal (a szemközti sublót pontos másával és párjával), hézaggal, azon túl egy falkitüremkedéssel (mely kitüremkedés rendeltetését senki soha tisztázni nem tudta), végezetül pedig – immár a szoba délnyugati sarkában – a könyvszekrénynek és az iratszekrénynek azzal a hibridjével akad dolgunk, azzal a könyv- és iratszekrény-kentaúrral (ha szabad ilyen fogalom- és képzavarba bocsátkoznunk), amely előtt, egy gyönyörű, langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) reggelen – amely áthatolhatatlan üvegburaként borult rá és tágabb környezetére – az öreg állt és gondolkodott.

Hogy elejét vegyük a máris bizonyára kialakult képzeletnek végleges megrögzülésének: eddigi elfogulatlan szóhasználatunk e ponton alighanem némi tisztázásra szorul.

Amiként – például – az iratszekrény nem volt igazi iratszekrény; vagy – hogy egy másik példával éljünk – az öreg mellékutcaja (a Hazugság Szurdoka – így hívta az öreg) nem volt igazi mellékutca: ugyanígy nem volt az öreg sem igazi öreg.

Öreg volt persze (hiszen ezért is hívjuk őt öregnek).

Mégis: nem attól volt az öreg öreg, hogy öreg volt – vagyis nem volt öregember (bár persze fiatal sem volt) (hiszen ezért is hívjuk őt öregnek).

Alkalmasint az volna a legegyszerűbb, ha megmondanánk, mennyi idős volt (ha nem irtóznánk az olyan szerfőlött kétes bizonyosságoktól, amelyek évről évre, napról napra, sőt óráról órára változnak) (s ki tudná, hány évet, napot és órát ível át történetünk) (s hogy ez az ív tulajdonképpen merrefelé is görbül) (minek következtében egyszerre csak abban a helyzetben találhatjuk magunkat, hogy elhamarkodott kijelentéseinkért többé nem állhatunk helyt).

Jobb híján hadd támaszkodjunk hát egy – semmi esetre sem túl eredeti – megfigyelésünkre:

Ha az ember vállát egy jó fél évszázad nyomja, akkor vagy megroggyan, vagy pedig valahogyan megáll, fennakad (mintegy az idő horgán) (mely horog persze egyre húzza és ráncigálja, ki a túlpárti pusztaságba, a nedvdús színek és a tapintható formák közül az árnyyszerű, szikkadt elvontságba), s beáll egy tartós pillanat, mely olyan, akárha itt se volna, vagyis azzal a csalóka látszattal kecsegtet, mintha valami még nem dőlt volna el végérvényesen (mintegy, hogy elég erős-e a zsineg) (s jóllehet mindnyájan tudjuk: már hogyne volna – mégis, az a körülmény, hogy – a biztosabb fogás kedvéért – egy kicsit utánaenged, máris tévhiteket ébreszt) (kiváltképp olyasvalakiben, akinek ezt a zsineget már sikerült elszakítania egyszer) (ámde ne vágjunk elébe történetünknek).

Ha tehát a továbbiakban is fenntartjuk – márpedig fenntartjuk –, hogy az öreg öreg volt, úgy ezt a szóhasználatunkat (melyet nem az öreg megjelenése ad

a szánkba, de nem is a látszatok mögé hatoló fölényes, anyakönyv hivatal-vezetői tudás) nyilván valami mással kell meg-alapoznunk.

Mi sem könnyebb ennél.

Az öreg ugyanis úgy érezte magát - s hogy erre lényegében minden oka megvolt, azt aligha vitathatnánk -, mint aki öreg, mint akivel többé semmi sem történhet, semmi új, se jó, se rossz (fenntartva a kissé jobb vagy a kissé rosszabb azért korántsem egylényegű esélyeit) (ámbár a lényegen ez lényegileg nem változtat semmit): mint akivel minden megtörtént már (az is, ami megtörténhet még, vagy ami megtörténhetett volna), mint aki halálát - ideiglenesen - kijátszotta, életét - végérvényesen - leélte, bűneiért elnyerte szerény jutalmát, érdemeiért szigorú büntetését, s már régóta állandó szereplő azon a szürkelistán, amelyet - ki a megmondhatója, hogy hol és hogy miféle sugallatok szerint - a létszámfölöttiekről vezetnek; s mint aki mindennek ellenére nap nap után arra ébred, hogy mégis létezik (s ezt nem is érzi olyan kellemetlennek) (mint amilyennek talán érezhette volna) (ha mindent mindig tekintetbe vesz) (amit azonban egyáltalában nem tett).

Ennélfogva tehát semmi sem szól amellett, hogy netalán azt higgyük: ezeken a dolgokon gondolkodott, amikor az öreg az iratszekrény előtt állt és gondolkodott.

Nem: mindössze arról van szó, hogy reggel volt - aránylag: tízre járt -, s ilyen idő tájt az öreg mindig gondolkodni szokott.

Ez volt az életrendje.

Mindennap, ahogy eljött a tíz óra (körülbelül), azonnal gondolkodni kezdett.

A körülményeiből adódott ez így; tíz óra előtt ugyanis nem kezdhett el gondolkodni, ha viszont csak később fogott hozzá, akkor szemrehányásokkal illetve önmagát az idővesztés miatt (ami viszont ismét csak további idővesztéshez vezetett, vagyis tovább hátráltatta, ha - végletes esetekben - éppenséggel teljesen meg nem akadályozta abban, hogy gondolkodjon).

Így tehát tíz óraker (körülbelül), mintegy automatikusan s egészen függetlenül a gondolkodás intenzitásától – sőt attól is, hogy valójában gondolkodott-e, vagy nem (olyan nagy rutinra tett már szert az öreg a gondolkodásban, hogy olyankor is képes volt a gondolkodás látszatát kelteni, amikor pedig nem is gondolkodott, noha esetleg ő maga is úgy képzelte, hogy gondolkodik) –, az öreg az iratszekrény előtt állt és gondolkodott.

Tíz óraker ugyanis (körülbelül) az öreg egyedül maradt a lakásban (ami nála a gondolkodás előfeltételének számított), miután felesége már korábban elindult ama külterki bisztróba vezető hosszú útján, ahol felszolgálói minőségben kereste meg kenyerét (és olykor az öregét is) (ha a sors éppen úgy hozta) (és bizony nem egyszer hozta úgy).

Fürdőszobai teendőivel is végzett.

Megitta kávéját is (a cserépkályhától – a megfelelő hézag beszámításával – nyugatra álló karosszékben).

Első cigarettáját is elszívta már (fel-alá járkálva a nyugatra nyíló ablak és a keleten bezárt bejárati ajtó között) (kissé oldalazva az előszoba északi falát borító tetszetős műkarton anyagból készült függöny és a nyitott fürdőszoba-ajtó képezte szűkületben) (mely ajtó tudniillik örökké nyitva állt, szellőzés céljából, lévén a fürdőszoba még a levegőtlen előszobánál is levegőtlenebb).

Ez volt tehát az előzménye – ha nem is az oka (ámbár a feltétele mindenképpen) – annak, hogy az öreg tíz óraker (körülbelül) ezen a gyönyörű, langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) nap reggelén is az iratszekrény előtt állt és gondolkodott.

Sok gondja-baja volt az öregnek, volt tehát min gondolkodnia.

De az öreg nem azon gondolkodott, amin gondolkodnia kellett volna.

Azt sem állíthatjuk azért, hogy legidőszerűbb gondja-baja – az tehát, amin gondolkodnia kellett volna – még csak meg sem fordult a fejében.

Sőt.

„Csak állok itt az iratszekrény előtt és gondolkodom – gondolta az öreg –, ahelyett hogy végre csinálnék is valamit.”

Hát igen: már rég hozzá kellett volna látnia, hogy megírjon egy könyvet – ez az igazság, nincs mit szépíteni rajta. Az öreg ugyanis könyveket írt.

Ez volt a foglalkozása.

Illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

Már több könyvet is megírt, mindenekelőtt az első könyvét: ezen a könyvén (minthogy a könyvírás akkori-ban még nem volt a foglalkozása, s ezt a könyvét még csak úgy, mondhatni a saját önkényes szeszélyéből írta) egy jó évtizedig dolgozott, s azután meglehetősen viszontagságos körülmények közepette – és újabb két év elteltével – látott csak nyomdafestéket; második könyvéhez már négy év is elegendőnek bizonyult; többi könyvére pedig (miután már a könyvírás volt a foglalkozása, illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt) már csupán a megírásukhoz feltétlenül szükséges időt fordította, lényegében a vastagságuktól függően – mert (miután már úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) lehetőleg vastag könyvek írására kellett törekednie, a saját jól megfontolt érdekében, lévén a vastagabb könyveknek a tiszteletdíja is vastagabb a vékonyabb könyvekénél, melyeknek – minthogy vékonyabbak – a tiszteletdíjuk is vékony (vékonyságuktól függően) (s tartalmuktól függetlenül) (a művelődésügyi miniszternek – a pénzügyminiszterrel, a munkaügyi miniszterrel, az Országos Anyag- és Árhivatal elnökével, valamint a Szakszervezetek Országos Tanácsával egyetértésben – hozott 1 / 1970. III. 20. MM számú rendelete értelmében, a kiadói szerződések feltételeiről és a szerzői díjakról).

Nem mintha az öreg égett volna a vágytól, hogy megírjon egy újabb könyvet.

Csakhogymár eléggé régen nem jelent meg újabb könyve.

Ha ez így megy tovább, még a nevét is elfelejtik.

Ami – önmagában véve – egyébiránt a legkevésbé sem zavarta volna az öreget.

Hanem – s ez volt épp a bökkenő – egy bizonyos tekintetben mégiscsak zavarnia kellett.

Nem oly sok esztendő még, és eléri a korhatárt: nyugdíjas író válhat belőle (olyan író tehát, aki könyveivel kiérdemelte, hogy nem kell több könyvet írnia) (noha megteheti persze, ha mégis úgy tartja kedve).

Irodalmi munkásságának tehát – ha eltekintett minden ködös elvonatkoztatástól, és ragaszkodott a szilárdhoz, a kézzelfoghatóhoz – ez volt a tulajdonképpeni célja.

Ahhoz tehát, hogy ne kelljen több könyvet írnia, néhányat meg kellett írnia még.

Lehetőleg minél többet.

Ha ugyanis nem tévesztette szem elől irodalmi munkássága tulajdonképpeni célját (vagyis, hogy nyugdíjas író váljék belőle, olyan író tehát, aki könyveivel kiérdemelte, hogy nem kell több könyvet írnia), féltő volt, hogy feledésbe merülő neve a feledés mértékében – vagyis hátrányos mértékben – befolyásolhatja a nyugdíját meghatározó tényezőket (mely tényezőkről pontos információkkal nem rendelkezett ugyan, de valahogy úgy okoskodott – s talán nem egészen logikátlanul –, hogy ha vastagabb könyvért több tiszteletdíj, akkor több könyvért viszont magasabb nyugdíj jár) (ami persze – mint már említettük –, pontos információk híján az öreg feltevése, de talán nem egészen logikátlan feltevése volt csupán).

Így aztán az öreget mégiscsak zavarnia kellett annak – ami önmagában véve egyébiránt a legkevésbé sem zavarta volna –, hogy még a nevét is elfelejtik.

S ennél fogva, bár nem mintha égett volna a vágtyól, hogy megírjon egy újabb könyvet, de már rég hozzá kellett volna látnia.

Csak hogy nem volt semmi ötlete. (Ami egyébként máskor is előfordult már vele, rendszeresen azonban csak azóta, amióta a könyvírás volt a foglalkozása, illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – amióta úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

Pedig csak egy könyvről lett volna szó.

Akármilyen könyvről, csak könyv legyen (az öreg régóta tudta már, hogy teljesen mindegy, milyen könyvet ír: jót-e vagy rosszat – a lényegen ez semmit sem változtat) (hogy azonban a lényeg alatt mit értett, azt az öreg vagy túlságosan is jól, vagy egyáltalán nem tudta) (erre kell következtetnünk legalábbis abból, hogy bár az iratszekerény előtt állva és gondolkodva – egyebek közt – ez a gondolat is megfordult fejében, ám a legcsekélyebb tanújelét sem adta, hogy ennek a fogalomnak – a lényegnek – a lényegét, legalább a saját használatára, tisztázni kívánta volna).

De hát, egy fia ötlet nem sok, megírandó könyvéhez az öregnek annyija sem volt.

Annak ellenére, hogy a maga részéről igazán minden tőle telhetőt elkövetett (hiszen – mint láttuk – jelenleg is az iratszekerény előtt állt és gondolkodott).

Valamennyi régi, régebbi vagy még régebbi ötletét, vázlatát, töredékét is átnézte már az elmúlt napokban, amelyeket „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfelirattal ellátott dossziéjában tárolt: ám vagy hasznavehetetleneknek bizonyultak, vagy pedig egyetlen szót sem értett belőlük (holott ő maga jegyezte fel őket régen, régebben vagy még régebben).

Nagyobb sétákat is eszközölt a budai dombvidéken (gondolkodóséták – így hívta az öreg).

Mindhiába.

Most már – miután ötletei, vázlatai, töredékei és sétái (gondolkodóséták – így hívta az öreg) sorra, rendre mind csődöt mondtak – csak a papirosai maradtak még hátra.

Régóta nem látta már a papirosait.

Nem is akarta látni őket.

El is rejtette az iratszekrény legmélyére, nehogy valami-képp a szeme elé kerüljenek.

Ígencsak szorult helyzetben kellett lennie tehát az öregnek, ha - miként előzőleg a szerencsés véletlenbe (amit, az ismert okoknál fogva, alighanem helyesebb kiigazítanunk az úgyszólván lehetetlenre), majd az ötletekbe, vázlatokba, töredékekbe és a gondolkodósétákba - végső bizodalját most egyszerre a papirosaiba helyezte.

E ponton azonban attól kell tartanunk, hogy ha nem szakadunk el kissé az öreg gondolatmenetétől, sosem fogjuk a továbbiakhoz szükséges tiszta megvilágításban látni az ötletek, vázlatok, töredékek, illetőleg a papirosok között fennálló hajszálfinom, de elhanyagolhatatlan különbséget.

Talán nem is kényszerülünk túl hosszadalmas magyarázkodásra.

Ötleteket, vázlatokat, töredékeket ugyanis kizárólag olyan személy állít elő, akit erre feltétlen és nyomós okok szorítanak; akinek mondjuk - mint például az öregnek is - történetesen könyvírás a foglalkozása (illetőleg - hogy pontosabbak legyünk - úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

Papirosai viszont mindenkinek vannak.

Ha több nem, egy minden bizonnyal: egy papiros, amelyre egykor fölírt valamit, föltehetően valami fontosat, hogy el ne felejtse, nagy gondosan eltette - és azután elfelejtette.

Papiros, amely kamaszkora verseit őrzi.

Papiros, amelyen kivezető utat keresett egy válságos időszakban.

Esetleg egy egész napló.

Egy ház terve.

Egy nehéz esztendő költségvetése.

Egy megkezdett levél.

Egy üzenet: „Rögtön jövök” - amely később esetleg végzetesnek bizonyult.

De legalább egy számla, vagy talán egy fehérműről le-
tépett mosatási utasítás, amelynek hátlapján apró, idegen-
szerű, elfakult, immáron olvashatatlan betűket fedezünk fel
- a saját kézírásunkat.

Az öregnek egy egész dossziéra való ilyen papirosa volt.

Talán említettük már, hogy az iratszekrény legmélyén
tartotta őket, nehogy valamiképp a szeme elé kerüljenek.

Ha mármost tehát ennek az ellenkezőjét akarta - azt
tudniillik, hogy a szeme elé kerüljenek -, úgy az irat-
szekrényből előbb ki kellett emelnie az írógépét, néhány
dossziét - köztük az „Ötletek, vázlatok, töredékek” cím-
feliratút -, továbbá két papírdobozt, melyek vegyes
tárgyakat tartalmaztak (szükségest és szükségtelent) (mely
meghatározásokat konkrét tartalommal mindenestre csak
a mindenkori alkalom ruházhatott fel) (s így tehát az öreg
sosem tudhatta biztosan, hogy e vegyes tárgyak közül mi
szükséges és mi szükségtelen) (annál kevésbé, minthogy
évek is elteltek anélkül, hogy a két papírdoboz fedelét fel-
nyitotta, s a bennük lévő vegyes - szükséges és szükségtel-
en - tárgyakra akár csak egyetlen pillantást is vetett volna).

Ez volt tehát az útja-módja annak, hogy mégiscsak a sze-
me elé kerüljön a papirosait tartalmazó közönséges, szürke
színű, MNOSZ 5617-es szabvány méretű iratgyűjtő dosszié.

Ezen a szürke dosszién, mintegy nehezékül, egy úgyszin-
tén szürke - noha sötétebb szürke - kódarab is hevert (vagy
ágaskodott) (vagy gömbölyödött) (attól függően, hogy mely
oldaláról szemléljük), tehát egy szabálytalan formájú kóda-
rab, amiről semmi megnyugtatót nem mondhatunk (olyas-
mit például, hogy sokszögű paralelepipedon) (bármit tehát,
ami - anélkül, hogy valójában értené őket - az emberi szel-
lemet mégis oly engesztelően megbékélteti a tárgyakkal,
ha már legalább egy idom konstrukciójának megfelelnek,
s ennyiben elintézettnek tekinthetők), lévén, hogy e kóda-
rab, a még meglévő vagy már lekopott éleivel, sarkaival,
hegyeivel, legömbölyödéseivel, rovátkáival, repedéseivel,
kiszögelléseivel és horpadásaival olyan szabálytalan volt,
amilyen szabálytalan csakis egy kódarab lehet, amelyről

sosem tudhatni, hogy levált darabkája-e egy nagyobb köegységnek, vagy ellenkezőleg, egy nagyobb köegység megmaradt darabkája, mely nagyobb köegység azonban – akár hegynek a szikla – bizonyára megint egy nála is nagyobb egységnek volt a része (de hát végül is minden kódarab nyomban östörténeti megfontolásokra csábít) (ami nem cé-lunk) (noha ellenállni is nehéz) (kiváltképp, ha egy kódarab-bal akad dolgunk, amely végső) (vagy inkább kezdeti) (kez-detek, végek, tömörségek és egységek irányába tereli csó-dót mondó képzeletünket, hogy végezetül is visszatérjünk tehetetlen) (de legalább a tudás állítólagos méltóságával felruházott) (tudatlanságunkhoz, mint annyi mást, úgy e kó-darabot illetően is, amelyről nem tudhatni, hogy vajon levált darabkája egy nagyobb köegységnek, vagy ellenkezőleg, egy nagyobb köegység megmaradt darabkája-e).

A történetünk elején felállított helyzet tehát, amelyhez mind mostanig – korántsem önfeladásból, csupán az öreg elhatározásainak nehézkessége miatt – következetesen ra-gaszkodtunk, most az alábbiak szerint módosult:

Az öreg a tárt ajtajú iratszekrény előtt állt, melynek félig kirámolt felső rekeszében már csupán egy szürke dosszié, a dosszién pedig, mintegy nehezékül, egy úgyszintén szür-ke – noha sötétebb szürke – kódarab volt látható, és gon-dolkodott:

„Félek – gondolta –, hogy végül még elő fogom venni a pa-pirosaimat.”

Amit meg is tett egyébiránt.

Aztán – mintegy a rend kedvéért (mert hisz mi egyéb indítékát is látnánk) (hacsak a helyszűkét is tekintetbe nem vesszük) (vagy talán az elhatározás visszavonhatatlanságát megpecsételő) – az írógépét, néhány dossziét – köz-tük az „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfeliratút – továbbá a két papírdobozt, melyek vegyes tárgyakat tartalmaztak (szükségest és szükségtelent) visszarámolta az iratszek-rény felső rekeszébe.

Talán nem bizonyul merő szószaporításnak tehát, ha a történetünk elején felállított, ám azóta módosult helyzet további módosulásáról most az alábbiakban – a tőlünk telhető rövideggel – ismét beszámolunk:

Az öreg az iratszekrény előtt ült és olvasott.

„1973. augusztus

Ami megtörtént, megtörtént: most már nem segíthetek rajta. Múltamon éppoly kevésbé változtathatok, akárcsak a belőle kérlelhetetlenül következő jövőmön, amelyet még nem ismerek...”

- Te nagyságos Jóisten! - mondta fennhangon az öreg.

„...Jelenen szűk mezsgyéin pedig ugyanolyan iránytalanul mozgok, mint az elmúlt vagy a bekövetkező időben.

Hogyan jutottam idáig, nem tudom. Gyerekkoromat egyszerűen elfecséreltem. Hogy az alsó gimnáziumban miért voltam olyan rossz tanuló, annak bizonyára megvannak a mélylélektani magyarázatai. («Még az a mentséged sincs, hogy buta vagy: mert eszed, az volna» - ahogy apám sűrűn hangoztatta.) Később, tizennégy és fél éves koromban, mértéktelenül bárgyú körülmények összetalálkozása révén körülbelül fél óra hosszat néztem szembe egy élesre töltött golyószóró rám meredő csövével. E körülmények leírása normális nyelven úgyszólván képtelenség. Legyen elég annyi, hogy egy csendőrkaszárnya szűk udvarán álltam egy félelemverejtéket és ki tudja, miféle gondolatfoszlányokat kiválasztó tömegben, melynek egyedeihez mindössze az az általánosság fűzött, hogy mindannyian zsidók voltunk. Kristálytisza, virágillatú nyáréjszaka volt, felettünk telihold ragyogott. A levegőt egyenletes, tompa zümmögés töltötte be: a Royal Air Force, nyilván itáliai támaszpontjaikról felszálló és ismeretlen célpontok felé húzó kötelékei, s az a veszély fenyegetett, hogy ha bombát találnak pottyantani a kaszárnyára vagy környékére, a csendőrök - úgymond - halomra lőnek minket. Hogy miféle lehetetlen összefüggések és hülye indokok alapján, ezt akkor - és utólag is - tökéletesen

mellőzhetőnek találtam. A golyószóró egy filmfelvevő-gép gólyalábaihoz hasonló állványzaton nyugodott. Valami emelvényfélén tárgyilagosan összehunyorított szemű, turáni bajuszos csendőr állt mögötte. A cső végéhez neveltséges, tölcsér formájú alkatrész illeszkedett, akár nagyanyám mákdarálóján. Várakoztunk. A zümmögés dörejé fokozódott, majd ismét zümmögéssé csitult, hogy a beálló csend egy-egy süket szakasza után újabb dörejé fokozódó zümmögésnek nyisson teret. Pottyán vagy nem pottyán - ez volt a kérdés. A csendőrökön lassanként a szerencsejátékosok bomlott jókedve lett úrrá. Hogyan is foglalhatnám szavakba azt a váratlan derűt, amely - az első csodálkozásom múltán - bennem is eláradt? Csupán a tét csekélységét kellett felismernem ahhoz, hogy bizonyos módon én is élvezni tudjam a játékot. Megértettem a számomra adott világegyetem egyszerű titkát: bárhol, bármikor agyonlőhető vagyok. Lehet, hogy ez a..."

-Az isten bassza meg! - szakította itt egyszerre félbe az olvasást az öreg, miközben helyéről félig felemelkedve az iratszekrény felé nyúlt.

E különös fejlemény oka egy nem várt - jóllehet váratlannak mégsem minősíthető (mert úgyszólván naponta törvényszerűen bekövetkező) - eseményben rejlett, mely eseményt - mint láthattuk - a sűrű ismétlődése sem foszthatta meg az öregre gyakorolt eredeti, elementáris hatásától (sőt, mondhatnánk éppen ellenkezőleg).

Nyilvánvalóan nem késlekedhetünk a kielégítő magyarázattal.

Nem tagadjuk azonban, hogy ez a kötelezettségünk némiképpen zavarba ejtő.

Mert az öregből kitört szavakra; a gyomrát összeszorító enyhe görcsre; a mintegy valamiféle felvonón a mellkasán és a torkán keresztül fölfelé szánkázó és szédítő zökkenéssel a tarkójának ütődő könnyű kis émelelyre aligha szolgál elégséges magyarázatul, ha - megmaradva a pusztá tényeknél - mindössze ennyit mondunk: a feje fölött kinyitottak egy rádiót.

Nem nélkülözi a célzatosságot (sőt, bevallottan elbeszélői helyzetünk megkönnyítése jár fejünkben), ha most odahagyjuk az öreg papirosait, s helyette felütjük azt a nem túlságosan testes, zöld félvászon borítású kötetkét, amelyet az öreg az utóbbi időkben gyakorta és sok haszonnal forgatott, kiváltképp hálás elégtétellel adózván az alábbi soroknak (a kötetke 259. oldalán) (mely oldalnál a zöld félvászon borítású kötetke egyébként már úgyszólván önmagától is felnyílt, ha a szoba északkeleti sarkát elfoglaló heverő fölötti fali könyvespolcra az öreg leemelte) (ámbár, a tévedhetetlen rábukkanást biztosítandó, mindenesetre a sárga műselyem könyvjelző szalag is ugyanezen lapnál volt beillesztve) (amely lapon tehát az alábbi sorokat) (melyeknek az öreg kiváltképp hálás elégtétellel adózott) (most – mintegy a vállá fölé hajolva – magunk is elolvashatunk):

„Van egyfajta lény, amely tökéletesen ártalmatlan, ha szemed elé kerül, szinte észre sem veszed; s máris megfélemedteztél róla. De ha valahogy láthatatlanul a füledbe fészkelődik, akkor fejlődésnek indul, majdhogynem kikel, s már láttam olyan esetet is, hogy egészen az agyba felhatolt, s ott szétterpeszkedve tenyészett tovább, akár a kutya orrán behatoló pneumococcusok.

A szomszéd ez a lény.”

Hát igen.

Oglütz – így hívta az öreg.

A Csend Nélküli Lény.

Nem nő, nem férfi, nem állat, még kevésbé ember.

Oglütz – így hívta az öreg.

Ákár a mértéktelen rádió- és televízióhallgatástól, akár valamiféle hormonális rendellenesség következtében (mely hormonális rendellenesség magyarázata talán a mértéktelen rádió- és televízióhallgatásban rejlett) (habár a kiadós táplálkozást sem szabad figyelmen kívül hagynunk) a Lény nem csupán az öreg agyában, de a feje fölötti 28 négyzetméteren is teljesen elburjánzott.

Egy női Küklopsz alatt lakott az öreg, amely zajokkal táplálkozott. (Jóllehet e Küklopsznak két szeme, két apró rinocéroszsze volt.)

Neszeinek sűrű hullámverésében naphosszat tehetetlenül hanyódott az öreg. Hallotta az ajtó szörnyű döndülését, valahányszor tanyájára megérkezett; gyors zuhanások, gördülések záporozását: talán - vélte az öreg - a hazahordott zsákmányt dobja le ilyenkor; nehéz puffanások szagagtott és döccenő ritmusát: medvéket idomít - szokta mondani az öreg; majd hamarosan elbődült valamelyik szolgálattelvő fenevadja: vagy a rádió, vagy a televízió.

Oglütz - így hívta az öreg.

Nem volt mit tenni.

Bele kellett törődni.

Valamikor, réges-rég, az idők kezdetén, kényre-kedvre a kezére adta magát az öreg: bevallotta, hogy zavarják a zajok (sőt megkérte ezek mérséklésére).

Azóta lankadatlanul lesben állt a feje fölött.

Kiismerte szokásait.

Várta, hogy írógépén leüsse az első betűt.

Tévedhetetlenül megérezte, mikor szokott az iratszekrény előtt állni és gondolkodni.

Nem volt mit tenni.

Bele kellett törődni.

A hosszú évek kialakították az öregben az úgyszólván automatikus védekezési reflexeket (mint ahogyan - például - esőben kinyitotta az esernyőjét).

A nem túlságosan testes, zöld félvászon borítású kötetke fentebb már idézett sorai (melyeknek az öreg kiváltképp hálás elégtétellel adózott) úgyszintén a védekezési reflexek közé sorolhatók.

E merőben spirituális vigasz és erőmerítés azonban nem sokat érne az olvadékony viaszból előállított füldegök jelentékeny gyűjteménye nélkül, amely az iratszekrény alsó rekeszének bal hátsó - délnyugati - sarkát csaknem teljes terjedelmében elfoglalta (mivel beszerzésére nem mindig nyílik mód, lévén külföldi termék) (OHRO-

PAX Geräuschschützer, VEB Pharmazeutika Königsee) (minélfogva - a beszerezhetőség időszakában - az öreg akkora készletet halmozott fel belőle, hogy füldugói) (miként egy Josef K. urat a szégyene) (feltehetően túlélük még), s amely készletből egy pár viaszgömb - henger formájú üvegekapszulában - állandóan használatra készen várakozott az iratszekrény eggyel feljebbi rekeszének előterében, hogy szükség esetén (és e szükség csaknem mindig, óraműszerű pontossággal bekövetkezett) a tenyér némi puhító előmunkálata után azonnal az öreg fülébe kerülhessen.

A puhító előmunkálata közben, félhangon, még egy hosszabb-rövidebb szöveget is el szokott mondani az öreg - inkább csak úgy, gépiesen áldozva mintegy az e szavakat kiváltó egykori eleven indulatnak (mint ahogy a sűrű ismétlés során az áhítat szertartásaiból is kihuny a lényeg, átadva helyét a kötelességszerű szórakozottságnak) -, mely hosszabb-rövidebb szöveg hosszúsága, illetve rövidsége mindig az évszaktól függött: télen hosszabb szöveget mondott, mint nyáron, ami abban a fizikai tényben leli egyszerű magyarázatát, hogy melegben hamarabb puhul meg a viasz, mint hidegben.

Így ezen a gyönyörű, langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelói) reggelen, lassan és mintegy magyarázóan tagolva, mindössze ennyit mondott az öreg: „Hogy azt a jó, kurva, búbánatos, náci nénikédet...” - míg az ujjai közt máris megpuhított gyurmát gondosan megformázva a fülébe gyömködté, mintegy hatályon kívül helyezve ezzel Og-lüztöt, a Hazugság Szurdokát - mondhatni az egész világot (miáltal a módosult helyzet ismét módosult egy csöppet, amennyiben az öreg most már két viaszgömbbel a fülében olvasott tovább):

„...világegyetem egyszerű titkát: bárhol, bármikor agyonlőhető vagyok. Lehet, hogy ez a, különben nem túlságosan eredeti felismerés megzavart kissé; lehet, hogy mélyebb nyomot hagyott bennem az indokoltnál: hiszen hányan és hányan élték meg ugyanezt a tömegigazságot,

ugyanakkor, ugyanott, vagy máskor, máshol a szélesebb nagyvilágon. Talán túl érzékeny gyermek voltam, és szubtilitásomat később sem tudtam levetkőzni: föltehető, hogy valami zárlati hiba keletkezett bennem, valamilyen zavar a tapasztalataimmal fennálló normális anyagcsere-viszonyomban – noha lényegében ugyanolyan normálisan ocsmány tapasztalatokra tettem csak szert, mint akárhány normális lélek. Sok évvel később – és sok évvel ezelőtt – megtudtam, hogy regényt kell írnom. Valami közönyös hivatalfolyosón várokztam éppen, teljesen közönyösen, és valamilyen közönyös neszt hallottam: lépteket. Egyetlen pillanat alatt zajlott le az egész. Visszaemlékezve erre a pillanatra – amelyre egyébiránt képtelen vagyok visszaemlékezni –, azt kell hinnem, hogy ha meg tudtam volna őrizni magamban a világosságát, a valahogyan mintegy lepárolt tartalmát, akkor a kezemben tarthatnám, ami valójában mindig is a legjobban érdekelt: a létezésem nyitját. Ám a pillanatok elmúlnak és nem ismétlődnek. Így tehát úgy képzeltem, hogy legalább a sugallatához hűnek kell maradnom: elkezdtem regényt írni. Írtam, és összetéptem; újraírtam, megint összetéptem. Így szálltak az évek. Írtam, írtam, míg úgy nem éreztem, hogy végre rábukkantam a számomra lehetséges regényre. Regényt írtam, miközben hülyébbnél hülyébb vígjátékokat állítottam elő a zenés műfajban, hogy kenyérkeresethez jussak (becsapva feleségemet, aki „premierjeimen” a nézőtéri félhomályban várta, hogy e célra varratott középszürke öltönyömben megjelenjek a függöny előtt a tenyerek okozta zsvajban, és azt hitte, hogy megfeneklett életünk lassacskán végre mégiscsak eloldódik zátonyáról); de én, miután szorgalmasan megjelentem az OTP illetékes fiókjában, hogy felvegyem az idéetlenkedéseimért járó, nem is csekély tantiémot, egy tolvaj lelkiismeretével rögtön hazasurrantam újra regényt írni, és elhatalmasodó szenvedélyem a közvetlenül mögöttem álló eszterdőkben már abban is megakadályozott, hogy mulatságra vágyó közönségemet újabb vígjátékokkal, magamat pedig ismételt tantiémokkal ajándékozzam meg...”

- Nocsak - állt fel a helyéről és kezdett, fülében az olvadékony viaszgömbökkel, melyek, akár egy párducét, járását oly bársonyossá halkították, fel-alá járkálni az öreg a nyugatra nyíló ablak és a keleten bezárt bejárati ajtó között (kissé oldalazva az előszoba északi falát borító tetszetős műkarton anyagból készült függöny és a nyitott fürdőszobaajtó képezte szűkületben) (mely ajtó tudniillik örökké nyitva állt, szellőzés céljából, lévén a fürdőszoba még a levegőtlen előszobánál is levegőtlenebb) -: úgy indul, mintha valami gyónás akarna lenni - mormogta. - Rossznak nem rossz; bár később még elromolhat. Az a baja, hogy őszinte. Ez nem valami szerencsés. Meg aztán a téma sem az.

Hát igen: ha már könyvet kell írnia (akármilyen könyvet, csak könyv legyen) (az öreg régóta tudta már, hogy teljesen mindegy, milyen könyvet ír: jót-e vagy rosszat - a lényegen ez semmit sem változtat), mégis, legalább valamilyen szerencsés témájú könyv legyen.

Eddigi témái bizony nem voltak túl szerencsések.

Ennek okát - ha nagy ritkán elgondolkodott rajta - abban látta az öreg, hogy valószínűleg nincs fantáziája (ami eléggé hátrányos dolog, megfontolva, hogy ehhez képest pont könyvírás volt a foglalkozása) (illetőleg - hogy pontosabbak legyünk - úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

Így azután - mi egyebet is tehetett volna? - témáit többnyire a saját tapasztalataiból merítette.

Ami viszont a legszerencsésebb témáit is mindig elrontotta.

Ezúttal azonban résen akart lenni.

„Nagy marhaság volt - gondolta - elővennem a papirosaimat. Legjobb volna visszacsomagolni.”

„Csakhogy - gondolkodott tovább - most már érdekelnek.”

„Ettől félttem” - tette hozzá (gondolatban).

S méltán, mert most az egyszer már tartósan módosult – s a fel-alá járkálással csak átmenetileg módosított – korábbi helyzet visszaállításáról számolhatunk be: az öreg az iratszekrény előtt ült és olvasott.

„...egy tolvaj lelkiismeretével... közönségemet... ajándékozom meg –

De ezzel nem jutok előbbre. Ez, végeredményben, egy történet: bővíthető, kurtítható, és nem magyaráz meg semmit, mint általában a történetek. Történetemből nem tudom meg, mi történt velem: márpedig erre volna szükség. Még azt sem tudom, hogy vajon éppen most hullik le szememről a hályog, vagy ellenkezőleg, épp most borul-e rá. Mindenesetre mostanában lépten-nyomon meglepődöm. Itt van például a lakás, amelyben élek. Egy viszonylag nem túl ronda, aránylag emberi méretű budai bérház második emeletének huszonnyolc négyzetméterét foglalja el. Egy szoba, előszoba, amelyből fürdőszoba meg az úgynevezett teakonyha nyílik. Holmik is vannak benne, bútordarabok, ez, az. Eltekintve a feleségem által időnként szükségesnek tartott változtatásoktól, minden épp olyan benne, mint tegnap, mint tegnapelőtt, mint egy, vagy mint tizenkilenc éve, amikor...”

– Tizenkilenc éve! – horkant fel az öreg.

„...tizenkilenc éve, amikor – nem egészen zavartalan körülmények közepette – beköltöztünk. Mégis, újabban valamilyen alattomos fenyegetés árad az egészből, valami, ami zavarba ejt. Eleinte sehogy sem tudtam mire vélni ezt: hiszen mondom, semmi újat, semmi szokatlant nem látok a lakásban. Soká törtem a fejem, amíg rájöttem végül: nem az változott meg, amit látok; a változás abban rejlik csak, hogy látom. Igen: eddig még sosem láttam ezt a lakást, amelyben tizenkilencedik éve lakom...”

– Tizenkilencedik éve – ingatta fejét az öreg.

„...még sincs ebben semmi rejtély, ha jobban meggondolom. Annak a pasasnak a számára, akivel egykor – még pár hónapja is – azonos voltam, ez a lakás egy mindenesetre tartós, ám mégiscsak esetleges hely volt, ahol a regényét

írta. Ennek az ürgének dolga volt, határozott célja, ki tudja, talán rendeltetése: egyszóval – akármilyen lassan is végezte egyébként a dolgát – mindig sietett. A tárgyakat ő mintegy csak a vonatablakból szemlélte, futólag, amint a tekintete előtt elsuhanak. Legföljebb a hasznavehetőségükről szerzett egy-egy mülékony benyomást: kézbe vette és lerakta őket, végigment rajtuk, húzkodta, taszigálta, terrorizálta őket, basáskodott felettük. Most aztán, hogy nem érzik többé a parancsoló kéz hatalmát, bosszút állnak: megmutatkoznak, elem tolakodnak, feltárják változatlanságukat. Hogyan is vethetnék számot ezzel a pánikkal, amely a láttukra elfog? Ez a szék, ez az asztal, ennek az állólámpának a lendületes görbülete s a róla mintegy megadóan lecsüngő, az égő környékén megpörkölődött ernyő – most mind, mind körém tolonganak és álnok szelídséggel közrefognak, mint megbocsátó, gyászos nővérek valami vereség után. Arról akarnak meggyőzni, hogy nem történt semmi; holott nekem úgy rémlett, hogy megéltem köztük valamit, mondjuk így: egy kalandot – az írását –, s úgy hittem, hogy végighaladtam egy úton, melynek során megváltozott az életem. De semmi sem változott meg, és most már nyilvánvaló, hogy kalandommal éppen a változás esélyeit játszottam el. Ez a huszonnyolc négyzetméter nem az a kalicka többé, ahonnan naponkint kiröppentett a képzeletem, és ahová éjszakára megtértem aludni: nem, most már valóságos életem valóságos színtere, az a ketrec, ahová bebörtönöztem magam.

Itt azután egy másik dolog: a reggelek furcsasága. Egykor már hajnalban ébredtem; nyugtalanul figyeltem a redőny réseit feszegető fényt, vártam, hogy fölkelhessek. A reggeli teánál csak néhány kényszeredett szót váltottam feleségemmel; alattomban egyre azt lestem, mikor maradok végre magamra, hogy a szükséges fürdőszobai teendők elvégzése után a konokul várakozó és minduntalan ellenszegülő papirosra vethessem magam. Mostanában pedig, valami különös kényszerből, mintha csak mente-

getőznék, a reggelinél szóval tartom a feleségemet; örül a változásnak, nem sejtí az okát; és amikor elmegy, azon kapom magam, hogy gondolataim szorongva követik...”

E ponton az öreg úgy hallotta, mintha megszólalt volna a telefon; ámde - meglazítva az egyik olvadékony viaszgömböt - meggyőződött róla, hogy csupán Oglütz, valamint a Hazugság Szurdokának zajai csapdosnak körülötte, talán csak a megszokottnál némileg magasabb frekvenciában: e csöpp zavarral magyarázzuk, hogy keresgélennie kellett a folytatást, s hogy - miként ezt a folytonossági hiány is mutatja - a szöveg e pontján néhány sort átugorhatott:

„...Érzem, hogy mindenféle csapdák nyílnak meg a lábam alatt, hibát hibára halmozok; minden észleletem, minden, ami körülvesz, arra szolgál csupán, hogy ellenem támadjon, kétségbe vonjon, aláaknázza valószínűségemet.

Gondolkodom, mikor kezdődtek ezek a kellemetlenségek. Nem tudom, miért: úgy látszik, megnyugtatóan hat az emberre, ha kezdetet talál, valamilyen, akár tetszőleges támpontot az időben, amit azután oknak nevezhet ki. Ha úgy véljük, hogy megtaláltuk az okát, minden baj ésszerűnek látszik. Azt gondolom, sosem hittem igazán a létezésemben. Erre - mint fentebb már céloztam rá - meg is volt minden alapos, mondhatni objektív okom. Regényírás közben azután ez a fogyatékoságom remekül kamatozott: minthogy úgyszólván a munkám eszközévé vált, felőrlődött a napi tevékenységem során, s miután kifárasztott, hogy szavakká alakítsam, nem foglalkoztatott többé. A baj akkor kezdődött újra, amikor a regényemet befejeztem. Még emlékszem, hogyan írtam le az utolsó lapokat. Három és fél hónapja történt, ígéretes májusi délután volt. Éreztem, hogy kezemben tartom a befejezést. Minden a feleségemtől függött. Úgy volt, hogy estefelé meglátogatja egyik barátnőjét. Ebéd közben feszülten figyeltem: ha netalán fáradt, ha netalán nincs kedve... Szerencsém volt, egyedül maradtam. Hirtelen hasmenés hátráltatott benne, hogy azon nyomban nekiessek a papirosnak. Ezt a bosszantó tünetet a motus animi continuusnak kellett tulajdonítanom, amely - mint Ci-

cerótól tudjuk – az ékesszólás veleje. Nem más ez a szellem egy bizonyos izgalmi állapotánál, amely azonban – nálam legalábbis – az egész szervezetre, alkalmasint a bélirendszere is kihat. Végre mégis az asztalhoz ülhettem; azután olyan gyorsan készültem el a szöveggel, amilyen gyorsan csak a tollamat futtatni bírtam. Leírtam az utolsó mondatot is: elkészültem. Aztán még napokig próbáltam piszrogni vele, itt-ott belefirkálni valamit, egy-egy szót kijavítani, másokat törölni. Aztán nem volt tovább: kész, vége. Némi bányászati érzés fogott el. Hirtelen összeomlott valami, amivel hosszú évek során egészen jól elszórakoztam, úgy látszik. Erre is csak utóbb ébredtem rá. Addig azt hittem, dolgozom, s az ennek megfelelő, kényszeredett dühvel láttam neki nap nap után. Most hát kifogytam belőle. Napi szorgoskodásom ezzé a papírhalommá lényegült át. Itt maradtam üres kézzel, kifosztva. Egyszerre szemben találtam magam az anyagtalanság és alaktalan rémvel: az idővel. Rám tátozott ostobán ásitó pófáját, s nem volt mit a torkába tömni.”

– Dolgoztál? – kérdezte a felesége az öregtől, miután hazaérkezett a biztróból, ahol felszolgálói minőségben kereste meg kenyerét (és olykor az öregét is) (ha a sors éppen úgy hozta) (és bizony nem egyszer hozta úgy).

– Hogyne – felelte az öreg.

– Haladtál valamit?

– Löktem rajta egyet – mondta az öreg.

– Mit akarsz ebédelni?

– Nem tudom, mi a választék.

A felesége megmondta.

– Mindegy – döntött az öreg.

Valamivel később az öreg meg a felesége az iratszekrény előtt ült és ebédelte (tekintetbe véve természetesen a már érintett körülményeket) (minélfogva tehát ha azt mondjuk, hogy az öreg meg a felesége az iratszekrény előtt ült és ebédelte, ez úgy értendő, hogy bár az iratszekrényel szemközt,

ám valójában az asztal – pontosabban *az* asztal, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztala – előtt ültek) (és ebédelték).

Ebéd közben az öreg felesége el szokta mesélni, mi történt vele aznap a bisztróban.

Nemsokára leltár lesz: a vezetők hiánytól tartanak (nem alaptalanul, mivel túl sokat lopnak) (és szerfölött szakszerűtlenül, kiváltképp az Öregasszony) (hivatalos címén: a csúcsvezető) (noha a személyzet némely tagja sem kivétel) (ámbar hol adódik annyi lehetőségük, mint a vezetőknek) (kiváltképp az Öregasszonynak – hivatalos címén: a csúcsvezetőnek –, aki az egész hiányt a folyó sörön, de még inkább a közétkezésen akarja behozni) (amit a felszolgálói szaknyelv „csuminak” keresztelt el) (a csumin tehát, amit főként gyerekek fogyasztanak, akiket szülei – mivelhogy főzni nem akarnak, vagy talán nem is áll módjukban – a bisztróban a közétkezésre, vagyis a szaknyelv szerint a csumira, hetente befizetnek) (jóllehet – s ezt az öreg felesége sosem mulasztotta el megállapítani – még egyetlen szülővel sem találkozott, aki ellenőrizte volna, hogy mit eszik, s hogy eszik-e egyáltalán a gyerekük) (noha a gyerekek mindazonáltal mégiscsak gyarapodnak, s idővel kétségtelenül felnőtté válnak, akik tán előfizetéses ebédre ítélik majd gyermekeiket, minthogy nem lesz idejük a háztartással bíbelődni) (az élet rendje szerint, amit egy jelentékeny, bár módfelett kétes elme az örök visszatérésnek nevezett) (s jegyezzük meg, hogy mint annyi sok másban, ebben sem volt igaza): egyszóval, ami a kilátásba helyezett leltárt illeti, máris homályos célzások és nyílt gyanúsítások hangzanak el.

– Azonkívül – tette hozzá az öreg felesége – vér folyik a beosztás körül.

Az öreg felesége ugyanis mindig délelőtt dolgozott.

Holott a bisztró késő estig tartott nyitva (mely késő esti órákban a bisztrót az ily késő esti órákra már rendkívül nagyvonalúvá vált, könnyű kezű vendégsereg népesítette be).

Az egyenlő esélyek – egyszersmind a törvénybe iktatott munkajog – méltányos játékszabályai szerint a biztró alkalmazottai egyképpen osztoztak a délelőtti s déli órák közéletkezéses (a szaknyelv szerint csuszizó) és szűkmarkúan kiszámított idejű, meg a késő esti óráknak az ily késő esti órákra már rendkívül nagyvonalúvá vált, könnyű kezű vendégein.

Mégis, az öreg felesége – a saját, aláírással is megerősített kívánságára – mindig csak délelőtt dolgozott (hogy a huszonnyolc négyzetméterben az öreg is dolgozhasson délelőtt) (valamint, mert nem szenvedhette a késő esti órák ugyan rendkívül nagyvonalú és könnyű kezű, egyúttal azonban többnyire az elhülyülésig vagy a botrányokozásig részeg vendégeit).

Így azután az egyenlő esélyek – egyszersmind a törvénybe iktatott munkajog – méltányos játékszabályai szerint az öreg feleségét is megillető késő esti szolgálati órák (s velük a korántsem figyelmen kívül hagyható előnyök) úgyszólván automatikusan egy bizonyos Bodáné nevű kolléganőre származtattak át; s alighanem e hosszú folyamattal, továbbá talán az emberi természetnek a méltányos játékszabályoknál (egyszersmind a törvénybe iktatott munkajognál) egy bizonyára – hogy így mondjuk – ösztönösebb joggyakorlás iránti erősebb hajlamával magyarázható, hogy ez a bizonyos Bodáné (Ilona keresztnévű) kolléganő a reá átszármaztatott előnyöket immáron réges-régen nem a reá átszármaztatott előnyöknek, hanem az őt megillető jogoknak tekintette.

Mindennek tekintetbevételével kell tehát felbecsülni azt a hatást, amit az öreg feleségének a mai napon elhangzott bejelentése kiváltott, miszerint a jövőben ő is dolgozni kíván majd esténkint.

– Miért? – kérdezte az öreg.

– Azért, mert így alig keresek valamit, és most te sem fogsz keresni, mert könyvet kell írnod.

– Az igaz – mondta az öreg.

Este így szólt az öreg:

- Elmegyek, járok egyet.
- Ne maradj túl soká - mondta a felesége.
- Jó. Gondolkodom egy kicsit.
- Még akartam neked mondani valamit.
- Nos? - állt meg az öreg.
- Most hirtelen nem jut az eszembe.
- Legközelebb írd fel magadnak, hogy el ne felejtssd.
- Jó volna valahová elutazni.
- Hát az bizony jó volna - bólintott az öreg.

Hazatérve a sétájából (gondolkodóséta - így hívta az öreg), megkérdezte:

- Nem keresett senki?
- Ki keresett volna?
- Igaz - hagyta rá az öreg.

„Hogy azt a félfülű, bárcabitorló, oráni táncos anyukádat...” - mondta lassan és mintegy magyarázóan tagolva az öreg, miközben az ujjai közt megpuhított gyurmát gondosan megformázva a fülébe gyömködtte, mintegy hatályon kívül helyezve ezzel Oglützöt, a Hazugság Szurdokát - mondhatni az egész világot:

„...Igen, ha következetes vagyok, talán sosem fejezem be a regényemet. De ha már mégis befejeztem, nem volt következetes dolog meglepődnöm azon, hogy készen áll. Márpedig így történt. Nem azt állítom, hogy nem tudtam: ha regényt írok, abból előbb-utóbb regény lesz, hisz hosszú éveken keresztül egyébre sem törekedtem, mint hogy kész legyen. Tudni tudtam tehát, hogy is ne tudtam volna: csak hogy elfelejtettem felkészülni rá. Túlságosan elfoglalt a regényírás ahhoz, hogy következményeivel is számot vessek. Most aztán itt feküdt előttem ez a több mint kétszázötven papiroslap, s ez a köteg, ez a tárgy bizonyos cselekvéseket követelt tőlem. Fogalmam sincs, hogyan kell kiadatni egy regényt; tökéletesen járatlan vagyok ebben a szakmában, senkit sem ismerek, prózai írásművem - ahogyan mondani szokás - még sosem jelent meg. Mindenekelőtt legépezttem, majd pedig beprésel-

tem egyetlen, nyomókapcsos dossziémba, amelyre nem teljesen kifogásolhatatlan módon tettem szert egy anyámnál ejtett látogatásom során ama reprezentatív külkereskedelmi vállalatnál, ahol az idős hölgy, nyugdíját pótlandó, napi négy órán át gyors- és gépír. Azután, hónom alatt a dossziéval, fölkerestem egy kiadót, amelyről tudom, hogy - úgymond - mai magyar szerzők regényeinek kiadásával is foglalkozik. Bekopogtam egy Titkárság feliratú ajtón, s az itt működő hölgyek egyikétől, akit az illetékességnek az a titokzatos aurája lengett körül, amit annyira nehéz meghatározni, megtudakoltam: itt hagyhatnék-e egy regényt. Igenlő válasza után átadtam neki a dossziét, s még láttam, amint egy hátulsó asztalon tornyosuló több más dosszié közé helyezi. Azután pedig egyenesen a római-parti strandra mentem...”

- Istenem! - mondta az öreg.

„...a római-parti strandra mentem, mivel azt reméltem - s nem is csalatkoztam -, hogy a bár napos, de hűvös és szeles időjárás a strandok dagonyázó tömegeit ma távol tartja, és ott a hideg vízben lomha, hosszú túratempókkal ezer méterert úsztam.”

- Istenem! - mondta az öreg.

„...Később, jó két hónap múlva egy pasasnál ültem, aki ennek a kiadónak a nem tudom, mije. Egy héttel ezelőtt jártam már nála, minthogy a titkársági hölgy szavai szerint »tőle kaphatja meg a regényére vonatkozó felvilágosításokat«. Ám a pasas még se rólam, se a regényemről nem hallott.

- Mikor adta be? - kérdezte.

- Két hónapja.

- Két hónap még nem nagy idő - biztatott. Szürkés arcú, sovány, hajszolt, neurotikus külsejű pasas volt, foncsoros fényvédő szemüveggel. Asztalán papírhalmok, könyvek, előjegyzési naptár, írógép, egy javításokkal telefirkált kéziratköteg - láthatóan regény. Sietve menekültem. Legszívesebben egyenesen a római-parti strandra mentem volna...”

- Istenem! - mondta az öreg.

„...de immár kánikulai főszezon lévén, úszásra semmi reményem sem lehetett.

Legközelebb közlékenyebbnek mutatkozott. Tud már rólam és a regényemről, bár ő maga még nem olvasta, mondta. Hellyel kínált. A fasizmus - fordult felém írógépe mellől, amelyben egy cégjelzéses levélpapírt láttam belefűzve - nagy és iszonyatos téma, amelyről már...”

-Aha! - mondta fennhangon az öreg, miközben izgatottan kezdett turkálni a dossziében, mígnem a papirosai halmazában egy cégjelzéses levélpapírosra bukkant.

Rendes, közönséges üzleti levél volt, dátummal (1973. VII. 27.), ügyintézővel (kitöltetlen), tárggyal (megjelöletlen), iktatószámmal (482/73), megszólítás nélkül:

„Kéziratát kiadónk lektorai elolvasták - kezdte olvasni a levelet az öreg -, egybehangzó véleményük alapján... Úgy véljük, élményanyagának művészi megfogalmazása nem sikerült, pedig a téma iszonyatos és megrázó. Hogy mégsem válik... főhőse enyhén szólva furcsa... Azt még érthetőnek találjuk, hogy kamasz hőse nem fogja fel azonnal, mi is történik körülötte (a munkaszolgálatosok behívása, a sárga csillag kötelező viselete stb.), de azt már nem tudjuk megmagyarázni, hogy a koncentrációs táborba érve miért látja... A rosszízű mondatok tovább folytatódnak... Elhihetetlen az is, hogy a krematóriumok látványa... »egyfajta diákcsíny érzését« keltik benne, hiszen tudja, hogy megsemmisítő táborban van, pusztán zsidó volta elég ahhoz, hogy meggyilkolják. Magatartása, visszás megjegyzései... s bosszankodva... a regény befejezését is, hiszen a regény főhősének eddigi magatartása... nem ad alapot arra, hogy erkölcsileg ítélkezzék...”

-Aha! - jegyezte meg fennhangon az öreg.

Az öreg most az iratszekrény előtt ült és gondolkodott.

„El kéne olvasni még egyszer azt a könyvet” gondolta.

„Ámbár - folytatta a gondolkodást - minek? Semmi kedvem koncentrációs táborról olvasni.”

„Nagy marhaság volt elővennem a papirosaimat” - tette hozzá (gondolatban).

Minélfogva az öreg az iratszekrény előtt ült és ismét olvasott:

„...nagy és iszonyatos téma... amelyben egy cégjelzéses levélpapírt... fordult felém írógépe mellől, amelyben egy cégjelzéses levélpapírt láttam belefűzve - nagy és iszonyatos téma, amelyről már sokan és sokat írtak. Mindamellet, tette hozzá mintegy megnyugtatóan, korántsem állítaná, hogy a téma teljesen ki van merítve. Azután felvilágosított, hogy kiadójuk munkarendje szerint három lektoroknak kell elolvasnia egy kéziratot, »mielőtt döntenének a sorsáról«. Egy kicsit titokzatoskodott: nem szokásuk a szerzőt beavatni a kiadó ügyeibe, de nem tartja kizártnak, hogy az én regényem harmadik lektora esetleg ő maga lesz. Elhallgatott.

- Nem keserű kissé? - kérdezte aztán hirtelen.

- Micsoda?

- A regénye.

- De igen - feleltem.

Láthatóan zavarba hozta a válaszom:

- Ne vegye készpénznek, amit mondtam: ez nem vélemény, hiszen még nem olvastam a regényét - magyarázta.

Most viszont én jöttem zavarba: a jelek szerint tehát, amennyiben regényemet netalán keserűnek érezné, valószínűleg nem nyerné el a tetszését. Ez viszont nyilvánvalóan hibapontot jelentene, és hátráltatná a kiadását. Akkor láttam csak, hogy egy hivatásos humanistával ülök szemben: márpedig a hivatásos humanisták szeretnék azt hinni, hogy Auschwitz csak azokkal történt meg, akikkel akkor és ott történetesen megtörtént, s hogy másokkal viszont, akikkel akkor és ott történetesen nem történt meg, a többséggel, az emberrel - az Emberrel! - általában semmi sem történt. Vagyis ez a kiadói ember azt szeretné olvasni a regényemben, hogy annak ellenére, sőt *éppen* annak ellenére, hogy velem történetesen ott és akkor is megtörtént - Auschwitz engem mégsem mocskolt be. Csakhogy bemocskolt. Másképpen lettem mocskos, igaz, mint azok, akik odavittek, de mocskos let-

tem mégis: szerintem ez alapvető kérdés. El kell ismernem azonban, hogy is ne kellene: félő, hogy ilyenformán az is belekeveredik kissé ebbe a mocskba, aki a regényemet jószándékúan kézbe veszi és gyanútlanul olvasni kezdi.

Nagyon is megérteném tehát, ha egy hivatásos humanistát ingerelne a regényem. Engem is ingerelnek a hivatásos humanisták, mert vágyakozásukkal a megsemmisítésre törnek: érvényteleníteni akarják a tapasztalataimat. Csakhogy ezekkel a tapasztalatokkal történt valami, aminek révén - megrökönyödötten észleltem - most egyszerre a hátrányomra fordultak: időközben ugyanis - hogy, hogy nem - megmásíthatatlan ízlésbeli állásfoglalássá alakultak bennem. Nézetkülönbségünk ezzel az emberrel tisztán a személyes és az egymásétól különböző meggyőződésünkből adódott: de mindent elrontott, hogy - jelképesen legalábbis - itt feküdt közöttünk a regényem. Úgy éreztem, hogy személyes nézeteim, amelyeket regényem teljes mértékben kiszolgált, ügyem szempontjából kezdenek baljós tényezőkné mutatkozni. Ráadásul ehhez az ügysz, mely történetesen ennek a regénynek a tárgyi formáját öltötte, bizony kevésbé emelkedett, de korántsem elhanyagolható egyéb tényezők is tapadnak - így pénzbeli kilátások..."

- Hehe - derült az öreg.

„...a jövőm kérdése, a társadalmi státusom, hogy így mondjam.”

- Hehehe - mulatott az öreg.

„...Hirtelen eléggé különös és - előrelátásom híján - meglepő helyzetben találtam magam: foglya lettem ennek a kétszázötven oldalnyi papiroskötegné, amit én magam állítottam elő.”

- Hát igen - mondta fennhangon az öreg.

„...én magam állítottam elő.”

- Hát igen - mondta még egyszer az öreg.

„...Nem hinném, hogy már akkor tisztán láttam volna, ami mé...”

Telefon.

Az öregnek ezúttal semmi kétsége sem volt.

Mégsem állt fel mindjárt, csupán meglazította egyik fülében az olvadékony viaszgömböt.

Csakugyan.

- Dehogyan zavar - mondta az öreg (már a telefonban).

Az öreg a szoba délkeleti sarkában, a cserépkályhától kissé északnyugatra, az I. o. speciális, többrétegű, enyvezett, I. o. kemény lombos fűrészáru (mini gyermekasztal) (funkcionális rendeltetését tekintve azonban inkább afféle dohányzóasztalka) mellett állt és telefonált.

- ...és mindjárt magára gondoltam - hallott egy tompa női hangot a meglazított viaszgömbön keresztül. - Éppen magának való könyv: csak tizenöt ív, és hat hónap határidőt kap rá. De ha nagyon akarja, két hónapot késhet.

Az öreg ugyanis fordítást is vállalt.

Németből fordított (az idegen nyelvek közül ugyanis aránylag még németül nem tud a legjobban - szokta mondani az öreg).

A fordítás kevés pénz, de biztos pénz (szokta mondani az öreg).

Jelenleg azonban könyvet kellett volna írnia.

Másrészt - igaz - pénzt is kellett volna keresnie (ha kevés pénzt is, de biztosat).

Emellett, egy fia ötlet nem sok, megírandó könyvéhez az öregnek annyija sem volt.

Ha elvállalja a fordítást, egy csapásra két legyet üthet: pénzt kereshet (ha kevés pénzt is, de biztosat), s könyvet sem kell írnia. (Átmenetileg.)

- Persze, hogyne - mondta a telefonban.

- Akkor küldöm a könyvet és a szerződést - hallotta a tompa női hangot a meglazított viaszgömbön keresztül.

- Persze, hogyne. Köszönöm - hallotta a saját, tompa hangját (a meglazított viaszgömbön keresztül).

„Nagy marhaság volt elvállalni” - gondolta aztán (ismét a fülébe gyömködve a viaszgömböt).

„De hát most már elvállaltam” - tette hozzá aztán (gondolatban) (mint akinek nincs több választása) (noha választásunk mindig van) (akkor is, amikor nincsen) (és

mindig önmagunkat választjuk - miként ez egy francia antológiában olvasható) (melyet az öreg a szoba délkeleti sarkát elfoglaló cserépkályhától északra álló karosszék föllötti fal könyvespolcon tartott) (de akkor ki az, aki választ bennünk - kérdezhetné az ember) (méltán).

„...és - előrelátásom híján... Hirtelen eléggé különös és - előrelátásom híján - meglepő helyzetben találtam magam: foglya lettem ennek a kétszázötven oldalnyi papiroskötegeknek, amit én magam állítottam elő.”

- Hát igen - mondta az öreg.

„...Nem hinném, hogy már akkor tisztán láttam volna, ami még ma sem egészen világos előttem: hogy miféle csapdába, miféle elképesztő kalandba bonyolódtam. Ha jól emlékszem, beértem egy futó balsejtelemmel. Úgy látszik, olyan a természetem, hogy egyik fogságból úgy tudok csak szabadulni, ha azon nyomban egy másikba vetem magam. Alighogy a regényemet befejeztem, máris újabb írnivalón kezdtem törni a fejem. Ma már legalább sejtem, mire volt jó mindez: hogy elkerüljem a közvetlenül fenyegető másnap gondját. Ha sikerül újabb házi feladattal ellátnom magam, időm folyását és a benne előforduló történéseket ismét összetéveszthetem az akaratommal, melyet célok igájába fogtam: így azután megint kitárulhatott előttem a végtelen, holott csak fénytöréseket idéztem elő a tényleges perspektívában.

De még nem tudtam, mit írjak. Ezt önmagában véve is gyanús tünetnek találhattam volna. Az igazat megvallva egyetlen számba jöhető leckémben sem sikerült észrevennem azt a fontosságot, azt a mondhatni minden józan megfontolást elsöprő szükségességet, mint annak idején a regényemben; azt azonban, némi sajnálkozással bár, de immár végképp magam mögött tudtam.

Végül is egy jelentéktelen közúti incidens adta meg az indítékot. Mindig is híve voltam a hosszabb gyalogjárásoknak, melyek során rendezhetem eszméimet. A derűs, meditatív környezetet tüntetem ki ilyenkor, Dunapartot, budai dombtetőket, ahol kedvtelve engedek egy-

egy váratlanul megnyíló panoráma megtorpanásra készítő csábításának. Elöttem kéklő távlat: a beépített pesti lapály; egy-egy kiemelkedő toronyépület, egy-egy kupola, egy-egy felfénylő tető vagy ablaksor, közbül a folyó csillámló szalagja, fölötte a hidak íveivel. Hátam mögött tömör, szürkészöld hegyoldal, villák, dobozépületek, békés otthonok mosolya, televíziótorony. Aznap, emlékszem, páras, fullasztó meleg volt, a fehér égből gonoszul tűzött tarkómra a nap. Mire egy gyepsávval kettéosztott autópálya tetejére értem, fürödtem a verítékben. A hőségtől, tompa fejfájásomból és döntésképtelenségemből származó feszült ingerültséget az út folyamán ezer apróság csigázta szinte pattanásig: egy mentőautó hirtelen felvijjogó szirénája a fülem mellett; egy kerítés mentén a váratlanul a rácsozathoz vágódó kutya megmagyarázhatatlan gyűlöletkitörése, eszelős, hörgő, acsarkodó csaholása, mely szakadatlanul kísérté lépteimet; egy félnótás külsejű pasas, szalmakalapban, rövid újjú ingben, nyakából bőrszíjon a hasára ereszkedő és egy korszerű radarkémhajtó valamennyi szerelékével rendelkezni látszó táskarádió, melynek recsegő üvöltésétől sehogy sem szabadulhattam; egy elcsörtető teherautó sűrű, fekete szennypermete, amelyben könnyezve, prüszkölve fuldokoltam - egyszóval csupa jelentéktelen benyomás tulajdonképpen, melyek azonban halmazatban és némi lelki zavarral párosultan a nagyvárosokban az embereket kiszámíthatatlan excesszusokra, egyéni perverziókra, anarchisztikus gondolatokra, bombák elhajítására ragadtatják. Éppen átvágtam rézsút az úton - teljesen szabálytalanul, ami azt illeti. Hallottam, hogy sarkamban egy autóbusz, de annyi bántalom után, amikben mind én húztam a rövidebbet, ezúttal valami furcsa makacsság fogott el: le vagy szarva, kerülj ki, vagy gázolj szépen el - gondoltam. Dudaszó, fékcsikorgás: akkorát ugrottam, mint egy szöcske, amikor el akarják tiporni. A sofőrfulke kinyíló ajtajából átkok zápora zúdult a fejemre. Visszaordítottam. A közönyös le-

vegőt szennyes szavak meddő hangzavarával töltöttük meg. Azt hiszem, mindkettőnknek jólesett: kiokádhattuk felgyülemlett, személytelen mérgeinket.

Miután magamra maradtam az útszélien, derűs elégtétel-lel állapítottam meg, hogy csaló vagyok: hiszen azért mer-tem csak vállalni a kockázatot, mert tökéletesen megbíztam a sofőrben.

Persze, el is gázolhatott volna – mondjuk, műhibából. Ám tisztában vagyok vele, hogy a buszsofőrök kitűnően vezetnek. Elgázolhatott volna továbbá azért is, mert a törvény neki adott volna igazat: én mentem át szabálytalanul. De jól tudom, anélkül, hogy ezt a buszsofőrt személyesen is ismerném: bizonyos körülmények között nem szívesen gyilkolnak az emberek. Áthajtani egy puha testen – ez tankok kiváltsága. Más dolog a gyilkosság, és megint más a tömegmészárlás. Így jutott eszembe ismét egy régebbi elgondolásom: az erőszak esztétikai közvetíthetőségéről szóló, lehetőleg nem túlméretezett traktátus terve.”

- Na igen – bólintott az öreg.

„Nagy marhaság volt...”

„... az erőszak esztétikai közvetíthetőségéről szóló, lehetőleg nem túlméretezett...”

- Szentséges Isten!

„Járni kéne egyet.”

„El is megyek” – rakta vissza az iratszekrénybe a szürke dossziét s rá a mintegy nehezékül szolgáló, úgyszintén szürke – noha sötétebb szürke – kódarabot az öreg.

Egyszersmind az iratszekrény kettővel lejjebbi rekeszének előteréből kivette a henger formájú üvegekapszulát, majd fülében meglazította az olvadékony viaszgömböket.

Oglüzt.

„Hogy azt a...” – kezdte az öreg.

„Nem érdemes, úgymégyek” – gondolta aztán.

A megkínzásat különféle stációin az öreg is áthaladt azon az átmeneti állapoton, amikor az ember még univerzális elméletek felállításával próbál fölérni helyzetének. Így egy időben megállapította: Oglüzt (s talán

e megállapításától számítható, hogy Oglüztöt az öreg Oglüztnek hívta) a létezés egy új minőségét valósítja meg, nevezetesen a nézői (illetve hallgatói) (illetve hallgatónézői) létet (mely gyökeresen különbözik például a) (manapság amúgy is oly kevésbé megvalósítható) (műélvezői lét-től, amennyiben Oglütz, úgy prózában, mint muzsikában kizárólag az - úgymond - szórakoztató termékeket, rejtvény-, gála-, riportműsorokat, reklámot, játék-, esetleg állat- vagy természetfilmeket nézett) (illetve hallgatott) (illetve nézett és hallgatott); s bár kérdéses, hogy a létezésnek ez a minősége vajon minden tekintetben kielégítő-e, az nem kétséges azonban, hogy szerfölött kényelmes: mert ahelyett, hogy élnünk kellene a sokrétű életet, az állandóan ott zajlik előttünk - igaz, egy képernyőn, s csak mulatnunk vagy bosszankodnunk lehet rajta, befolyásolni, irányítani, beleszólni, következményeit vállalni nem tudjuk; ámde ennyiben - és éppenséggel ennyiben (s nem abban, ami a képernyőn történik) - nem hasonlít-e némelyikünk való életéhez, s végső soron (s nem minden nosztalgia nélkül) az öreg a vegytiszta nézői (illetve hallgatói) (illetve hallgatónézői) létet is el tudta volna képzelni, mégpedig úgy, hogy valaki évtizedeket tölt el a képernyője előtt, s amikor a halál elszólítja onnan, utolsó pillanataiban nem kétkedik benne, hogy színes, mozgalmas és változatos élet áll mögötte...

- Dolgoztál?
- Hogyne.
- Haladtál valamit?
- Löktem rajta egyet.
- Még akartam neked mondani valamit.
- Legközelebb írd fel magadnak, hogy el ne felejtssd.
- Jó volna valahová elutazni.
- Nem keresett senki?
- Ki keresett volna?
- Igaz.

„...Voltaképpen - ebből indultam ki - mindig is bosszantott a vér, a kék és a démon együttes képzete, ahogy ezzel némelyik műalkotásban találkozhatunk. Tapasztalataimmal sehogyan sem vág egybe valamiféle rendkívüli, az emberi természettel általánosságban össze nem egyeztethető, folyamatos boszorkányszombat, mondhatni, ünnepi jelleggel felruházott képe, amivel ezek a műalkotások némely történelmi korszakok és események kapcsán szolgálnak. A gyilkosság - bizonyos fokon, bizonyos időtartamon át és bizonyos mennyiségen felül - végül is fárasztó, rendszeres és gyötrelmes munka, amelynek napi folyamatosságáért nem a résztvevők kedvtelése vagy kedvetlensége, fellángoló buzgalma vagy beálló csömöre, lelkesedése vagy viszolygása: egyszóval nem az egyes személyek pillanatnyi hangulata, még csak nem is a lelki alkata, hanem a szervezettség szavatol, egy futószalag, egy zárt gépezet működése, amely lélegzetnyi időt sem engedélyez. Másfelől - semmi kétség - akkor lőttek a tragikus ábrázolásnak. Hol maradnának a nagyszabású, a kivételes, az elborzasztó mi voltukban is rendkívüli személyiségek? III. Richárd fogadalmat tesz rá, hogy gazember lesz; egy totalitárius rendszer tömeggyilkosai azonban a közjóra esküsznek fel.

Másrészt - elmélkedtem tovább - ott a puszta tények szenvedély nélküli, hűvös és tárgyyszerű közvetítése. Csak-hogy ez sem hoz igazán tárgyunk közelébe. A tényekkel - bármennyire fontosak is egyébiránt - az a baj, hogy túl sok van belőlük, és hamar felőrlik a fantáziát. Ahelyett, hogy megbarátkoznánk velük és elvegyülnénk világukban - ami végül is az esztétikai közvetítés elengedhetetlen követelménye -, egyre idegenebbül meredünk rájuk. Halmazatban a gyilkosság képei éppolyan gyilkosan unalmasak és csüggesztően fárasztóak, mint a vele járó munka maga. Hogyan is lehet esztétikum tárgya a borzalom, ha nincs benne semmi eredeti? Példaszerű halál helyett a tények csupán hullageyekkel szolgálhatnak.

Épp azokban a napokban olvastam 340 holland zsidó haláláról a mauthauseni kőtörőben. Amikor a szállítmány megérkezett, Ernstberger parancsnokhelyettes Glas politikai fogoly, barakkírnok értésére adta: az a parancs, hogy hat hétnél tovább nem maradhatnak életben. Glas ellenvetéseket tett: harminc botütésre ítélték, majd leváltották egy bűnöző funkcióssal. Másnap a holland zsidókat lehajtották a kőfejtőbe. A mélységbe vezető 148 kőlépcső helyett a meredek kőgörgeteg csupasz kőtörésszakaszok kellett alászállniuk. Ott, a mélyben a vállukra deszkát, a deszkára pedig túlméretezett kőtömböket raktak: ezeket futólépésben kellett, ezúttal mégiscsak a 148 lépcsőfokon a magasba szállítaniuk. A kőtömbök már az első lépcsőfokoknál lecsúztak a deszkákról és összezúzták a mögöttük törtető lábát. A balesetért verés járt. Már ezen az első napon a holland zsidók közül többen a kőfejtőbe vetették magukat a meredély széléről. Később 9-12 ember egyszerre, kézenfogva ugrott le a szakadékba. A kőfejtő polgári alkalmazottai panaszt emeltek az SS-nél: a sziklára tapadó hús- és agyvelőfoszlányok - kifogásolták - »szörnyű látványt nyújtanak«. Egy munkacsoport erős vízszaggal megtisztította a köveket: attól kezdve funkcióssal foglyok álltak őrt és a kihágókat példás megtorlásban részesítették. Elmondható, hogy a halál vágyát itt halállal büntették. S aki nem akart közülük meghalni, azokat is megölték. Hat hét helyett három alatt végeztek velük.

Azzal az érzéssel csuktam be és tettem félre a könyvet, hogy ez a tény, amelyre taláломra bukkantam rá a 400 oldalra rúgó további tények között (amelyek még mindig csak szerény töredékei a ki tudja, hány tízezer oldalra kitévő tények teljes listájának): hogy tehát ez a 340 kőhalál például méltán helyet találhatna az emberi képzelet jelképei között - egyetlen feltétellel: ha nem történt volna meg. De mivel megtörtént, még elképzelni is nehéz. Ahelyett, hogy a képzelet játékszerévé válna, súlyos és mozdíthatatlan tehernek bizonyul, akár maguk a mauthauseni kőkölöncök: az emberek nem akarnak összezúródni rajtuk. Másrészt viszont így

elmaradunk a kor mögött: leéljük életünket anélkül, hogy korunk tapasztalataival gyarapítanánk. De talán – elmélkedtem – e tapasztalatok monomániás egyhangúsága az, amellyel hasztalan birkózik a képzelet. Akkoriban olvastam *A nagy utazás* című regényt, és találkoztam benne Sigrid-dal, a szép, szőke fotómodellel, aki, olvasom a könyvben, mintha

»csak azért teremtődött volna, hogy feledtesse Ilse Koch arcát és testét, zömök és egyenes, kemény és egyenes lábain merev egyenesen feszülő testét, durva és tiszta, kétségtelenül germán jellegű arcát, s Sigrid szemére emlékeztető világos szemét (de sem a fényképek, sem az akkor felvett és azóta felújított híradók nem árulják el, hogy Ilse Koch világos színű szeme zöld volt-e, akár Sigridé, vagy világoskék vagy acélszürke, igen, leginkább acélszürke), Ilse Koch szemét, mellyel meztelen törzsét, meztelen karját vette szemügyre a deportáltak, akit néhány órával azelőtt szeretőül választott, tekintetét, amely már fel is hasított a fehér és egészségtelen bőrt a tetoválás vonzó vonala szerint, tekintetét, mely elképzelte már, hogy milyen szép hatása lesz ezeknek a kékes vonalaknak, virágoknak vagy vitorlášhajóknak, kígyóknak, tengeri algáknak, hosszú női sörényeknek, szélrózsáknak, tengeri hullámoknak, ezeknek a vitorlášhajóknak, újra s újra a sívító sirályok kibontott szárnyára emlékeztető vitorlášhajóknak, milyen szépen fognak hatni a pergamenszerű bőrön, mely valamilyen vegyi kikészítés következtében elefántcsontszínű árnyalatot kap majd, ilyen lámpaernyő fed minden lámpát a szalonban, ahová, ha beköszöntött az este, Ilse Koch mosolyogva bevezette a gyönyör eszközéül választott deportáltat, kétszeres értelemben is annak választotta, először a gyönyör aktusa révén, másodszor pergamenszerű bőrének sokkal tartósabb gyönyöréért, amit megfelelően kikészítenek, elefántcsontszínűre árnyalnak, s a tetoválás kékes vonalainak csíkozása utánozhatatlan bélyeget ad a lámpaernyőnek, a szalonban, ahol egy díványon heverve fogadja a Waffen-SS tisztjeit és férjét, a táborparancsnokot,

hogy meghallgassák valamelyik tisztet, amint elzongorázik egy románcot vagy valami komolyabbat, igazi zongoradarabot, egy Beethoven-művet talán» -

Abbahagytam az olvasást. Íme, a vér, a kéz és a démon, egyetlen alakba, sőt egyetlen mondatba sűrítve. Mialatt olvasom, máris végleges formákat kínál: minden fáradság nélkül beilleszthetem történelmi képzeletem készen álló eszköztárába. Egy buchenwaldi Lucrezia Borgia; egy Dosztojevszkij tollára méltó nagy bűnös, aki leszámolt Istennel; egy női példány Nietzsche pompás, zsákmányra és győzelemre sóvár szőke bestiáinak seregletéből, akik »vissza-térnek a ragadozó-lelkiismeret ártatlanságához...«

Igen, igen: gondolatainkat még mindig galamb-lelkiismeretű értelmiségi képzelgések tartják fogva, egy kiegyensúlyozottabb korban az elvetemültség merész nagyságáról alkotott együgyű víziók, melyek azonban sosem foglalkoztak kellőképp a részletekkel. Van itt valami áthidalhatatlan aránytalanság: egyfelől az ittasult szónoklatok a hajnalpírhoz, minden érték átértékelése és az emelkedett immoralitás - másfelől egy szerelvény emberrakomány, amelyet - éspedig alkalmasint zökkenőmentesen - mielőbb el kell tüntetni a mindig szűk kapacitású gázkamrákban. Mi dolga itt a tépett és elrugaszkodott szellemi erőfeszítésnek? Túl magányos, túl finnyás, túl szenvedő, túlságosan is nem átlagos, nem bandaszerű, nem testületi - túlságosan is *immorális*: márpedig ide morál kell, egyszerű, érthető, jól használható *munkamorál*. »Helyesnek tartja-e Globocnik úr - tette fel Globocnik SS-Gruppenführernek a nagyon is gyakorlatias kérdést dr. Linden miniszteri tanácsos -, hogy a holttesteket elássák, ahelyett, hogy elégetnék? Jöhet utánunk egy nemzedék, amely nem ért meg mindent!« Amire Globocnik: »Uraim, ha az utánunk következő nemzedék oly gyáva és elpuhult lenne, hogy nem értené meg nagy feladatunkat, akkor természetesen az egész nemzetiszocializmus felesleges volt. Én, ellenkezőleg, azon a né-

zeten vagyok, hogy bronztablákat kellene a földbe elásni, amelyeken az állna, hogy megvolt a bátorságunk e gigantikus és szükséges mű megvalósítására.«

Igen – szóttem tovább gondolataimat –, talán itt lapang valahol a démon: nem abban, hogy az ember gyilkol, hanem hogy nélkülözhetetlen erényeit a gyilkosság világrendjére is kiterjeszti. Levettem könyvespolcomról egy dokumentumgyűjteményt és fellapoztam benne Ilse Koch fényképét. Ez az átlagos, egykor talán némi női vonzerővel felvértezett, ez alkalommal mindenestre mogorva, tésztás bőrű malacarc sehogyan sem tudott meggyőzni róla, hogy egy végtelenségében is nagy formátumú személyiséget szemlélek, aki túlelmedett jón és rosszon, s akinek élete a minden erkölcsiséggel szembeszegezett szakadatlan, megátalkodott kihívás jegyében zajlott. Amint-hogy Ilse Koch valójában nem is állt szemben az erkölcsi renddel – éppen ellenkezőleg, azt ő maga képviselte; s ez nagy különbség. A dokumentumkönyvben nem találtam bizonyítékát sem annak, hogy a zenét – kiváltképp Beethovent – különösebben kedvelte volna, sem pedig annak, hogy rabokkal adta volna össze magát. Szeretőit a tisztikarból válogatta – dr. Hoven tábororvost, a »szép Valdemárt«, valamint Hauptsturmführer Florstedtet –, amint ez logikájának megfelelt. Találékonyságának megnyilatkozásai az érvényben lévő szokásokra korlátozódtak. A zsugorított koponyák, a cserzett emberbőrből készült dísz tárgyak számos tisztii villát és irodai íróasztalt ékesítettek Buchenwaldban – Ilse Koch is birtokolt belőlük néhányat. Lehet, hogy többet, mint mások: ám ez járt neki – végre is ő volt a parancsnokné, a »Kommandeuse«. Általában mindenből többet birtokolt a beosztottak feleségeinél: nagyobb villát, gazdagabb háztartást, több előjogot. Fantáziája – melyet pár éve még, mint egy dohány- és szivarkaárugyár gyorsírónője, ki tudná, miféle olvasmányokon hizlalt – odáig ragadtatta, hogy megfürödjön Madeira borban, s hogy egy négyezer négyzetméteres lovardát építtessen fel magának; ám mindez még korántsem a magányos erkölcsi lázadó bélyegét hordozza.

Aligha fordult meg fejében valaha is a gondolat, hogy ha Isten nincs, akkor minden megengedett; ellenkezőleg, mindennek felett istenre volt szüksége – mégpedig olyan istenre, aki parancsolatokba foglalja mindazt, amit neki megenged. Kétségtelen: az erkölcsi világregnd, amit Buchenwald kínált, a gyilkosság volt; de világregnd volt, és neki megfelelt. Logikáját sosem lépte át: ahol a gyilkosság közhely, gyilkossá ott az ember nem lázadásból, hanem ügybuzgalomból lesz. Ölni éppoly erény lehet, mint nem ölni. Oly sok hulla, annyi tortúra látványa némelykor bizonyára a felajzott létezés, egyszersmind a hála és a szolgálói gög egy-egy kivételes pillanatával ajándékozta meg.

De nem ez volt-e *a szerepe*? – rágódtam tovább. Nem lehetséges-e, hogy egy eleve meghatározott helyzet – a táborparancsnok feleségének helyzete – úgyszólván eleve meghatározott érzésekkel és eleve megtehető tettekkel jár? Hogy ugyanezt a helyzetet – talán némi ráhagyással erre és arra –, de lényegében *bárki* más is hasonló érzésekkel és cselekedetekkel tölthette volna csak be – vagy pedig hirtelen egy más – szintén készen álló – helyzetben találja magát, mint például Glas politikai funkciós fogoly, aki nem volt hajlandó betölteni helyzetét 340 kőhalálban, és ezért büntetőkommandóba került? Egy helyzet létrehozta Buchenwaldot; Buchenwald – számos egyéb helyzet között – létrehozta a táborparancsnok feleségének helyzetét; ez a helyzet létrehozta Ilse Kochot, aki – hogy így mondjuk – életet adott ennek a helyzetnek, és ezáltal ő is létrehozta Buchenwaldot, amely nélküle többé immár nem képzelhető el. Hány helyzet volt még, egyedül csak Buchenwald totalitárius világában? Alig merem feltenni a bennem lappangó, elháríthatatlannak tűnő kérdést: kiknek a keze munkái voltak végezetül is a koponyákból készült íróasztalhezek, a cserzett emberbőrből való lámpaernyők és könyvborítók?...

Félreraktam Ilse Koch fényképét: sosem fogom megtudni, mit gondolt ő maga a saját, »Kommandeuse«-i életéről. Minthogy hallgatott róla, kívül rekesztette magát a közve-

títhetőségen. Nem fogok megismerkedni mindennapos élményével, szürke hétköznapjaival a gyilkosság robotosai közt. Nem tudom kideríteni, hogy érzelmi egyenlegében a kék vagy az unalom, a teljesült becsvágy vagy a bosszantó, kis kielégületlenségek jutottak-e végezetül is túlsúlyra, nem tudom megfejteni merőben személyes neuroziséát, kényszeres pszichózisát - egyszóval személyisége titkát. Tekinthetem közönséges szadistának, aki otthonára lelt Buchenwaldban és végre szabadjára engedhette förtelmes ösztöneit. De gondolhatom azt is, ha úgy tetszik, hogy bonyolultabb lélek volt: váratlan és felfoghatatlan helyzetét talán csak még váratlanabb és még felfoghatatlannabb gesztusokkal próbálta berendezni, pusztán csak, hogy a saját számára meghittebbé, lakhatóbbá tegye, s hogy nap mint nap bizonyítva lássa: mennyire élhető az élhetetlen, mennyire természetes a hihetetlen...

Mindez azonban cseppet sem fontos: Ilse Koch elfér egy középarányosban, amely közte és a helyzete közt vonható meg, egy képletben, amelyben ő maga akár nincs is jelen. Igen: alakja úgy válik csak közvetíthetővé, ha elvonatkoztatjuk, ha tőle magától úgyszólván eltekintünk. Mennél jelentékenyebbnek képzelnénk, annál inkább lefokoznánk azt, ami körülvette: gyilkosságra berendezett világának valódiságát; mert a lényeket, amit neki tulajdonítanánk, csakis abból vonhatnánk el.

Talán ez - gondoltam -, ez a lényegnélküliség: ez a tragédia. Csakhogy másfelől ezen szenved hajótörést minden közvetítés, amely ragaszkodik a reprezentatív alakokhoz. Mert a tragikus alakok a sors világában élnek, s a tragédia távlata az örökkévalóság; a totalitárius erőszakrendszerek világa ellenben a helyzetek körülhatárolt és meghaladhatatlan világa, távlatuk pedig az a történeti idő csupán, ameddig éppen tartanak. Hogyan is volna hát közvetíthető ez a tapasztalat, amely éppenséggel tapasztalattá lényegülni nem tud és nem is akar, mert helyzeteinek - ezeknek az egyszerre túllontúl elvont és túllontúl konkrét helyzeteknek - a lényege a lényegtelen és mindenkor helyettesíthe-

tő személyiség, amelynek e helyzethez képest sem kezdete, sem folytatása és semmiféle analógiája nincsen – s amely tehát az értelemhez képest valószínűtlen? Talán – tűnődtem – egy szerkezetet kellene konstruálni, egy forgó gépezetet, egy csapdát; járataiban, labirintikusnak tetsző, ám mindig egyirányú pályáin egyetlen mechanikus erőttől üzelve rohannak szakadatlanul a fogságába került figurák, akár az elektronikus egerek. Minden inog, zörög, mindnyájan egymást tiporják, mígnem a gép egyszerre szétpattan: akkor, némi meghökkent, kába csodálkozás után, valamennyien szerteszaladnak. De hátra még a titok, a gép működési elvének megfejtése, amely túl egyszerű és túl megalázó ahhoz, hogy meghallgassák: hogy ugyanis az őket hajszólo erőhöz a gépezet a saját rohanásukból származó energiát használta fel...

De abba hagyom, mielőtt még – ahogyan mondani szokás – elragadna a tollam. Miért is turkálók ezekben a rég félretett füzetekben, ezeken a számárfüles cédulákon felhalmozott, egyébként imponáló tömegű anyagban, miért másolom ki ennek a soha el nem készült dolgozatnak a csontvázát? Tünetként, akkori állapotom jellemzésére. Hiszen éppen csak elgondolkodtam ezeken a dolgokon; ámde közhírré tenni azt a pusztá tény, hogy gondolkodom: ez addig még sosem fordult meg a fejemben. Regényemet nyilván valamilyen meggyőződésből írtam, de nem akartam meggyőzni vele semmiről senkit. Vígjátékaimat minden meggyőződés nélkül írtam, de pénzt kaptam értük. Mármost azonban egy elméleti munka: dolgok fölé hajolni, róluk a megismerő fölényével véleményt alkotni és e véleménnyel magabiztosan a színre lépni – ehhez már a mások meggyőzéséhez szükséges meggyőződéstöbblettel is rendelkeznem kellett. Így hát azt kell gondolnom, hogy a regényem befejezése után valamiféle változás zajlott le bennem; vagy legalábbis, hogy megvolt bennem a hajlam egy ilyenféle változásra.

Igen: céloimat gondosan leplezve, apránként, ravaszul és alattomosan fogtam hozzá, hogy végérvényesen berendezkedjem egy téveszmére. Végül is találhatnék indokot rá, ha meggondolom. Nyilvánvaló, hogy pótolhatatlan éveimet elnyelő, immár helyrehozhatatlan tettemből: egy regény megírásából valamilyen szükséges következményt óhajtottam kovácsolni – miközben elfeledkeztem róla, hogy magát e regényt talán éppen a bizonytalanságaim hozatták velem létre. Az az érzésem, hogy – titokban legalábbis – sorsozat már-már egy író sorsaként kezdtem mérlegelni; ha nyíltan nem is vettem vele számot, gondolataimat alighanem már-már valami olyan tulajdonsággal kezdtem felruházni, ami magammal szemben a közlésük, másokkal szemben pedig a meghallgatásuk feltétlen igényét támasztja.

Ki tudná, hová vezetett volna mindez. Azokban a napokban talán késznek éreztem volna magamat arra, hogy jövő életemet a közszemlére bocsátandó gondolatok kiapadhatatlan forrásának tekintsem; hogy tünődéseim eredményét azon nyomban papirosra vessem; hogy e diadalmas tettem másodpéldányaival szerkesztőségeket és kiadóhivatalokat keressek fel, s hogy az emberek arcán, netalán az életvitelükben azután a hatásuk okozta változásokat lessem. A jelentékeny megnyilatkozások, az avatott nézetek és a megfellebbezhetetlen vélemények süketítő harsonaszava közepette magam is belefűjtam volna a saját kis játéktrombitámba. A tükörsima papirosra rászabadult kezem fékezhetetlen őrültként futkározott volna golyóstollam korcsolyáján. Írtam volna, mintha valami katasztrófát akarnék elkerülni – azt a katasztrófát nyilván, hogy nem írok. Írtam volna tehát, nehogy, Isten ments', ne írjak; írtam volna, hogy minden percben magam alá gyűrjem az időt, s hogy elfelejtsem, mi vagyok: meghatározottságok végterméke, véletlenek hajótöröttje, egy biológiai elektronika kiszolgáltatottja, jellemem kellelten meglepettje.”

Az öreg az iratszekrény előtt ült és nem csinált semmit.

Nem gondolkodott.

Nem is olvasott.

„Nagy marhaság volt elővennem ezeket a papirosokat” – gondolta aztán.

„...Ebben a tekintetben – mindenesetre csakis ebben az egy tekintetben – szerencsés pillanatban érkezett az a levél, amelyet két nappal a kiadói embernél tett utolsó látogatásom után kaptam.”

–Aha! – mondta az öreg, kezébe véve az egy ízben már kezébe vett s töredékesen átfutott rendes, közönséges üzleti levelet (cégjelzéssel, dátummal – 1973. VII. 27. –, ügyintézővel – kitöltetlen –, tárggyal – megjelöletlen –, iktatószámmal – 482/73. –, megszólítás nélkül), s amelyet most teljes terjedelmében – mintegy a válla fölé hajolva – magunk is elolvashatunk:

„Kéziratát kiadónk lektorai elolvasták, egybehangzó véleményük alapján regénye kiadására nem vállalkozhatunk.

Úgy véljük, élményanyagának művészi megfogalmazása nem sikerült, pedig a téma iszonyatos és megrázó. Hogy mégsem válik az olvasó számára megrendítő élménnyé a regény, elsősorban főhőse enyhén szólva furcsa reakcióin múlik. Azt még érthetőnek találjuk, hogy kamasz hőse nem fogja fel azonnal, mi is történik körülötte (a munkaszolgálatosok behívása, a sárga csillag kötelező viselete stb.), de azt már nem tudjuk megmagyarázni, hogy a koncentrációs táborba érve miért látja »gyanúsnak« a kopaszra nyírt foglyokat. A rosszízű mondatok tovább folytatódnak: »az arcuk sem volt épp igen bizalomgerjesztő: szétálló fülek, előre meredő orrok, beesett, apró, ravasz fényű szemek. Csakugyan zsidóknak látszottak minden tekintetben.«

Elhihetetlen az is, hogy a krematóriumok látványa »bizonyos tréfák«, »egyfajta diákcsíny érzését« keltik benne, hiszen tudja, hogy megsemmisítő táborban van, pusztán zsidó volta elég ahhoz, hogy meggyilkolják. Magatartása, visszás megjegyzései taszítják és sértik az olvasót, s bosszankodva olvassa a regény befejezését is, hiszen a regény főhősének eddigi magatartása, részvétlensége nem ad alapot arra, hogy erkölcsileg ítélkezzen, felelősségre vonjon

(pl. a házukban lakó zsidó családnak tett szemrehányásai). Szólnunk kell még a stílusról is. Mondatainak nagy része ügyetlen, körülményesen fogalmazott, sajnos gyakoriak az ilyenfajta fordulatok: »...nagyjában-egészében valóban...«; »igen természetesen, s kissé emellett...«

Kéziratát ezért visszajuttatjuk Önnek.

Üdvözlettel.”

„...Ez a levél legalább megajándékozott egy érzelemgazdag délelőttel: még ma is némi nosztalgiával emlékszem rá vissza. Ha kissé meghökkent is voltam, nem jobban, mint ahogyan mégiscsak meghökken az ember, amikor beleüti a fejét abba a falkiszögellésbe, amelyről pedig réges-rég megállapította már, hogy túl alacsony, s hogy előbb-utóbb kétségkívül belé fogja ütni a fejét. Legalább némi szenvedéllyel és éleslátással, akár a harag, az igazságtalanság éleslátásával – mindenesetre a tárgyhoz méltó érzelemmel és értelemmel találkozónék!

Aztán, úgy emlékszem, módfelett mulattatott például az a gesztus, az a magabiztos, határozott taglejtés, amivel még magam előtt is problémátikus és korántsem tisztázott indíttatású vállalkozásom célját mintegy kisajátítják, hogy azután nyomban meg is semmisítsék; e levél feltevése szerint ugyanis, ha jól figyeltem, kizárólag azért írtam volna meg regényemet, hogy végül egy kiadói hivatalszobába jusson, ahol az efféle árucikkekről döntések születnek. E képtelen arányvesztés komikuma még rekeszizmomat is megremegtette. Hisz nem lehet tagadnom: regényemet végül odavittem a kiadóhoz. De ez egy eseménysor ideiglenes nyugvópontját jelentette csupán, amelyet azóta máris túlhaladott az idő és a benne zajló további események – például ez a számomra kikézbcsített levél. No és? – kérdelem én: ezzel talán töröltetett az, amit végbevittem? Ellenkezőleg: megpecsételtetett; mert – s ez az alapvető körülmény nem került el résen álló figyelmemet – e félresópró mozdulat egyszersmind az első tényleges, mondhatni hiteles bizonyága is a regényem valóságos létezésének. Igen, elmondhattam magamnak, hogy a formátlanul mögöt-

tem álló idő éppen e levél fényében nyerte el határozott körvonalait; hogy helyzetemet ez ideig még sosem láttam ily egyszerűnek, voltaképp egyetlen világos mondatba foglalhatónak: írtam egy regényt, amelyet – feltehetően hozzáértés és bátorság híján, valamint nyilvánvaló rosszakaratból és ostobaságból – visszautasítottak.

Talán, sőt, ma már tudom: biztos, hogy hibáztam, amikor megtorp...”

Csengettek?

Az öreg meglazította egyik fülében az olvadékony viaszgömböt.

– Már másodszor csengetek! – méltatlankodott az öreg anyja, miközben előrehaladott korát meghazudtolóan fürge (és némiképpen harcias) lépteivel átszelte a kelet-nyugati hosszirányú előszobát, majd a katedrálüvegű ajtó mellőzésével (mely ajtó az előszoba levegőtlenisége miatt most is – mint mindig – nyitva állott) máris az iratszekrény előtt termett (tekintetbe véve természetesen a már ismert körülményeket) (melyeket ezúttal tehát fölösleges volna újra ismertetnünk) (így éppen csak leszögezzük: ha azt mondjuk, hogy az öreg anyja az iratszekrény előtt termett, ez úgy értendő, hogy bár az iratszekrényel szemközt, ám valójában az asztal – pontosabban az asztal, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztala – előtt termett) és (utcai szemüvegét villámgyors mozdulattal felcserélve olvasó szemüvegével) olvasott.

Az öreg nem szerette, ha beleolvasnak a kézírataiba.

– Nem szeretem – mondta –, ha beleolvasnak a kézírataimba.

– Miért – kérdezte az öreg anyja –, titok?

– Hát tulajdonképpen... – vakarta fejét az öreg.

– Látom, megint a privát ügyeiddel foglalkozol – mondta az anyja.

– Igen – ismerte be az öreg.

– Visszautasították a regényedet? – kérdezte, kétségkívül több szigorúsággal, mint kárörömmel, az anyja.

– Még meg sem írtam – mormogta az öreg.

- De itt azt olvasom, hogy írtál egy regényt, amit visszautasítottak!

- Az egy másik regény volt. Nem volna kényelmesebb a karosszékben? - próbálkozott az öreg.

- És ez itt micsoda? - emelte fel a szürke dosszié szegélyéről a mintegy nehezkül szolgáló, úgyszintén szürke (noha sötétebb szürke) kódarabot az öreg anyja.

- Egy kódarab - mondta az öreg.

- Azt én is látom. Nem vagyok még szenilis, hálistennek. De mire kell ez neked?

- Kelleni éppen nem kell - dörmögte az öreg.

- Hát akkor mire való?

- Nem tudom - mondta az öreg. - Van.

Az öreg anyja a cserépkályhától északra eső karosszékben ült, az I. o. speciális többrétegű enyvezett, I. o. kemény lombos fűrészáru (mini gyermekasztal) (funkcionális rendeltetését tekintve azonban inkább afféle dohányzóasztalka) mögött:

- Bizonyos dolgokat - mondta - sosem tudtam megérteni nálad.

- Nem kérsz egy kávét? - próbálkozott az öreg.

- De kérek. Például - hordozta körül tekintetét a szoba délnyugati sarkában álló egykori ágyneműtartó-aljazatból előállított könyvszekrényből keletkezett könyv- és iratszekrény-kentaurtól (ha szabad ilyen fogalom- és képzavarba bocsátkoznunk) egészen a szoba északkeleti sarkát elfoglaló (viszonylag) korszerű heverőig az anyja -: képes vagy lemondani minden igényedről, csak azért, hogy ne kelljen dolgoznod.

- De hiszen dolgozom - magyarázkodott az öreg (ámbar nem egészen felhőtlen lelkiismerettel) (hiszen már rég hozzá kellett volna látnia, hogy megírjon egy könyvet, ha már ez volt a foglalkozása) (illetőleg - hogy pontosabbak legyünk - úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

- Nem úgy értem - mondta az anyja. - De miért nem mész valami állásba? Attól még nyugodtan írogathatnál.

- Nem értek semmihez; elfelejtettél kitaníttatni velem valami jól jövedelmező mesterséget.

- Humorod, az van - mondta az anyja.

- Egy időben abból éltem - emlékeztette az öreg.

- Miért nem írsz most is inkább vígjátékokat? - kérdezte az anyja.

- Mert nem akarom, hogy az emberek nevessenek. Irigylem tőlük.

„Ki kellene már cserélni ezt a tömítógumit” - gondolta kávéfőzés közben az öreg.

- Meg sem kérdezed, hogy miért jöttem? - kérdezte az anyja.

Csakugyan: az öreg anyja nem szokott eljönni az öreghez, inkább ő szokta meglátogatni az anyját (mégpedig heti egy alkalommal, vasárnap este 7 és fél 10 között) (e heti intervallumok pedig napi telefonbeszélgetésekkel töltettek ki, melyek során az öreg anyja hogylétéről, valamint a vele) (illetőleg a személyes tulajdonaival vagy használati tárgyaival) (megesett fontos vagy kevésbé fontos) (ám mindenképpen jelentős) (eseményekről értesülhetett) (mely jelentőségüket e mindenkori események által nyerték el, hogy épp vele) (illetőleg személyes tulajdonaival vagy használati tárgyaival) (így bojlerrel, falikárpittal, konyhai vízcsappal stb.) (estek meg).

- Szóval - folytatta az öreg anyja -, végre komoly ajánlatot kaptam a hirdetésemre.

Az öreg anyja ugyanis - miként ez fentebbi közléséből is látható - egy hirdetést tett közzé.

A hirdetés révén egy szoba (ámde nagy szoba, zöldövezetben és teljes komforttal) helyzetetett kilátásba, eltartási szerződés ellenében.

Az öreg anyja ugyanis nyugdíjából tartotta fenn (illetőleg - hogy pontosabbak legyünk - nyugdíjából nem tudta fenntartani) magát.

Nyugdíját pótlendő, az idős hölgy napi négy órán át gyors- és gépírt egy reprezentatív külkereskedelmi vállalatnál.

Mármost az idők múltával azonban nem csupán az öreg, de az öreg anyja is öreg lett (noha lassabban, kevésbé és vonakodóbban, mint az öreg) (ám szimptomatikus jegeit mégiscsak tudomásul kellett vennie) (így a hátfájást például, gépírás közben) (amit ennél fogva - mármint a gépírást - abba is hagyott).

Mindazonáltal a tény, hogy az öreg anyjának (nyugdíját pótlandó) havi kétezer forint pluszra volt szüksége, változatlanul fennállott.

Hanem az öregnek nem volt havi kétezer forint plusza (sőt olykor mínusza volt).

Így tehát hirdetés útján egy szoba helyeztetett kilátásba, eltartási szerződés ellenében (mégpedig nagy szoba, zöldövezetben és teljes komforttal) (vagyis az a lakás, ahová az öreg - közvetlen családtag jogán - állandóan volt bejelentve, de ahol soha, még ideiglenesen sem lakott) (s ahonnan így most abba a lakásba kellett átjelentkeznie tehát, ahol házastársi jogon ideiglenesen bejelentve, de évtizedek óta állandóan lakott) (átengedve helyét az eltartónak, aki - eltartói jogon - állandóan bejelentve ugyan, de - megegyezéssel alapon - még ideiglenesen sem fog az öreg anyjának lakásában lakni) (jelenlegi - s igényeit feltehetően nem kielégítő lakhelyén türelmesen várakozva az idős hölgy remélhetően az emberi élet legvégső határáig terjedő, ám végül mégiscsak kikerülhetetlen...) (egyszóval, hogy a végül ki nem kerülhető esemény következtében megüresedő lakás majd reá szálljon) (ami mindkettejük - eltartó és eltartott - számára) (a várható költségek és a tekintetbe vehető esztendő alapos mérlegelésével) (a végső eredményt szem előtt tartva emberi számítás szerint mégiscsak méltányos, ésszerű és kölcsönösen kifizetődő ügyletnek bizonyulhat majd).

- Szóval el kell intézned a kijelentkezést - mondta az anyja.

- Jó - mondta az öreg.

- De minél hamarabb; nem úgy, ahogy az ügyeidet általában intézni szoktad - tette hozzá az anyja.

- Jó - mondta az öreg.
- Nem kívánhatod tőlem, hogy öreg napjaimra nélkülöz-
zek.

- Isten őrizz - mondta az öreg.
- Nem én tehetek róla - folytatta az anyja. - Másképpen
kellett volna berendezned az életedet.

- Ez kétségtelen - ismerte el az öreg.

- Én rátok akartam hagyni a lakást.

- Ne törődj velem, mama - mondta az öreg. - Ízlett a kávé?

- A te kávéid nekem mindig túl erősek.

„No, a mai napomnak már lóttek” - gondolta az öreg,
miután elment az anyja.

„Ki kellene cserélnem a kávéfőzőgépben a gumit” - foly-
tatta a gondolkodást.

„De hol a fenében is vannak a gumik?” - gondolta aztán
(miután rendes helyükön) (vagyis azon a helyen, amit a gu-
mik rendes helyének képzelt) (nem talált).

Így történt, hogy az öreg az iratszekrény előtt állt és ke-
zében egy lapos, négyzet alakú fadarabot tartott.

Ez a kb. 7 x 7 centiméteres, egyik oldalán nyers,
a másikon fehér mázolások többszörös (az idők folyamán
megsárgult) rétegével borított fadarab az öreg két
papírdobozának egyikéből került elő, melyekben vegyes
(szükséges és szükségtelen) tárgyakat tartott, s amely
tárgyak között - így képzelte - esetleg a kávéfőzőgéphez
szükséges tömítőgumik is akadhatnak.

Helyettük azonban az egykori - az öreg feleségének áll-
hatatos ellenszenvével hosszú időn keresztül eredménye-
sen dacoló - két egyenlőtlen méretű, otromba előszoba-
szekrény egyikének megmaradt, eredeti darabjára bukkant
(mely a rajta látható viaszpecsét miatt érdemel említést)
(amely viaszpecsét feliratát ugyan már csaknem olvasha-
tatlanná tette az évek során meg-megismétlődő mázolások
sárgásfehér festékrétege).

„Hiába mondtam, hogy a viaszpecsétet kíméljék meg!” -
bosszankodott az öreg (gondolatban).

Minélfogva történetünk e pillanatában – amikor az öreg az iratszekrény előtt állt és kezében egy fadarabot tartott (mely a rajta látható viaszpecsét miatt érdemel említést) – a kör alakban elhelyezkedő betűcsoportozatból csupán az ÁLL, az előtte látható pont formájú kitüremkedés, a ZÁ, valamint – távolabb – némi jóindulattal még a MI töredékek voltak kivehetőek az eredeti feliratból (ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG • ZÁROLVA), mely felirat – miként értelme is mutatja – az előszobaszekrény ajtaját volt hivatva zár alatt tartani (nem zárva ki azonban, hogy az előszobaszekrény hátoldalát képező furnérlemez azért ne volna fölfeszíthető) (ami egyébiránt meg is történt) (mert – függetlenül a későbbi, immár nyilvánvaló bizonyítékoktól – mi egyéb is magyarázhatta volna, hogy amikor egy nyári este az öreg felesége) (aki akkor még nem volt az öreg felesége) (s az öreg sem volt még öreg) (sőt, ők ketten még nem is ismerték egymást) (egyszóval ezen a nyári este az öreg leendő felesége hiába próbálgatta saját kulcsával a saját lakásának ajtaját kinyitni, s így – mivel odabent fényt látott – csöngetni kényszerült) (mi egyéb is magyarázhatná tehát, hogy az az ismeretlen, alacsony, zömök, némiképpen malacképű nő, aki a csengetésre ajtót nyitott, az ő – az öreg leendő felesége – megrövidített és saját testére igazított pongyoláját viselte, mely tény az öreg leendő feleségének az alatt a kurta perc alatt sem kerülte el a figyelmét, míg az ismeretlen nőnek bemutatkozott, aki azután egy felháborodott felkiáltás („Micsoda?! Hát maga még él?!”) (után azonnal bevágta előtte az ajtót) (minek következtében – nem maradt más hátra – az öreg felesége) (aki akkor még nem volt az öreg felesége) (sőt megismerni is csak valamivel később ismerték meg egymást) (szembe kerülve az utcán eltöltendő nyáréj) (s a még bizonytalanabb másnap) (cseppet sem kedvderítő kilátásaival, csakhamar ugyanoda tért vissza, ahonnan a lakására elindult) (vagyis az Államvédelmi Hatóságra) (ahol az őt előzőleg – a hivatalos papiros kíséretében – szabadító tisztet arra volt kénytelen kérni, hogy adjon neki éji szállást, ha máshol nem, hát

a régi cellában, ahol még bizonyára a régi pricc és a régi pokróc várja) (mely kívánság teljesítése azonban lehetetlennek bizonyult, miután már egyszer – a hivatalos papiros kíséretében – szabadították) (s így a tiszt a szoba sarkában álló bőrfotel tudta csak felkínálni, miközben ő maga – a tiszt – egész éjszaka szabadított – a hivatalos papirosok kíséretében –, reggel pedig) (az egész éjszakai szabadítástól elnyűtten, kiszikkadtan, soványan és dohánysárgán) (akár töméntelen cigarettacsutkáinak egyike, melyek az éjszakai szabadítások folyamán már kicsordultak a hamutáliból) (elindult vele az illetékes tanácsi lakáshivatalba, kiderítendő, hogy miképpen utalhattak ki egy olyan lakást, amelyet az Államvédelmi Hatóság zárolt) (s amely tény tehát már önmagában véve is *államtitokként* lett volna kezelendő) (következésképpen nem csupán az eljárás jogtalansága, de már a cím kiszivárogtatása mögött is kétségkívül megvesztegetési bűncselekmény volt gyanítható) (noha végül erre sosem derült fény) (és a lakás is csak egy évi pereskedés után került vissza az öreg feleségének jogos tulajdonába) (akit most már fenntartás nélkül mondhatunk az öreg feleségének, mert) (ha ugyan az öreg akkor még nem is volt öreg) (és a felesége sem volt még a felesége) (de legalább már ismerték egymást) (sőt közös háztartásban éltek) (amennyiben háztartásuk háztartásnak volt nevezhető, persze).

Ez volt az oka tehát annak, hogy még ma – történetünk e késői időpontjában – is bosszankodott az öreg, amiért – minden előzetes intelme ellenére – a viaszpecsétet (melyet a kezében lévő fadarab őrzött) mégsem kímélték meg.

„Elvégre az emlék az emlék” – bosszankodott tovább.

„Úgysem maradt más az egészből, csak ez a fadarab” – folytatta a bosszankodást.

„Eléggé kínos volt” – derült fel egyszerre az arca (mintegy valamely emlék hatására) (mely emlék nyilvánvalóan azzal a humoros) (bár eléggé kínos) (noha e két elem még korántsem zárja ki egymást) (sőt egyidejű jelenlétük minden igazi mulatság sava-borsa) (feltéve, ha képe-

sek vagyunk értékelni egy eléggé kínos pillanat humorát) (például amikor kiderül, hogy életünknek egy olyannyira meghatározónak tartott eseményéről voltaképpen semmiféle tárgyi bizonyítékunk sincsen, és így csupán az igazolhatatlan emlékeinkben létezik) (egyszóval az öreg földerülő arca nyilvánvalóan ezzel az egyidejűleg humoros és eléggé kínos pillanattal állott kapcsolatban).

Az öregnek ugyanis évekkal később – és évekkal (sok évvel) ezelőtt – az az ötlete támadt, hogy a felesége mindenestre (s ez a szó itt a szó szoros értelmében értendő, vagyis olyan esetre, amely merő feltevés csupán, ámde nem árt, ha mégis felkészülünk rá) (ha logikailag helytálló, hogy felkészülhetünk valamire, amiről sejtelmünk sincsen), mindenestre tehát folyamodjon rehabilitációért (amiként ez illő és szokásos) (ha nem akarjuk, hogy megbüntetésünk pusztá tényét a saját bűnünkül róják fel).

Kiszállt egy nyomozótiszt.

Bemutatkozott.

Leült (nem a cserépkályhától északra, ill. nyugatra álló karosszékek egyikébe) (minthogy e karosszékek akkor még nem léteztek) (hanem föltehetően abba a fonott karosszékebe – a fakeretnél felszakadozott fonatokkal –, amely, két további, úgyszintén felszakadozott fonatú s támlátlan ülőkével, egy máztalan koloniál asztallal, két *rekamiével*) (az egyiknek közepe az alélt rugózat helyén könyvekkel kibérelve) (valamint a szőnyegneműt képviselő két pokróccal a földön a lakás akkori berendezését képezte).

Kérte a szabadítólevelet.

Ekkor került sor a fentebb már említett, egyidejűleg humoros és eléggé kínos epizódra, amelyet az öreg (aki akkor még nem volt öreg) meg a felesége tanácstalan pillantásai, fiókok kapkodó kihúzgálása, fehéreneműk alatti izgatott kurkászás jellemezett, míg ki nem derült, hogy a szabadítás (s főként az azt megelőző őrizetbe vétel) egyetlen hiteles tárgyi bizonyítéka – nevezetesen a szabadítóle-

vél – valamelyik albérletben (vagy tán az albérletekből albérletekbe vezető útvonalak valamelyikén) minden jel szerint elkallódott.

Semmi baj – mondta a nyomozó (nagydarab, jó szándékú, ballonkabátos ember) –, majd ő utánajár az ügynek, felkutatja az aktákat.

Néhány nap múlva (nagydarab, jó szándékú, ballonkabátos ember) meg is jelent: megtalálta az aktákat.

Leült.

Zavarban volt.

– Asszonyom – mondta –, de hiszen ön ártatlan volt.

– Persze – helyeselt az (akkor még nem öreg) öreg felesége.

– Még csak kihallgatási jegyzőkönyve sincsen – folytatta a nyomozó –, csak a vizsgálati fogság állandó meghosszabbítása. Ön ellen nem emeltek vádat.

– Nem – helyeselt az (akkor még nem öreg) öreg felesége.

– Hogy úgy mondjam... Szóval hamis vádat sem.

– Nem.

– Ítéletről nem is beszélve.

– Nem.

– Hát ez itt a baj, asszonyom – csüggedt el a nyomozó (nagydarab, jó szándékú, ballonkabátos ember). – Mert ugyebár... Hogy is mondjam csak... Mi csak akkor tudunk rehabilitálni, ha eljárás, ítélethozatal, de legalábbis vádemelés történt. De hát az ön esetében... Tessék jól megérteni engem... Hiszen az ön okmányaiiban mindennek semmi nyoma, következményeit nem viseli, priuszként nem terheli... Szóval egyszerűen nincs mit rehabilitálni.

– És az az egy év? – kérdezte az (akkor még nem öreg) öreg felesége.

A nyomozó széttárta a karját, szemét lesütötte: látszott rajta, hogy lelkiismereti kérdésnek tekinti az ügyet.

Kis ideig elüldögélt még a fakeretnél felszakadozott fonatú, fonott karosszékben.

„Alig tudtuk megvigasztalni” – derült az emléken az öreg (gondolatban).

„...ily egyszerűnek, voltaképp egyetlen világos mondatba... hogy helyzetemet ez ideig még sosem láttam ily egyszerűnek, voltaképp egyetlen világos mondatba foglalhatónak: írtam egy regényt, amelyet – feltehetően hozzáértés és bátorság híján, valamint nyilvánvaló rosszakaratból és ostobaságból – visszautasítottak.

Talán – sőt, ma már tudom: biztos, hogy hibáztam, amikor megtorpantam ennél a megállapításnál. Tovább kellett volna mennem, egy minden visszautat eltorlaszoló végső következtetésig. Ha akkor megragadom és magamra öltöm a helyzetben rejlő szerepet, sosem jutottam volna odáig, ahol ma tartok. Hiszen írónak nincs ékeesebb koronája a kor iránta tanúsított vakságánál; még egy ékkő rajta, ha ez a vakság elnémitással párosul. De hát, habár megírtam egy regényt, miközben a magam számára még csak elképzelni sem bírtam volna semmi egyéb foglalatosságot: valójában sosem gondoltam rá, hogy ez a foglalkozásom. Noha ez a regény mindennél szükségesebb volt számomra, sosem sikerült meggyőzőnöm magam arról, hogy *én* szükséges vagyok. Úgy látszik, nem léphetem át természetem határait, természetem pedig mérsékelt, akár az égöv, amely alatt élek. Érzelveim visszariadtak a kudarc vesztes dicsőségétől. Annál is inkább, mert ennek helyét más foglalta el, egy olyan érzés, amely jóval határozottabbnak bizonyult minden, tisztán elvont természetű nekibuzdulásnál: a büntudat, amikor feleségemnek is megmutattam a levelet.”

„Ezt talán nem kellene...” – húzódozott az öreg.

„...Ez a fordulat oly váratlanul ért, hogy magam is meglepődtem. Nem tudtam eldönteni, honnan ered: azért érzek-e büntudatot, mert a regényemet visszautasították, vagy pedig egyáltalában, mert regényt írtam; vagyis, hogy pontosabb legyek, hogy vajon akkor is büntudatot éreznék-e, ha a kiadó történetesen a regényem elfogadásáról értesít? – Nem tudom, és most már sosem fog kiderülni; de meghökentem éreztem, hogy agyam valamelyik hátulsó zugában alattomos munkálatok folynak: mintegy hadállások épülnek

ki, melyek mögött szerteágazó érvek összpontosulnak, hogy adott időpontban rohamra induljanak. De feleségem szólan önuralommal... Ismerem kis, hallgatag mosolyát... Nem hangzott el megkönnyebbítő szemrehányás, ami... S éreztem, miként enyészik el a világ valamennyi regényének, kiadójának, továbbá az én önigazolásomnak a fontossága. Mélyen meg voltam sértve: az ebédet mogorva hangulatban költöttem el.

Talán már akkor megsejtettem, mit vesztettem. Ma már - nagyobb távlat birtokában - pontosabban is fel tudom mérni: nemcsak az igazamat, de a kényelmemet is. Mondom: azon múlt minden, hogy megragadom, vagy pedig elvetem-e a helyzetben rejlő szerepet. Ha elvetem, egyszerűs mind a végzetet is elvetettem ezzel, hogy tért nyissak az időnek és a szakadatlan csodálkozásnak. Míg végzetem velem volt - vagyis amíg a regényemet írtam - effajta gondokat nem ismertem. Aki a végzet bűvöletében él, megszabadult az időtől. Persze az idő akkor is telik-múlik, de tartama lényegtelen: arra szolgál csupán, hogy beteljesítse a végzetet. Az ember számára nem sok esély marad: mindössze tudni kell tönkremenni és várakozni. Én tudtam. Miután pedig a levelet megkaptam, csak még egyszerűbbé vált volna a dolgom: az idő betelt - ha úgy tetszik, többé semmi tennivalóm. A végzet - hisz ez épp a természete - megfosztott volna minden érdemleges, tehát megfontolható jövőtől. Megrekesztett volna a pillanatban, belémerített volna a kudarcba, akár egy szurokkal telt üstbe: megfővök benne, vagy kövületté dermedek - alapjában mindegy. De nem voltam eléggé körültekintő. Így azután annyi történt csupán, hogy diszkréten összedőlt egy elképzelés: ez az elképzelés - én magam, mint teremtő képzeletem terméke, hogy így mondjam - nem létezik többé; ennyi az egész.

Pedig nem így terveztem. Ó, a tervem igazán egyszerű volt, nem láttam benne semmi ésszerűtlent. Ha már visszanyertem szabadságomat, magam kívánok a regényem fölött ítélkezni, eldönteni, hogy milyen is valójában, jó-e, vagy rossz - így gondolkodtam. A műveletnél mi sem látszott

megvalósíthatóbbnak. Másnap reggel, amint a feleségem elindult a munkájába, elővettem és magam elé raktam a nyomókapcsos dossziét, majd derűsen készséges és némileg ünnepélyes várakozásokkal telten felnyitottam a fedelét, hogy elolvassam a regényemet. Körülbelül másfél órányi elszánt küzdelem után be kellett látnom, hogy lehetetlen feladatra vállalkoztam. Eleinte még örültem egy-egy jól ülő mondatnak, egy-egy találó jelzőnek. De csakhamar azon kaptam magam, hogy el-elkalandozik a tekintetem, hogy minduntalan vissza kell lapoznom, mert értelműktől megfosztott, üressé silányított oldalakat őrlök csak a szemem. Korholtam magam, megpróbáltam összpontosítani a figyelmemet; majd ellenkezőleg, lazítottam, kávét főztem, szünetet iktattam be. De semmi sem segített: leküzdhetetlen ásitási rohamok fogtak el. Be kellett vallanom, hogy unatkozom: minden sornál előre tudtam, mit hoz majd a következő, minden fordulatot előre láttam, minden bekezdést, minden mondatot, sőt minden szót előre ismertem már, és a gondolatmenet sem tartogatott számomra semmi újat, semmi meglepőt. Így nem lehet regényt olvasni.

Azóta sokat törtem már a fejem ezen a jelenségen. Csapdába estem, nem kétséges. Hogy tárgyilagosan megítélhessem, regényemet idegen szemmel kellett látnom: megpróbáltam tehát valaki másnak a szemével elolvasni – nem gondolva rá, hogy ez a másik, ez a képzelte tekintet is csak az én tekintetem. Csalni próbáltam – nem sikerült. Úgy látszik, nem ugorhatom át önmagam, hogy azután megfelelő távolságból higgadtan szemügyre vegyem a túlparton hagyott árnyékomat. Sosem fogom megtudni tehát, hogy jó-e a regényem, vagy rossz. Rendben van, belenyugszom. Valójában – rájöttem közben – nem is érdekel. Olyan, amilyen, s azért ilyen, mert másmilyen nem lehet – ha többet nem is, ennyit azért, mialatt elolvastam, megértettem; ilyen, s e minőségében kész, befejezett tárgy, amelyen változtatni többé nem tudok, s valószínűleg nem is lehetséges.

-De - és ez itt a nagy bökkenő - miért nem az *enyém* többé ez a tárgy? Vagyis, ha már idegen szemmel nem vagyok képes rá - miért nem tudom hát a *saját* szememmel elolvasni a *saját* regényemet? Például a regény lapjaiban egy vonat haladt Auschwitz felé. Az egyik marhavagonon ott kuporgott az elbeszélés alanya, egy tizennégy és fél éves fiú. Most feláll, s a tömegben helyet szorít magának az ablaknyílásnál. A látóhatár peremén, rőten, baljóslatúan, éppen akkor emelkedik fel a nyári nap. Olvasás közben pontosan emlékeztem, mennyi nehézséget és fejtörést okozott ez, valamint a rákövetkező részlet. Kezem alatt, a papíroson, sehogy sem akartak kibontakozni ennek a rekkenő nyári reggelnek az eseményei. Idebenn a szobában, ahol a szöveggel bajlódtam, szokatlanul sötét volt, az asztal mellől ködös decemberi délelőttre láttam. Valami forgalmi zavar lehetett az utcán, ablakom alatt szakadatlanul villamosok csörömpöltek. Egyszerre csak, meglepő hirtelenséggel, összeálltak a mondatok, és lehetővé tették, hogy a vonat megérkezzen, s hogy az elbeszélés alanya - a tizennégy és fél éves fiú - a marhavagon füledt homályából végre kiugorhasson a napfényben izzó auschwitzi rámpára. - Mialatt most ezt a részletet olvastam, ezek az emlékek keltek életre bennem, s egyúttal azt is megállapítottam, hogy a mondatok az általam elképzelt szerves rendben illeszkednek egymás mellé; igenám, de miért nem az kelt bennem életre, ami a mondatok *előtt* volt, maga a nyers történet, ez az egykor valóságos auschwitzi délelőtt? Miként történhetett, hogy ezek a mondatok az én számomra csupán *képzelt*beli történetet tartalmaztak, egy képzeltbeli marhavagont, egy képzeltbeli Auschwitzot és egy képzeltbeli tizennégy és fél éves fiút - holott ez a tizennégy és fél éves fiú valaha én magam voltam?

Mi történt hát itt? Mi az, amit kiadónk lektorai úgy hívtak, hogy: »élményanyagának művészi megfogalmazása«? Igen: mi történt »élményanyagommal«, hová tűnt a papírosról és énbőlőlem? Pedig egykor megvolt: kétszer is megesett velem, egyszer - valószínűtlenül - a valóságban,

másodszor - sokkal valóságosabban - később, amikor visszaemlékeztem rá. A két időpont között téli álmát aludta. Abban a bizonyos pillanatban, amikor megtudtam, hogy regényt kell írnom, eszembe se jutott. Különféle regényekkel bajlódtam, hogy azután sorra-rendre elvessem őket: egyik sem bizonyult a számomra lehetséges regénynek. Azután egyszerre csak felbukkant bennem, valahonnan a homályból, akár egy ötlet. Hirtelen olyan anyag birtokába kerültem, amely végre határozott valóságot kínált izgatót, de addig folyton széteső víziómnak, s amely, sűrűn, puhán, formátlanul, máris erjedni és dagadni kezdett bennem, mint a kelesztett tészta. Különös mámor kerítette hatalmába; kettős életet éltem: jelenemet - amúgy félgőzzel, ímmel-ámmal - és koncentrációs táborbeli múltamat - a jelen metsző valóságával. Szinte megijesztett az a készség, amivel elmerültem benne: ma sem tudnám okát adni a vele járó, sajátságos kéjérzetnek. Nem tudom, az emlékezés maga jár-e ezzel a gyönyörűséggel - egészen függetlenül a tárgyától, mert hiszen nem mondhatnám, hogy koncentrációs táborban lenni csupa gyönyörűség; de tény, hogy a legcsekélyebb benyomás elég volt akkoriban, hogy visszarepítsen múltamba. Auschwitz itt volt bennem, a gyomromban, mint egy megemésztetlen gombóc: fűszerei a legváratlanabb pillanatokban bőfögtek fel. Elegendő volt megpillantanom egy vigasztalan tájat, egy kopár iparvidéket, egy napverte utat, egy kezdődő építkezés betoncövekeit, beszívnom a szurok és a deszkaváz nyers szagát, hogy újabb és újabb részletek, adalékok, hangulatok buzogjanak föl bennem, mintegy a jelenvalóság erejével. Egy időben minden reggel az auschwitzi blokkudvaron ébredtem. Időbe telt, amíg rájöttem: egy állandó szaglószeri inger váltja ki bennem ezt a képzetet. Néhány nappal azelőtt új óraszíjat vásároltam. Karórámat mindig közvetlenül a fekhelyem mellett tartom, egy alacsony polcon. Valószínűleg a cserzésből és a további kikészítésből maradt a szíjon az a jellegzetes szag, amely a klórra és a távoli hullabűzre emlékeztetett. Később aztán a szíjat ajzószernek

is használtam: ha emlékeim kornyadoztak, ha agyam zugaiban tunyán meglapultak, velem csalogattam elő őket a rejtekükről – úgyszólván tönkreszagoltam. De semmi eszköztől és semmilyen fáradalomtól vissza nem riadtam: megvívтам harcomat az idővel, és kikényszeríttem a jussomat. Elteltem a saját életemmel. Gazdag voltam, súlyos, érett, valamilyen átalakulás küszöbén álltam. Úgy éreztem magam, akár egy vadkörtefa, amely őszibarackot kívánna teremni.

Csakhogy minél elevebbek voltak emlékeim, annál siralmasabban festettek a papíroson. Amíg emlékeztem, nem tudtam regényt írni; amint pedig elkezdtem regényt írni, megszűntem emlékezni. Nem mint hogyha emlékeim hirtelen elvesztek volna: csak megváltoztak. Átalakultak bennem valamilyen ládafia tartalmává, ahová az általam szükségesnek látott időközökben be-benyúltam egy-egy felváltható bankóért. Válogattam köztük: erre szükségem volt, arra meg nem. Életem tényei, úgynevezett »élményanyagom« már csak zavart, korlátozta, nehezítette munkámat – annak a regénynek a létrehozatalát, aminek eredetileg a létfeltételül szolgált, s amelyből az mindvégig táplálkozott. Munkám – a regényírás – voltaképpen másból sem állt, mint élményeim következetes elsorvasztásából, egy olyan művi – ha úgy tetszik: művészi – formula érdekében, amelyet a papíroson – s kizárólag a papíroson – élményeim megfelelőjének ítélttem. De hát ahhoz, hogy megírhassem, regényemet annak kellett tekintenem, ami minden regény, általában véve: elvont jelekből álló képződménynek, műtárgynak. Anélkül, hogy észrevettem volna, nekifutottam és szökkentem egy nagyot, s a személyesből egyetlen ugrással a tárgyiban, az általánosban termettem; most azután hökkenten nézek körül. Pedig nincs min csodálkoznom: ma már tudom, hogy amint belefogtam a regényem írásába, máris elvégeztem ezt az ugrást. Hiába próbálok visszakullogni a szándékhoz, hiába, hogy eredeti becsvágyam csakis erre a regényre irányult, semmi rajta kívül esőre nem kancsalított, és e kézirat lapjain nem terjedt túl: egy regény – már pusztán a természeténél fogva

- csakis akkor mondható regénynek, ha közvetít valamit. Én is közvetíteni akartam, nem mást - különben nem írtam volna regényt. Közvetíteni, a magam módján, a magam eszméi szerint, közvetíteni a számomra lehetséges anyagot, az én anyagomat, önmagamat - hiszen terhétől túlfeszítve és elnehezülten, akár egy duzzadt tőgy a megkönnyebbítő fejésre, már csakis a közvetítésre sóvárogtam... Csakhogy valamire - talán természetszerűen - nem gondoltam: önmagunk számára sohasem közvetíthetjük önmagunkat. *Engem* nem a regénybeli vonatomb vitt Auschwitz felé, hanem a valóságos.

Úgy van: csupán ezzel a csekélységgel nem számoltam. Miközben visszavonultam magán, sőt legmagánabb életembe («privát ügyeimbe» - ahogy anyám szokta mondani); miközben annak érdekében, hogy nyugodtan vájkálhassak saját tudatvilágomban, mindentől és mindenki mástól elzárkóztam; miközben mindent elkövettem, hogy magányos buzgólkodásomban senki más ne zavarhasson: ezenkívül, gyanútlanul és lelkes szorgalommal, írni kezdtem - másoknak. Mert, ma már világosan látom, regényt írni annyit jelent, mint másoknak írni - azoknak egyebek közt, akik visszautasítják.

Csakhogy ebbe a gondolatba nem tudok beletörődni. Ha ez lett volna a célom, nagy baklövést követtem el: akkor mást kellett volna írnom, hasznavehetőbb árucikket, például vígjátékot. De hát nem ez volt, váltig állítom; ezzé csak a kivitelezés során vált, úgyszólván a tudtom és a beleegyezésem nélkül, sőt anélkül, hogy egyáltalán észrevettem volna. Mit törődtem én azokkal a másokkal, akiknek talán a regényemet írtam, de akik regényírás közben még csak eszembe se jutottak! Miféle véletlen, és még véletlennek is miféle előre nem látható, mit sem igazoló, csaknem ostoba véletlen volna az, ha közös ügyeink - az én regényem, és az ő szórakozásuk - történetesen egybecsengenének?!... És bármily képtelenség, gyakorlatilag - pusztán gyakorlatilag - mégiscsak erre törekedtem; és most azt kell mondanom tehát, hogy nem értem el célomat - a célt, ami sosem

volt a céloom. De mi volt hát akkor a céloom, vállalkozásom eredeti értelme? Bizony, nem emlékszem; talán, meglehet, soha nem is gondoltam rá; és megtudni most már sosem fogom, mert ez az értelem a vállalkozás folyamatában valahol - ki is tudná, hol - elkallódott.

Felállok az asztal mellől. Lábam már úgyszólván önkéntelenül, automatikus beidegzettséggel útnak indít a lakásban. Végigmegyek a szobán, a tárt ajtón keresztül tovább, az előszobába, jobb vállammal nekiütődöm a fürdőszoba nyitott ajtajának, elérem a lakás végét. Itt sarkon fordulok, megkerülöm a fürdőszoba nyitott ajtaját, jobb vállammal nekiütődöm az előszobaszekrénynek, átlépek a szobába, elérek az ablakig, fordulat. Egy hossz kb. hét méter. Aránylag lakályos ketrec. Fel-alá, fel-alá; fordulat az ajtónál, fordulat az ablaknál. Az ürgének, a regényírónak, annak a pasasnak, akivel egykor - még pár hónapja is - azonos voltam, rendes szokása volt ez. Ilyenkor támadtak legfigyelemreméltóbb gondolatai. *Nekem* nincs min gondolkodom. De lassacskán mégis kialakul bennem valami. Ha elvászatom a séta okozta könnyű szédüléstől és a többi esetleges benyomástól, körülhatárolható érzésre bukkanok. Azt hiszem, a helyzetem ölt benne testet. Nehéz volna szavakba öntenem - hisz épp ez az: szavakon kívüli teremben helyezkedik el. Állításba nem foglalható, ám pusztá tagadásba sem. Nem mondhatom például, hogy nem vagyok - hiszen ez nem igaz. Állapotomat, hogy ne mondjam: tevékenységemet olyan szóval tudnám csak kifejezni, ami nem létezik. Megközelíthetném, ha például azt mondhatnám: nincsek. Igen, ez az ige, miközben magában foglalná létezésemet, egyszersmind e létezés nemleges minőségét is jelölhetné - ha, mint mondom, volna ilyen ige. De nincs. Némi mélabúval elmondhatnám tehát: elvesztettem az igémet.

Megelégelem a sétát: leülök. Mélyen behúzódom, befészkelem magam a karosszékbe. Kuporgó tartást veszek fel, akár egy brobdingnagi anyaméhben. Talán abban reménykedem, hogy sosem kell előbukkanom innen, sosem

kell a világra jönnöm. Minek is? Meg azután kissé félek is még attól az ismeretlentől, aki végül majd mégiscsak fel fog tápázkodni innen. Bizonyos értelemben másvalaki lesz, mint az, akihez ez ideig hozzászóltam. Nem is lehet másként, hiszen az elvégezte művét, betöltötte rendeltetését: csődbe juttatott. Személyemet tárggyá változtatta, makacs titkomat általánossággá hígította, kimondhatatlan valómat jelekké párolta - átplántált egy regénybe, amelyet nem tudok elolvasni: idegen nekem, mint ahogyan elidegenítette tőlem azt a nyersanyagot is - a saját életem egy hasonlíthatatlanul fontos darabját -, amelyből keletkezett. Hiányozni fog, s talán... miért is tagadnám, talán hiányozni fog az is, aki mindezt végbevitte. Igen, a karosszékhöz ülve egyszerre meghökkenítő érzés jár át: valami visszavonhatatlan történés fagyos és kietlen érzése, olyasmi, mint amikor egy nagy mulatság után az utolsó vendég is elmegy. Magamra maradtam. *Valaki*, szinte fizikai űrt hagyva testemben, eltávozott, s kaján vigyorral épp most int végső búcsút a szoba legtávolabbi sarkából. Tehetetlenül bámulok utána, visszatartani nincs erőm. De nem is akarom: valamilyen gyöngéd, de eltökélt haragot érzek iránta - menjen a francba, becsapott..."

- Be - mondta az öreg -, be, a marha.

- Dolgoztál?

- Hogyne.

Új fejlemény a biztróban: az Öregasszony - hivatalos címén: a csúcsvezető - váratlanul a söntéspulthoz rontott és lekapta a blokkokat a szűrőszegről (az öreg feleségét ellenőrzendő) (hogy tudniillik a tálcáján lévő valamennyi tételről leadta-e a blokkot) (mint hogyha - mondjuk - nem mindig szokta volna) (ami egy ily feltevés harsány) (és éppoly tehetetlen) (demonstrációjánál végezetül is nem bizonyulhatott többnek, minthogy az öreg felesége ezúttal is) (mint mindig) (leadta).

- Ha én lopni akarnék - méltatlankodott az öreg felesége -, akkor aztán kapkodhatná utánam a blokkokat. A fél konyhát kivinném az orra előtt, anélkül hogy észrevenné.

- Az biztos - helyeselt az öreg. - És miért nem teszed? - tudakolta aztán, mintegy szórakozottan, a levesét kanalazva.

- Nem is tudom; mert hülye vagyok - mondta a felesége.

Különben (mondta a felesége) láthatóan ez az egyetlen eredménye a minapi bejelentésének (miszerint ezen túl ő is dolgozni kíván majd esténként); s ha talán lehető is némi magyarázat arra a sajátságos (ámbár ettől még korántsem logikus) logikára, melynek folyományaképpen a Bodáné - Ilona keresztnevű - kolléganő köszönés helyett mostanában elfordítja a fejét, nehezebben (sőt tulajdonképp egyáltalán) nem érthető, hogy az Öregasszony - hivatalos címén: a csúcsvezető - vajon miért osztozik vele e sérelmében (hacsak a rejtély nyitja nem ama viharos órák zűrzavarában keresendő, amikor a csapos számára az Öregasszony sürgős csapolni- s egyéb tenni-venni valót talál a pincében) (mindig épp az esti csúcsforgalom idején) (s amikor, látható áldozatkészséggel és semmi fáradalomtól vissza nem riadva, fehér köpenyében ő maga áll be a csapba) (mint hajóskapitány az orkán cibálta kormány mellé) (s amikor tehát, akárcsak a többi kolléga és kolléganő, a ki-mért áruért a Bodáné nevezetű is egyenesen az ő kezébe adja le a blokkot) (ha ugyan leadja) (mely tényről maradéktalanul meggyőződni mindenestre csupán úgy lehetne, ha az ember a szűrőszegről hamarjában lekapná a blokkokat) (ami azonban az Öregasszony - hivatalos címén: a csúcsvezető - kizárólagos joga).

- Akkor ezért van hiány - jegyezte meg (éleselméjűen) az öreg -: lopnak.

- Még az is lehet - mondta a felesége.

- Elmegyek, járok egyet - mondta később az öreg.

Az öreg az iratszekrény előtt ült.

Reggel volt.

(Megint.)

Fordított.

Németből fordított (az idegen nyelvek közül ugyanis aránylag még németül nem tud a legjobban – szokta mondani az öreg).

antwortete nicht – olvasta az öreg a könyvben (amelyből fordított).

nem felelt – kopogtatta az öreg az írógépbe fűzött papírlapra (amelyre fordított).

– Az isten...! – nyúlt, helyéről félig felemelkedve, az iratszekrény felé az öreg.

„...azt a fűzfán fűtülő, kaporszakállas, neandervölgyi ősanját” – gyömködte fülébe a gondosan megformázott gyurmát (az öreg).

„Ki kellene cserélni már ezt a füldugót” – gondolta az öreg.

„Öreg” – folytatta a gondolkodást (az öreg).

„Kiszáradt” – gondolkodott tovább.

„Nyomja a fülemet” – igazgatta fülében a gyurmát.

„Ha viszont nem nyomja, akkor meg mindent hallok” – bosszankodott.

„No így, talán...” – hagyta abba az igazgatást az öreg.

Az öreg az iratszekrény előtt ült, és hallgatta, hogy hall-e valamit.

Nem hallott. (Aránylag.)

„Kitűnő” – derült fel az arca.

„Gyerünk, gyerünk, így nem élünk meg” – komorodott el az arca.

A fordítás kevés pénz, de biztos pénz (szokta mondani az öreg).

Ha fordít, egy csapásra két legyet üthet: pénzt kereshet (ha kevés pénzt is, de biztosat), s könyvet sem kell írnia. (Átmenetileg.)

Különben is: egy fia ötlet nem sok, megírandó könyvéhez az öregnek annyija sem volt.

...antwortete nicht.

...nem felelt.

„Stimmel” – helyeselt az öreg.

A papirosait napok óta nem látta már.

Nem is akarta látni őket.

El is rejtette az iratszekrény legmélyére, nehogy valami-képp a szeme elé kerüljenek.

Sein Blick hing an dem Daumen, wie festgesogen.

„Festgesogen” - vakarta fejét az öreg.

Der Blufleck unter dem Daumennagel hatte sich jetzt deutlich vorwärts bewegt. Er war vom Nagelbett abgelöst, ein schmaler Streifen sauberes neues Nagelhorn hatte sich hinterdreingeschoben.

- Mi a tûró az a Nagelhorn? - nyúlt volna a szótárért az öreg (ha tudta volna, melyik szótárért nyúljon, mint-hogy két szótára is volt) (pontosabban három) (mégpedig az írógépe jobb oldalán kínálkozó KÉZISZÓTÁR, amelyért úgyszólván a kezét sem kellett kinyújtania) (csak-hogy többnyire hiányzott belőle az éppen keresett szó) (továbbá a NAGYSZÓTÁR, amelyben végül többnyire mindig megtalálta) (s így a tisztán gazdaságossági szempont azt kívánta volna tőle, hogy mindjárt az utóbbiért nyúljon) (csak-hogy ez meg felsőtestétől igényelt egy kényelmetlen fordulatot, tekintve, hogy e kétkötetes, legalább 5 kg összsúlyt nyomó szótárkolosszus, a lefordítandó könyv, a tiszta, ill. már telefordított papírkötegek, az írógép, valamint a KÉZISZÓTÁR mellett immár nem találván helyet az asztalon) (hogy egészen pontosak legyünk: az asztalon, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztalán) (a szoba délkeleti sarkából az öreg széke mellé állított, s a funkcionális rendeltetését tekintve a fordítás idejére ekként módosított I. o. speciális, többretegű, enyvezett, I. o. kemény lombos fűrészárun nyert elhelyezést) (minélfogva egy-egy szóért az öreg többnyire mind a két szótárát felütötte) (ha ugyan nem mind a hármat) (miként most is, amikor a Nagelhornt először - reménytelen a KÉZISZÓTÁR-ban, majd - bosszúsabban - a NAGYSZÓTÁR első, A-L kötetében keresgélte, hogy azután - végképp felbőszülten - a második, M-Z kötetet vegye kézbe; s csak melleleg jegyezzük meg, hogy végezetül egyikben sem bukkant rá) (ami az öreget felháborította ugyan, ám elkeseríteni mégsem tudta, hiszen

a szó jelentése teljesen nyilvánvaló volt) (ha kissé elgondolkodott rajta) (ami azonban az öregnek - a végső szükség bekövetkeztéig - nem jutott eszébe) (kiváltképp fordítás közben nem).

Sein Blick hing... - olvasta az öreg.

Tekintete - kopogtatta az öreg - *hüvelykujjára tapadt, mintha*

„Festgesogen” - vakarta fejét az öreg.

el sem tudna mozdulni onnan.

„Nem valami leleményes” - vakarta fejét az öreg.

„Azonkívül nem is pontos” - vakarta tovább.

„Tekintete hüvelykujján függött, akárha rátapadt volna - latolgatta az öreg -: így talán pontosabb lenne.”

„Ámbár képileg zavaros” - latolgatott tovább.

„Viszont expresszivebb - habozott -; bár kissé erőltetett” - állapította meg.

„Különben is, most már le van írva.”

„Ki kellene törölni és átgépelni.”

„Nem éri meg.”

Der Blutfleck...

A véraláfutás láthatóan feljebb húzódott. Most már elhagyta a körömágyat és nyomán vadonatúj, tiszta félholdacska friss, keskeny csíkja bukkant elő a köröm tövében.

„Megjárja” - latolgatta az öreg.

„Kissé szószátyárabb az eredetnél” - latolgatta tovább.

„Node a német nyelv tömör tud lenni” - folytatta a latolgatást.

„Azonkívül terjedelemre fizetnek” - zárta latolgatásait az öreg.

Die Natur. Etwas von mir, repariert sich. Langsames Wachstum, unbeirrbar. Löst sich ab, wie die Zeit, wie Nicht-mehrwissen. Was vorher wichtig war - schon wieder vergessen. Ebenso: leere Zukunft - das auch. Zukunft: was niemand sich vorstellen kann (wie mit dem Wetter) und was doch kommt.

„Ez legalább könnyű” - vidult fel az öreg.

„Nincs szükségem szótárra” – állapította meg (mintegy kárörvendve).

A természet – kopogott serényen. – Valami énbőlőlem, valami, ami az én részem, ismét helyreáll. Lassú, tántoríthatatlan haladás. Eloldódik, mint az idő, mint a feledés, a soha-többé-nemtudás. Egykor fontos volt – mára feledésbe merült. Miként az üres jövő – az is. Jövő: az, amit senki sem tud elképzelni (akárcsak az időjárást), ámde mégis bekövetkezik.

„Nem is rossz szöveg” – lelkesedett az öreg.

„A regény sem az.”

„Profimunka” – irigykedett.

„Így kell regényt írni – irigykedett tovább -: másodlagos anyag, tárgyas megformálás, jólfésült technika, három lépés hátra, semmi önéletrajz, semmi személyes, a szerző nem is létezik.”

„Közérdekű probléma, biztos jövedelem” – fokozódott irigysége.

*Miként az üres jövő
amit senki sem tud elképzelni
mégis bekövetkezik.*

Az öreg tekintete a szövegen függött, akárha rátapadt volna.

– Megálljunk csak! – ugrott fel helyéről az öreg, minden látható (vagyis külső) indíték nélkül (hacsak valamilyen nem látható) (vagyis belső) (nem készítette erre) (például, hogy valami hirtelen az eszébe jutott), és kapott le a szoba északkeleti sarkát elfoglaló heverő fölötti fali könyvespolcra egy nem túlságosan testes, zöld félvászon borítású kötetkét (ugyanazt, amelyet az utóbbi időkben) (miként erről a maga helyén beszámoltunk) (gyakorta és sok haszonnal forgatott, kiváltképp hálás elégtétellel adózván bizonyos soroknak a kötetke 259. oldalán) (melyeknek idézését a megfelelő helyen úgyszintén nem mulasztottuk el, ismétlése tehát felesleges volna) (annál is feleslegesebb, mert történetünk e pillanatában az öreg) (széleseben lapozgatva)

(nyilvánvalóan valami mást keresett benne, nyilvánvalóan egy másik oldalon) (hogy melyiken, azt nyilvánvalóan ő maga sem tudta).

„És ma is nehezemre esik az írás, mert sok levelet kellett már írnom, úgyhogy fáradt a kezem” – olvasta az öreg.

„A jövő, kedves Kappus úr, szilárdan áll, mi ellenben a véghetetlen térben mozgunk.”

„Ez az” – örült meg az öreg.

„Mint ahogy az ember sokáig tévesen ítélte meg a nap mozgását, úgy csalódik még most is az eljövendő mozgására nézve”, – olvasott az öreg tovább (vagyis – pontosabban – visszább) (minthogy az utóbbi sor a megelőző előtt állt).

„nyilván most költözött beléjük, mert esküdni mernék rá” – olvasott az öreg tovább (vagyis – pontosabban – visszább).

„zavart félelmükben”

„És ez szükséges.”

– Úgy van – mondta az öreg.

„Szükséges – és egyre inkább effelé tart majd fejlődésünk –, hogy semmi se történjék velünk, ami idegen, hanem csak az, ami régóta hozzánk tartozik. Oly sokféle mozgatóerőt kellett már átértékelnünk, majd csak felismerjük hát lassanként azt is, hogy amit mi sorsnak nevezünk, az az emberből indul ki, s nem kívülről hat rá. Csakhogy a legtöbben, amíg sorsuk bennük élt, nem szívták fel magukba, nem alakították át, és így fel sem ismerhették azt, ami belőlük eredt; olyannyira idegen volt számukra, hogy zavart félelmükben azt hitték: nyilván most költözött beléjük, mert esküdni mernének rá, hogy azelőtt semmi hasonlót sem találtak önmagukban. Mint ahogy az ember sokáig tévesen ítélte meg a nap mozgását, úgy csalódik még most is az eljövendő mozgására nézve. A jövő, kedves Kappus úr, szilárdan áll, mi ellenben a véghetetlen térben mozgunk.”

Az öreg szilárdan állt, kezében a könyvvel.

Bizonyos idő múltán mégis megmozdult (ha nem is a végzetetlen térben, de legalább hogy a könyvet a helyére) (a szoba északkeleti sarkát elfoglaló heverő fölötti fali könyvespolcra) (visszategye).

„Félek - gondolta közben -, hogy megint elő fogom venni a papirosaimat.”

„Nagy marhaság lenne” - gondolkodott tovább, már a tárt ajtajú iratszekrény előtt állva, melynek felső rekeszében (ahonnan az írógépet a fordításhoz korábban már kirámolta) néhány dosszié - köztük az „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfeliratú -, továbbá két papírdoboz volt látható, melyek vegyes tárgyakat tartalmaztak (szükségessé és szükségtelent), mögöttük pedig egy szürke dosszié, s ezen, mintegy nehezekül, egy úgyszintén szürke - noha sötétebb szürke - kódarab volt (nem látható).

„Még meggondolhatom” - folytatta a gondolkodást (mintha tényleg meggondolhatta volna) (vagyis, mint aki-nek még van választása) (ám, mint aki közben jól tudja, hogy nincsen) (akkor sem, ha választásunk mindig van) (és ha mindig önmagunkat választjuk is - az egy ízben már említett francia antológia szavai szerint) (melyet az öreg a szoba délkeleti sarkát elfoglaló cserépkályhától északra álló karosszék fölötti fali könyvespolcon tartott) (hisz ebből áll szabadságunk) (ámbár - kérdezhetné az ember - miként mondható az ily választás szabadságnak) (amennyiben tudniillik önmagunkon kívül nincs más választásunk).

Minélfogva az öreg hamarosan ismét a papirosai közt lapozgatott, mégpedig ezúttal a szoba északnyugati sarkát elfoglaló heverőn ülve - részint talán e foglalatossága ideiglenességét, fontosabb munkájának csupán egy röpké, időszakos felfüggesztését hangsúlyozandó, részint pedig mert rendes helyét az iratszekrény előtt (pontosabban az asztalnál) (még pontosabban: az asztalnál, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztalánál) nem foglalhatta el, lévén az (mármint az asztal) még fontosabb munkájának tartozé-

kaival (a lefordítandó könyvvel, a tiszta, ill. már telefordított papírkötegekkel, az írógéppel, valamint a KÉZISZÓTÁRRal) elborítva:

„...Ez a fordulat... kben ülve... visszavonha... Magamra maradtam... kifosztva... Múltam nélkül, végzet nélkül, melegengető téveszmék nélkül, mindenemből kifosztva nézek tehát elébe annak, ami előttem áll. Puffadt, szürke, áthatolhatatlan gomolyt látok, érzem, hogy keresztül kell vágnom magam rajta, ám azt sem tudom, merre induljak el. Sebaj, nem mozdulok hát, majd elébem jön ő, keresztülvágja magát rajtam, és továbbmegy, engem maga mögött hagyva. Az idő ez, úgy hívják: a jövő. Néha szorongva kémlelem, máskor bizakodva várom, mint ködös időben a napsütést. Holott jól tudom, káprázat az egész, és most is csak áltatom magam, menekülök, ugyanúgy, mint amikor a céljaim röppentyűjén vetettem magam a végtelenbe: nem a jövő vár rám, csak a következő pillanat, hisz jövő nincs, nem más az, mint az egyre folytatódó, mindenkori jelen. Egyetlen percet sem lehet kihagyni, legföljebb az elbeszélésekben. Jövőm prognózisa - ez jelenem minősége. Igen, az időjárás én vagyok; s éppen ebben - önmagamban - vagyok a legkevésbé biztos.

Hiszen, ha azt mondhatnám, tévedtem! Csakhogy nem tudom, nem én magam vagyok-e tévedés. - Lábam nem csak a lakásban - szokott meditatív útjaimra is el-elindít olykor. A természettel foglalkozom - mi egyebet is tehetnék; komor elégtétellel szemlélem őszi pusztulását, mélyen magamba szippantom enyészetének pezsdítő szagát. Épp a domboldalon ereszkedtem lefelé a minap: akkor láttam meg a két öreget. Egy kőfal tövében álltak, arcukat a bágyadt meleg felé fordították: napoztak. Úgy odasimultak a bizonyára langyos kőhöz, hogy ezt a szürke falból előmeredő két szürke fejet is először köveknek, a fal szokatlanul élethű domborműveinek hittem. Csak közelebb érve láttam aztán, hogy élnek. Hosszú kosfej volt az egyik, olvadó kocsonyához hasonló szeme és birkaorrának hegye vörös; a másik arc valamivel kerekesebb, de szegletes, szürke bajusza alatt föl-

felé kanyarodó, félmosolyra húzódó szája ennek is némi faun-jelleget adott. Nem tudom, miért ragadták meg annyira a figyelmemet. Valamilyen meghatározhatatlan, de teljesen egyforma kifejezést véltem észrevenni mindkét arcon: valamilyen szándéktalan kifejezést, ami nem a pillanathoz, nem is a szavaikhoz kötődött – bármiről is beszélhetek –, hanem valahonnan mélyebbről, mintegy a létezésük odalent csörgedező csatornájából fakadt. Amikor elmentem mellettük, elhallgattak, mintha valami titkuk – nem, ellenkezőleg, mintha valami mondandójuk volna, s éppen ez, amit eltitkolnak, de már az arcukra költözött, akár egy vereség romhalmaza, s amit kénytelen-kelletlen most az embertársaik elé tárnak, félig-meddig intelemként, félig-meddig gyengeségből, némileg kajánul, mindenképp illetlenül, ám egy kevés figyelemért esdekelve. – Igen, ha a halál képtelenség, hogyan lehetne értelmes az élet? Ha a halál értelmes, mire való élni? Hol veszítettem el üdvözítő személytelenséget? Miért írtam meg egy regényt, és főként, igen, és főként miért vettem belé minden bizalmamat? Ha ezt megfejtethném...

Szabályos időközönként meglátogatom anyámat. Olykor történeteket hallok tőle egy fiatal nőről, akinek volt egy kisfia. Többnyire udvariasan hallgatok ilyenkor, diszkréten leplezve unalmamat. Mostanában mégis azon kapom magam, hogy figyelek rá, sőt lesem a szavát: úgy hallgatok, mintha egyre azt várnám, hogy hirtelen leleplez egy titkot. Végre is ez a gyerek egykor én voltam. A gyerek – tartja a mondás – a felnőtt apja. Hátha rajtakapom valamin ezt az alattomos, minden adottsághoz renyhe készséggel idomuló kölyköt, egy szón, egy tetten, akármin, ami eljövendő cselekedetére – egy könyv megírására – utal. Igen, itt tartok már, ha úgy tetszik, idáig züllöttem: bármivel beélném, születésem csillagállásával, DNS-molekulám perdöntő kódjével, vércsoportom rejtelmeket rejtő titkával; bármivel, mondom, amire rábólinthatnék vagy amibe jobb híján legalább beletörődhetnék: így kellett történnie, erre

születtem – mintha nem tudnám, hogy semmire sem születünk, de ha sikerül elég soká életben maradnunk, végül nem kerülhetjük el, hogy valamivé ne váljunk.

Leemelek a polcra egy könyvet. A kötet dohos szagot lehel – egy bevégzett mű és egy beteljesült élet egyetlen áthagyományozható nyomát a légtérben: könyvszagot. »1749 augusztus 28-án délben, a tizenkét órai harangszóval jöttem a világra, Frankfurt am Mainban – olvasom. – A konstelláció szerencsés volt: a Nap a Szűz jegyében állott és éppen tetőzött; Jupiter és Vénusz baráti arcával fordult felé, Merkur sem ellenségesen, míg Mars és Szaturnusz semleges maradt; csak a Hold...« – Hát igen; megszületni így kell; a pillanat embereként – a pillanaténak, amelyben ki tudná, hányan is születtek meg még ezen a földgolyón. Csakhogy a többiek nem hagytak maguk után könyvszagot: így tehát nem számítanak. A szerencsés pillanatot a kozmikus rendezkedés egyetlen születés számára készítette elő. A lángelme, a nagy alkotó így lép a földre, akár a mitikus hős. Egy betöltetlen hely kívánczik utána sóvárogva, eljövetele régóta esedékes, hogy szinte nyög belé a föld. Most már csak a legkedvezőbb konstellációt kell kivárni, amely a születés nehézségein éppúgy átsegíti majd, akárcsak a bizonytalan kezdeteken s a tétováság évein, míg csak egy ragyogó pillanatban be nem lép a felismertség birodalmába. A pálya csúcсарól visszatekintve azután életében nincs helye többé semmi esetlegességnek, mint ahogy maga az élete is a formát öltött szükségesség. Minden tette, minden gondolata fontos, mert a Gondviselés motívumait hordozzák, valamennyi megnyilatkozása egy példaszzerű fejlődés szimbolikus jegyeivel terhes. »A költőnek mondja majd később – legyen származása, tudnia kell, honnan ered.«

Azt hiszem, igaza van: tényleg ez a legfontosabb.

Nos hát, az én világrajövetelemkor a Nap az addig ismert legnagyobb gazdasági világválság jegyében állott, az Empire State Buildingtől az egykori Ferenc József híd turulmadaráig a földkerekség valamennyi kimagasló pontjáról nyakra-főre ugráltak vízbe, szakadékba, kövezet-

re - ki hová tudott - az emberek; egy Hitler Adolf nevű pártvezér roppant barátságtalan arccal fordult felém *Mein Kampf* című művének lapjai közül, a *numerus claususnak* nevezett első magyar zsidótörvény konstellációm zenitjén állott, mielőtt helyét elfoglalta volna a többi. Valamennyi földi jel (az égiekről mit sem tudok) születésem fölöslegességéről, mi több: ésszerűtlenségéről tanúszkodott. Ráadásul szüleim számára is csak nyúgnak érkeztem: éppen válni készülődtek. Egy olyan pár szeretkezésének dologisága vagyok, akik nem is szerették egymást; talán egy engedékeny éjszaka gyümölcse. Hiphopp, egyszerre csak itt voltam, a természet kegyelméből, mielőtt még bármelyikünk jobban is megfontolhatta volna. Egészséges gyermek voltam, kinőttek fogacskáim, elkezdtem gagyogni, értelmem nyiladozott: kezdtem belenőni szétburjázó dologiságaimba. Közös fiacskája voltam apukámnak, anyukámnak, akiknek egymáshoz semmi közük sem volt immár; növendéke egy magánintézetnek, ahová - míg válóperüket bonyolították - őrizetbe adtak; tanulója az iskolának, apró polgára az államnak. »Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában, hiszek Magyarország feltámadásában« - imádkoztam a tanórák kezdetekor. »Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország« - olvastam a vérző festékekkel körvonalazott térkép feliratát a falon. »Navigare necesse est, vivere non est necesse« - bifláztam a latinórákon. »Sömá jiszroél, adonáj elohénu, ádonáj ehod« - tanultam a hittanórán. Mindenfelől bekerítettek, birtokba vették tudatomat: neveltek. Hol szerető szóval, hol szigorú intelmekkel lassacskán megérleltek rá, hogy kiirtsanak. Sosem tiltakoztam, iparkodtam megtenni, ami tőlem telt: bágyadt jóakarattal ájultam bele jólneveltségi neurózisomba. Egy szerényen igyekvő, nem mindig kifogástalan előmenetelű tagja voltam az életem ellen szótt hallgatag összeesküvésnek.

Elég; kár az eredetemet kutatnom: nincsen. Belecsöpentem egy folyamatba, amit a velem született csalóka időérék folytán kezdetnek hittem. Van egy-két anekdotám

és néhány személyes emlékem, mint mindenkinek. Mit jelent ez? Kellő hőfokon nyomtalanul beolvad a közös masszába, egyesül a kimeríthetetlen anyaggal, amit a kórházakban állítanak elő és a tömegsírokban, szerencsésebb esetben a termelésben tüntetnek el. Eredetemet fürkészve csupán egy tömött, véget sehol nem érő sort látok: századom menetel; kábító nyájmelegben, elvakultan, hol támolyogva, hol neki-nekiiramodva, ott botladozom én is. Egy bizonyos pillanatban - miért, miért nem - kiálltam a sorból: nem léptem tovább. Leültem az árokpartra, és pillantásom hirtelen a mögöttem álló útszakaszra esett. - Ez volna, amit az irodalmárok »tehetségnek« hívnak? Aligha hinném. Egyetlen tettemben, szavamban, megnyilatkozásomban sem adtam soha semmi jelét bármiféle tehetségnek vagy eredetiségnek - ha csak abban nem, hogy életben maradtam. Nem álmodtam bele magam kitalált történetekbe; még azzal sem tudtam mit kezdeni, ami megesett velem. Egyszer sem csengett fülemben az elhivatás parancsszava, tapasztalataim összessége csak fölöslegességemről tudott meggyőzni, fontosságomról sosem. Nincs birtokomban a megváltó szó; nem érdekelt a tökéletesség, sem a szépség, amelyről azt sem tudom, hogy micsoda. A dicsőség gondolatát aggkori önfertőzésnek tartom, a halhatatlanságét egyszerűen csak nevetségesnek. Nem azért fogtam bele regényembe, hogy hitelesített foglalkozásom legyen. Ha művész volnék, szórakoztatnám vagy tanítanám az embereket; a művem érdekelne, és nem az, hogy miért állítottam elő egy művet.

Ha mindezt lehántom, makacs szenvedélyemre végül csak egyetlen magyarázatot találok: talán azért kezdtem írni, hogy bosszút álljak a világon. Hogy bosszút álljak, és hogy elnyerjem tőle, amiből kirekesztett. Mellékvesém, amelyet Auschwitzból is épen mentettem ki, talán túl sok adrenalint termel. Miért is ne? Végül is az ábrázolásban olyan hatalom rejlik, amelyben egy pillanatra elcsitulhat az agressziós ösztön és létrehozhatja a kiegyenlítődést, az átmeneti békét. Talán ezt akartam, igen: csak képzelet-

ben ugyan és művi eszközökkel, de hatalmamba keríteni a valóságot, amely - nagyon is valószerűen - a hatalmában tart; alanná változtatni örökös tárgyiságomat, névadónak lenni megnevezett helyett. Regényem nem más, mint válasz a világra - a válasz egyetlen módja, úgy látszik, ami tőlem telik. Kinek is címezhettem volna ezt a választ, ha - miként tudjuk - az isten meghalt? A semminek, ismeretlen embertársaimnak, a világnak. Nem imádság lett belőle, hanem regény.

De ne túlozzunk: ez már irodalom. Végül még kiderül, hogy csakugyan van némi tehetségem az íráshoz: mit sem röstellenék jobban. Hisz nem azért kezdtem el írni, mert tehetséges vagyok, ellenkezőleg: amikor úgy határoztam, hogy regényt írok, mellesleg azt is elhatároztam nyilván, hogy tehetséges leszek. Szükségem volt rá, el kellett végeznem a munkám. Arra kellett törekednem, hogy jó könyvet írjak - nem hiúságból, hanem a dolog természeténél fogva, hogy így mondjam. Nem tehettem mást: a válaszadás szükséglete valami rejtelmes úton-módon szabadsággá sűrűsödött össze bennem, akár a nagy nyomás alatt hevített gáz. Mit is kezdhettem volna ezzel a formátlan és tűrhetetlen érzéssel? A szabadság némelykor tisztára szakértelem kérdésévé válik. Hiszen egy rossz regény is lehet szabadság - csak az épp nem tud megnyilatkozni, s ezt éppen a könyv gátolja meg. Ma már legalább tudom: hiába rángatom az írói sors kötőfékjét, ördögi iróniája fogva tart. Bármilyen is volt eredeti indítékom, e magánügylet jellegét azal tudom csak igazolni, ha egyúttal másoknak is kínálok valamit. Ütésre felemelt, sérelmes kezemben egyszerre csak egy regényt találtam, amelyet mély meghajlással megpróbáltam ünnepi ajándékkul mindenki karácsonyfája alá odatenni.

Így történt hát. Annyira híján minden bizonyosságnak, valahogy meg kellett magam gyóznöm róla: mégiscsak létezem. A tartósított gyilkossági kísérletekre - a valóságosakra és a jelképesekre - hol neuraszténiás apátiával, hol agresszióval válaszoltam. Viszonylag - hisz értelmes lény vol-

nék - hamar felismertem azonban, hogy sérülékenyebb vagyok a külvilágnál. Gyengeségből és tehetetlenségből, továbbá némi kétségbeesésből és holmi bizonytalan reménységből végül is írni kezdtem. Kész, vége: íme, a válasz kérdésemre. És ezzel be is fejezhetném ezeket a jegyzeteket.

Csakhogy még berzenkedik bennem valami a befejezés ellen. A feljegyzéseim véget érnek, én azonban folytatodom: elfogynak a betűk, s megint csak tanácstalanul állok majd az egymásra következő pillanatokkal, órákkal, napokkal szemközt. Lám, megint csak ugyanazt a terápiát választottam, s megint csak ugyanazzal az eredménnyel, mint amikor regényírásba fogtam. Nem mintha megoldást keresnék - az életre, ezt jól tudom, nincs megoldás -, de keveslem a szimptomák pusztá leltárba foglalását. A látélet mit sem segít rajtam: én vagyok a beteg, a fájdalom érdekel. Nem a diagnózis, hanem a folyamat, az eleven betegség. »Részleteket, főként részleteket« - ahogyan Ivan Karamazov, a felbujtó faggatja Szmergyakovot, a gyilkost. Csak nem befejezni, hiszen sosem ér véget semmi: folytatni kell, írni tovább, igen, bizalmasan és émylítő közlékenységgel, úgy, ahogyan két gyilkos beszélget. Holott mondanám oly siváran tárgyyszerű, mint amilyen lélekteleenség egyszerűsödött a gyilkosság: még egy statisztikai tény, amely éppoly fölös...”

Telef. ..?

„...leges, mint egy könyv megírása...”

- Az isten bb...!

- Már azt hittem, nem vagy otthon! - hatolt - mint lézersugár a főtt krumplibába (mely hasonlat ugyan sem szemléletesen, sem logikailag nemigen mondható találónak) (mert ugyan miért is hatolna lézersugár a főtt krumplibába?) (ámde az öregnek hamarjában ez jutott eszébe, s nincs jogunk helyette valami jobbat) (hát még netalán rosszabbat) (kitalálni) (amennyiben persze továbbra is hú

krónikásai akarunk maradni történetének) (márpedig mi egyéb is lehetne a célunk?) – az olvadékony viaszgömbbe az öreg anyjának szemrehányó hangja.

– Hát hol volnék? – bosszankodott az öreg.

– Lehet azt nálad tudni?!... Képzeld el, mi történt: össze-tört az a kis üvegpólcom, amin a kaktuszaimat tartom, a cserepek is leestek, az egyik össze is tört és kiborult belőle a föld a földre. Most mit csináljak?!

– Söpörd össze – indítványozta az öreg.

– Ötleteim nekem is vannak! – hasított a következő lézersugár az öreg koponyájába. – Azt akarom tudni, hogy honnan szerezzek most egy új üvegpólcot?!

– Egy üvegestől – kockáztatta meg az öreg.

– Egy üvegestől! Mintha csak úgy hemzsegnének a környéken az üvegesek!... Nem tudsz nekem egy jó üvegest?

– Nem – mondta az öreg.

– Persze hogy nem. Mit tudsz te?!

– Hát ami azt illeti, azért... – méltatlankodott az öreg.

– Meg sem kérdezed, hogyan történt a baleset?!

– Dehogynem – tüsténkedett az öreg.

– Le akartam törölni a fölötte lógó képről a port, és olyan szerencsétlenül álltam fel a székre, hogy a pongyolám beakadt az üvegpólcs sarkába. Azt hiszem, el is szakadt... Még meg sem néztem...

– A te korodban az ember már ne ugráljon a székeken – tanácsolta az öreg.

– Ne mondd! – robbant fel egy kézigránát az öreg fülkagylójában. – Magamtól is jól tudnám, hogy mit kell az én koromban csinálni... De amióta a hátfájásom miatt nem tudok bejárni a hivatalba, csak egyszer egy héten telik takarítónőre! Téged pedig hiába kérnélek meg rá, hogy gyere át port törölni!

– Hát ez valószínű – ismerte el az öreg.

– Na látod! Elintézted a kijelentkezést?

– Nem – rémült meg az öreg.

– Merthogy olyan sok dolgod volt egész héten, igaz?

- Volt éppen elég - bőszült fel az öreg. - Határidős munkám van: fordítok.

- Egyre lejjebb csúszol: először színdarabokat írtál, aztán regényt, most meg már fordítasz.

- Hamarosan gépírónő leszek - bosszankodott az öreg.

- Hogy mi leszel, az a te dolgod. Mindenesetre sok időd nincs már, hogy eldöntsd. Te sem fiatalodsz.

- Még szép - dörmögte az öreg.

- De a kijelentkezést a legrövidebb időn belül el kell intézned, hogy megköthessem az eltartási szerződést.

- Jó - mondta az öreg.

- Ezt már ismerem, hogy „jó”. Mindent az utolsó percre halogatsz. Ennek köszönheted, hogy ma ott tartasz, ahol tartasz - búcsúzott az öregtől az anyja.

„Mára lótték” - gondolta az öreg.

„Abba kéne hagyni” - gondolkodott tovább.

„Úgy értem, az egészet” - folytatta a gondolkodást.

„...Abbahagytam ezt az egészet...”

- Na ugye - derült fel (némelyest) az öreg.

„...elhatároztam, hogy járok egyet...”

- Nagyon bölcs - helyeselt az öreg.

„...így kerültem a Margitszigetre...”

- Marhaság - fancsalodott el az öreg.

„...A bágyadt susogással hulldogáló lombok alatt kit látok a kertvendéglő egyik asztalánál? Akármilyen legyek, ha nem Sas Árpád az, egy pasással...”

- Pech - dünnyögte az öreg.

„...két tarka hím papagáj a vadgesztenyék alatt, két színes ing, két jelentékeny, kidolgozott fej. Nagy ívben készültem elkanyarodni...”

- Hehe - vidult az öreg.

„...de késő volt: Sas Árpád már észrevett...”

- Naná - kárörvendett az öreg.

„...sürgető mozdulattal invitált az asztalhoz:

- Á, az élet császára! Jöjjön, jöjjön, főhercegem, pont magára várunk!

- Nem mennél a francba? - kérdeztem tőle, a legbarátibb modoromban, miközben átléptem a kerítést képező virágállványokon. Nem felelt: kissé ünnepélyesen a másik pasasra sandított, aki a jöttömre már fölemelkedett az asztal mellől, és szélesen vigyorgott. Nyurga pasas volt, hosszúra eresztett, már mákosodó hajjal, kerek szemüveggel, tömött, sötét bajusza és apró szakála közül elősárgálló lófogai láttán rég leülepedett emlékfoszlányok kezdtek lomhán kavarogni bennem, mint zacc a kávéscsésze alján.

- Ná? Ná? - kérdezte, némileg idegenes kiejtéssel.

Ördög és pokol! - ahogyan Verne Gyulánál mondják az angol hajóskapitányok:

- Mynheer Van de Gruyn, a holland kakaóültetvényes! - rikkantottam.

- Marha! - röhögött Gerendás, született Grün. - Tizenhét év alatt semmit sem változtál! - Hát ezen lehetett volna vitatkozni. De ez nem volt rá a megfelelő pillanat. Ehelyett különféle hangokat adtam ki magamból, az örömteli álmétkodástól a pajtáskodó közvetlenkedésig. Rögtön beletaláltam a szerepembe, akár egy rég elhajított és váratlanul újra föllelt papucsba. Eljátszottam önmagammat, pontosabban a régi jó cimborát, akinek a képmása Gerendásban élt. Isten tudja, ki volt az; Isten tudja, mi ösztökélt, hogy igyekezzek hű maradni egy régi fotográfiahoz, ami valószínűleg már annak idején sem volt pontos: örök félelmünk talán, hogy végezetül végképp elenyészik a képünk.

Szerencsére nem voltam tájékozatlan. Sas, akivel hébe-hóba - utcán, moziban, egy-egy bridzspartinál, de főként a római-parti strandon - össze-összefutok, mindig beszámolt: Grünnek sikere volt a holland televízióban; Grün egyre-másra jelenteti meg humoros történeteit; Grünnek megfilmesítették egy forgatókönyvét, nyugatnémet produkcióban; londoni útjáról hazatérőben Sas megállt Grünnél, akinek villája van Amszterdam egyik elővárosában és kertjében tulipánokat nevelget. Sas arca ilyenkor egyszerre volt elégedett és maliciózus: elégedettsége Grünnek,

malíciája önmagának, és persze nem kevésbé nekem szólt. Sas metafizikus világgépet dolgozott ki magának, amelyből azonban kivonta a metafizikát, minthogy isten helyett a fogyasztható javakban hisz. Eszerint ő maga a siralom völgyében él - mindenestre a szabad akaratóból: erre ítélte magát, valószínűleg kishitűségből, ám megnyugvással tölti el, hogy - ha eljátszott lehetőségként is - de létezik egy fénylőbb másvilág, ahová olykor ki-kiruccan, ha csak lehet, államköltségen.

- Te persze sosem utazol - szokta a szememre hányni.

- Nem én - felelem neki, az igazsághoz híven.

- Miért nem? - érdeklődik.

- Önmagam elől úgysem tudok elutazni - mondom neki ilyenkor.

Vagy: - A világot egy börtöncellában is meg lehet ismer-
ni; sőt, ott a legjobban.

Megint máskor: - Nem szeretem, ha a világot, amelyből ki vagyunk rekesztve, folyton úgy mutogatják, mintha a mi-
énk volna.

- Flamandul beszélsz - mondja ő. - Azért mondok flaman-
dot, mert ez az egyetlen nyelv, amelyből egy szót sem ér-
tek. - De látom, hogy bosszankodik, és ennyi elég nekem. Egyébként Sas egy képes hetilap rovatvezetője, mint for-
dító a nagy nyugati nyelveket, mint tárca- és belső vezér-
cikkíró pedig a nemzeti vonalat képviseli, diszkréten, ra-
vaszul, érzelmesen és művelten. Említette, hogy Grün jön-
ni fog és engem is látni kíván, mint egykori életének egyik
relikviáját. Épp most tanakodtak rajta, hogy fölhívják tele-
fonon.

A nagy örömré rendelttem egy feketét.

Aztán föltettem egy sor kérdést, melyekről úgy gon-
doltam, hogy ilyenkor fölteszi az ember. Mynheer Gruyn
szerénykedett: egyet s mászt kétségkívül elért, ám még
nem igazán befutott ember. Sas erre kurta röhejt hallatott.
Család? Van: feleség és egy ötéves kislány.

- Hát nem elmondtam? - kérdezte Sas.

- Dehogynem, csak kontrollállak - próbáltam kivágni magam. Aggódva éreztem, hogy kezdek kifogyni a kérdésekből. Szerencsére most Grün következett: azt hallja Sas-tól, hogy sikeres vígjátékokat írok; nos, szeretné megnézni az egyiket.

- Most nincsenek műsoron - szabadkoztam.

Jó, akkor elolvasná őket, mondta.

- Nem érdemes - beszéltem le. - Rosszak. - Grün ezen hosszasan röhögött, csontos kezével alaposan hátba is vágott; nyilván azt hitte, viccelek.

- Ez semmit sem változott - hörögte boldogan.

- A Sárga-tengertől az Elbáig senki így nem rendezte be az életét - büszkélkedett velem Sas, atyai mosollyal.

- Neked legyen mondva - ajánlottam föl, nem kevésbé jószágosan.

- Édesapám - komolyodott el Gerendás -, a jó vígjátéknak nálunk, Nyugaton nagy piaca van.

Akkor láttam csak, hogy egy félreértési bohózat kellős közepén ülök.

- Nem írok már vígjátékokat - mondtam.

- Hát? - érdeklődött Mynheer Peeperkorn.

Az ördög tudja, mi ütött belém: úgy látszik, egyszerre kedvem kerekedett hozzá, hogy megnyilatkozzam. Talán tanácsstalanságomban tettem: végezetül is kollégák közt ültem. De lehet, futólag eszembe ötlött a goethei jótanács is, miszerint, költői műveinket a kopástól megőrzendő, méltányos, ha jószándékú hozzáértőkkel elbeszélgetünk a keletkezésükről, így adván nekik történeti értéket.

- Írtam egy regényt - jelentettem ki szerényen.

- Á! - lelkesedett Van de Gruyn.

- És nekem egy szót sem szóltál róla?! - nézett rám Sas, sértődötten.

- Mikor fog megjelenni? - tapintott rá a praktikus oldalra Gerendás.

- Épp ez az: nem fog megjelenni - mondtam.

- Hogyhogy?

- A kiadó visszautasította.

- Á, já, úgy - jegyezte meg kissé idegenes kiejtéssel Mynheer Gruyn, miközben arcán tartózkodó kifejezés jelent meg.

Sas viszont annál élénkebbnek látszott: melyik kiadó utasította vissza, és miért - akarta tudni. Azt feleltem, hogy az okot nem tudom, de kaptam egy ostoba levelet, amelyből nyilvánvaló, hogy a regényt vagy félreértették, vagy nem akarják megérteni, mert - magyaráztam - úgy tűnik, hogy valamennyi találatát esetlegességnek, a vakmerőségeit ügyefogyottságoknak, egész következetességét pedig eltévelyedésnek nézik.

- Miről szól a regény? - kérdezte Sas.

Miért, miért nem, de mi tagadás: zavarba jöttem.

- Amiről - mondtam óvatosan - minden regény: az életről.

Csakhogy Sastól korántsem lehetett ilyen olcsón megszabadulni:

- Hagyjuk most a tőled megszokott magasröptű filozófiai fejtegetéseket - intett le. - Azt kérdeztem, hogy a te konkrét regényed konkrétan miről szól. Ma játszódik?

- Nem - mondtam.

- Hát mikor?

- Úgy... a háború idején.

- Hol?

- Auschwitzban - leheltem.

Kis csend.

- Persze - jegyezte meg Van de Gruyn vonakodó részvétellel, mint aki egy félig gyógyult leprással beszélget -, te Auschwitzban voltál.

- Igen - mondtam.

- Neked elment az eszed - tért magához első megrökönyödéséből Sas. - Regényt írni Auschwitzról?! Ma?! Ki fogja azt elolvasni?!

- Senki - mondtam -, mert nem adják ki.

- Talán - kérdezte - azt vártad, hogy majd a nyakadba borulnak?

- Miért ne? Egy jó regény - mondtam.

- Jó? Mi az, hogy jó?

- Mi volna? - hebegtem. - Jó, az jó. Önmagában nyugvó izé... Szóval... Jó, an und für sich, hogy úgy mondjam.

- An und für sich - tekintett Sas, mintegy a szavaimat tolmácsolva Gerendásra, majd lassan ismét felém fordította elegáns, keskeny, hegyes orrú fejét, mely félig lehunyott pilláival, a vörhenyes arcát keretező sárgás oldalszakállával szomorú, sokat tapasztalt álmos rókára emlékeztetett. - An und für sich - ismételte szelíden. - De *kinek* jó? Mit lehet kezdeni vele?!... Hol élsz te, melyik bolygón? - érdeklődött egyre bánatosabban. - A kutya sem ismeri a nevedet a szakmában, és erre te fogod magad és beállítás egy regénnyel, ráadásul egy ilyen témával...

- Ez a Sas - próbálta Mynheer Gruyn elsimítani a dolgokat - semmit sem változott. Mindig ilyen... hogy is mondják csak... azesz pónem volt - talált rá boldogan a keresett szóra. - Emlékszel, amikor...

De Sast most már nem lehetett megállítani; és tulajdonképpen engem sem.

- Szóval nekem nincs jogom jó regényt írni?! - hallottam a saját hangom mérges vakkantását.

- Pontosan így precíz - örült meg Sas. - Magam sem fogalmazhattam volna meg különbül. Jó regényt, öregem, nem tőled várnak. Milyen előzetes bizonyítékod van neked arra, hogy jó regényt írhatsz?... Még ha, tegyük fel, tényleg jó volna: akkor is, mi rá a garancia? A szakember, öregem, nem fog csak úgy egyszerűen hinni a saját szemének! A nevedet nem ismeri - számlálta ujjain -, nem áll mögötted senki, a téma nincs a levegőben, senki sem akar veled adu ászot ütni: mit akarsz tulajdonképpen?

- És ha - kérdeztem - valaki mondjuk egy zseniális regényt nyújtana be?...

- Nyilván magadról beszélsz - vélekedett Sas.

- Tétélezzük fel - egyeztem bele.

- Először is: zseniális regény nincsen - világosított fel Sas türelmesen. - Másodszor, ha mégis van, annál rosszabb. Ez egy kis ország; itt nem zsenikre van szükség, hanem tisztességes, dolgozó állampolgárookra, akik...

- Jó, jó - szánt meg Van de Gruyn -, de ha már egyszer megcsinálta azt a regényt... Esetleg - kockáztatta meg óvatosan - ideadhatod... Még két hétig maradok, esetleg átfutnám...

- Kint vagyok veled a vízből! - mondtam. - Fordítsd le és adasd ki Hollandiában!

Mynheer Gruyn meghökkentnek látszott:

- Én - mondta - nem foglalkozok fordítással. Még nekem is szükségem van néha segítségre a nyelvben. - Izgalmában egyre rosszabbul beszélt magyarul. - Ez tisztára... hogy is mondják... absurdity!... Egyébként - tért lassacskán magához - a regénnyel nálunk, a Nyugaton sem könnyű: ott vannak a jó profik, ugyebár, akik tudják, hogy kell megcsinálni. Egy ilyen témát, hogy az üzlet is legyen, hát ahhoz már kell valami! Az Anna Frankkal a hollandok ezt a témát már izé...

- Letudták - siettem a segítségére.

- Na nem egészen, de ha nem tudsz valami újat... valamit hozzátenni... És nálunk, a Nyugaton sem egy jó ajánlólevél egy regénynek, ha egyik kiadó már visszaadta... Hacsak nem - jelent meg némi tétova tűnődés az arcán - a szerző személyisége olyan esetleg, hogy...

- Nem fogom lecsukni magamat azért, hogy nálatok rövidlejárati szenzáció legyenek! - mondtam.

- Ebben ne is reménykedj! - sietett megnyugtani Sas. - Manapság nem olyan könnyű minálunk börtönbe kerülni egy könyvért!

- Bezzeg a régi szép időkben! - röhögött felszabadultan Mynheer Gruyn. - Emlékeztek, amikor...

- Ma sokkal civilizáltabban zajlanak nálunk az ilyen dolgok - folytatta Sas zavartalanul.

- Igen, mindenkitől ezt hallom - kapott a szón a Mynheer. - Nagyon szépen fejlődtek: a kirakatok csinosak, az emberek jól vannak öltözve... De hol a sok régi, klassz pesti nő?!

- Itt vannak - mondta Sas -, csak nem veszed őket észre: te sem vagy már az a tizenhét évvel ezelőtti nyalka huszártiszt, öregem...

Egyszóval az ügyem kezdett végre lejárni, mint egy unt hanglemez. Sas ellátott még néhány jótanáccsal: írjak novellákat, próbáljak betörni az irodalmi lapokhoz; így lassacskán megszokják, sőt talán még emlegetni is kezdik majd a nevemet. Akkor aztán csatlakozzam egy irodalmi csoportosuláshoz: mindegy, hogy melyikhez - mondta -, az ilyesmi amúgy is kiszámíthatatlan.

- Egy irodalmi csoportosulás - oktatott türelmesen - olyan, mint egy hullám; hol a magasba csap, hol lebukik, de hordalékát mindig magával hurcolja, akár a hátán, akár a völgyében, és végül mindig elsodorja valamilyen kikötőbe. - Írók példáját említette, akik így jutottak révbe, ki lassan, ki hamarább. Némelyek közben kihullanak a sorból, öngyilkosok lesznek, elhagyják a pályát vagy idegklinikára kerülnek; mások viszont boldogulnak, húsz-harminc év múltán kiderül róluk, hogy nagy írók, és pedig ugyanazon műveik révén, amelyeket eddig a kutyába se vettek: ettől fogva azután - ha még mindig élnek - becézik, ünneplik, kényeztetik őket, és ezen éppúgy nem lehet változtatni, mint a korábbi mellőztetésükön.

- Vagy - folytatta - bele kell trafálni a közepébe. Vagyis - mondta - ki kell szemelni azt a problémát, amely az adott pillanatban - úgymond - épp a felszínen van: ez esetben megtörténhet, hogy egy addig ismeretlen nevű író is felkapnak, mert - mondta Sas - valaki, vagy valakik számára épp kapóra jön a könyve, s felhasználható érvül vagy ellenérvül, botránykőnek vagy lobogónak.

A Mynheer is elmondta, hogy náluk, a Nyugaton sincs ez sokkal különbül, ámbár ott kétségkívül szabad az érvnyesülés piaca. Node mit ki nem kell találni, hogy ez a piac azután meg is nyíljon az ostromlók előtt! Van, aki meztelenre vetkőzik a királynő fogadásán; mások sebességi rekordokat állítanak fel, szakadatlanul válnak és újra nőszülnek, gyanús szektákhoz csatlakoznak, vagy kábítószeres mér-

gezéssel a kórházba vitetik magukat, hogy legalább ezen a módon forgassák a nevüket az újságokban. Ő maga – mynheer Van de Gruyn – is torkig van már a humoros történetekkel, az állandó önismételgetéssel. Van egy komoly regénytémája. Be is jelentette az ügynökének. Mármost az ügynök nem emelt semmilyen kifogást ellene, mindössze két szerződést rakott eléje. Egyet a szokott humoros történetekre, de a szokott honoráriumot egy harmadnyi összeggel megtévezve; egy másikat pedig egy regényre, éhbérért, és ráadásul azzal a kikötéssel, hogy az elkészült kézirat első felének bemutatásakor az ügynökségnek jogában áll még ezt a százalmas szerződést is felbontania.

- Nem mondom, hogy egyszer majd nem írom alá; de most még nem engedhetem meg magamnak.

- Így van ez – jegyezte meg Sas Árpád -: az ember nem mindig azt csinálja, amit szeretne.

- Vagy pedig meg kell fizetni az árát – tette hozzá a Mynheer. Már régóta nem is hozzám beszéltek. Egy balek ült köztük, akinek a feje fölött két tapasztalt, okos ember kellemesen megértette egymást.

De már én se nagyon figyeltem rájuk. A vendéglőterasz megtelt, az őszi napsütés éppoly bágyadtnak és szórakozottnak tetszett, akár az én szertekalandozó figyelmem. Sas és Gerendás társalgásának neszeibe más hangfoszlányok is belévegyültek. Koccantak a tányérok, odakint az úton olykor eldörgött egy-egy autóbusz. Balra d'Artagnan-bajuszú, korosabb pasas ült, elszántan vidám mintájú nyakkendővel, vele szemben jó karban tartott, igyekvő mosolyú hölgy.

- I like some pictures – mondta a pasas, mélyértelmű pillantással, kezében kolbászos szendvicset tartva.

- Ej lájk dzö mjuzik – mondta a hölgy, e közlés tartalmát messze meghaladó mosollyal, kerékbe tört angolsággal.

- Ahogy én emlékszem, két csomag volt egybe kötve – ütötte meg fülemet egy kaffogó hang. Apró öregember volt, néhány felcicomázott öregasszony körében: hatalmas füleivel, fonnyadt arcával és a feje tetején tarajjá összesodródott, ritka hajával dühös huszármajomra hasonlított.

Csak futólag hallottam közben, hogy a jövő tavaszra Sas meghívatta magát Amszterdamba.

- Lehet, hogy pont nem leszek otthon - mondta a Mynheer. - Valamikor a tavasszal át kell repülnöm Amerikába. De az egyik vendégszoba természetesen...

A d'Artagnan-bajusz megmártózott egy pohár sör fehér habfürdőjében.

Az öregasszonyok asztalánál élénk, rikácsoló hangzavar támadt:

- Te mindent jobban tudsz! - rikoltotta az egyik, kivörösödve, a felháborodástól remegő fejjel.

- Igenis, én mindent pontosan tudok! - kaffantotta az öreg kanvezér. A vénasszonyok hirtelen megjuhászodtak: csend lett. Az öreg nagyot horkantva nézett szét közöttük, alsó műfogsora fenyegetően felugrott, majd ismét visszakerült a helyére.

A mi asztalunknál közben Sas kis angol kocsija került szóba, amelyhez alkalmasint pótalkatrész kellene. A továbbiak folyamán felmerült, hogy megpróbálná lefordítani és elhelyezni Gerendás egyik politikamentes humoros kötetét:

- Legalább megtanulok hollandul: norvégból már fordítottam. Ha megakadok, majd segítesz - mondta vidáman.

Szétnéztem: körülöttem csak úgy fortyogott, bugyogott minden, szavak cirpeltek mindenfelé, mint láthatatlan távirópóznák láthatatlan sürgönydrótjain, ötletek, ajánlatok, tervek és remények pattantak át egyik fejből a másikba, mint villogó elektromos kisülések. Igen, ebből a nagy, általános termelésből és fogyasztásból, a világnak ebből a gigantikus anyagcseréjéből én valahogy kimaradtam; és e pillanatban megértettem, hogy ezzel dőlt el a sorsom. Nem fogyasztok, és nem vagyok fogyasztható.

- Mennem kell - álltam fel.

Nem nagyon tartóztattak.

„Most itthon ülök.”

„Vége” - hökkent meg az öreg.

„Nincs tovább.”

„Pedig azután mégis kiadták.”

„Két év múlva.”

„4900 példány.”

„18 000 forint.”

- Dolgoztál?

- Hogyne.

- Haladtál valamit?

- Löktem rajta egyet.

- Mit akarsz ebédelni?

- Nem tudom, mi a választék.

A felesége megmondta.

- Mindegy - döntött az öreg.

Végkifejlet a bizstróban: folyik a találgatás, hogy ki megy, és hogy ki marad - mesélte az öreg felesége.

Lezajlott ugyanis a leltár: nem hiány volt, hanem többlet (ami általában ugyan dicsérendő, egy bizonyos többleten felüli többlet azonban már legalábbis korholandó) (minthogy ekkora többlet másból, mint a fogyasztók huzamos időn át űzött rendszeres megkárosításából előállni nem tud).

Az Öregasszony - hivatalos címén: a volt csúcsvezető - sürgősen beadta már amúgy is régóta esedékes nyugdíj-kérelmét, amelyet a Vállalat haladéktalanul elfogadott (az általános méltányosság szellemében) (valamint a tágabb nyilvánosság kiküszöbölhetőségének reményében) (ami - mármint a tágabb nyilvánosság - kétségkívül nagyobb kárt okozna a Vállalatnak, mint egy bizonyos többleten felüli többlet) (ami - mármint a többlet - végső soron mégiscsak haszon) (csupán tudni kell elkönyvelni) (persze).

Mármost az ily korántsem ritka esetek (amikor tudniillik egy csúcsvezető megbukik) rendszeres következménye, hogy a személyzet is más üzletekbe - többnyire rosszabbakba, elvétele hasonlókba, kivételképpen jobbakkba - helyeztetik át (noha e személyzet java része) (a törvénybe iktatott munkajog világos szavai szerint) (a leltárért nem felelős, sőt annak alakulásáról még csak tudomása sem lehet) (ámde a bűn árnyéka hosszú s mindenkire rávetül) (kivált arra, aki nem követett el semmit).

Így tehát, amennyire nem titok, éppoly kevésbé meglepő, hogy a szenttelen arcú, kevés beszédű, magas, széke hölgy – hivatalos címén: az új csúcsvezető – a diszkrét cseresznyepalinkával elegy parfümillat fellegeibe burkolózza, a szája sarkában az állandóan ott fityegő cigarettával, máris készíti a feketelistát az irodában; annál kevésbé titok ez, mivel többek, így az öreg feleségének jelenlétében is, ő maga jelentette ki, hogy „tolvaj személyzettel nem működik együtt”; minélfogva tehát minden bizonytalan, csupán az bizonyos, hogy a Bodáné (Ilona keresztnévű) kolléganő marad – akár a személyes rokonszenv kiszámíthatatlansága, akár valami kiszámíthatóbb tényező jóvoltából (például a – hivatalos címén – új csúcsvezető előrelátásából, miszerint a sors idővel úgy hozhatja, hogy neki) (a – hivatalos címén – új csúcsvezetőnek) (is keletkezhet többlete, mely esetben) (s talán épp az esti csúcsforgalom idején) (fehér köpenyében ő maga áll majd be a csapba) (ama – egyébként korántsem feltétlenül szükségszerű – rend szellemében, melyet a főntebb már idézett baljós elme az örök visszatérésnek mondott) (s amelyre természetesen) (legalábbis így reméljük) (mindig rácáfol az élet).

– Most aztán leshetem, hogy hová kerülök – zárta szavait (mintegy konklúzióképpen) az öreg felesége.

– Ja igen – mondta később az öreg –: telefonált az anyám.

– Mit akart? – kérdezte a felesége.

Az öreg válaszolta.

– Egy esetleges lakáscserére akkor többé semmi reményünk – mondta a felesége.

– Hát bizony nem sok – mondta az öreg. – Pillanatnyilag – tette hozzá (sietősen).

– Ebben a lukban fogjuk leélni az egész életünket – mondta a felesége.

– Mit csináljak? – mondta az öreg. – Elmegyek, járok egyet – mondta még ezenkívül (később).

Másnap reggel az öreg felesége a szoba északnyugati sarkát elfoglaló heverő szélén ült, hálóingben, papucsban, borzasan, és a hirtelen ébredéstől kissé még bizonytalan tekintettel így szólt:

- Furcsát álmodtam.

- Minden részletére nem is tudok pontosan visszaemlékezni - folytatta.

- Szóval az a lényeg, hogy valami hatalmas vendéglátóipari kombinátban dolgoztam. Hat emelete volt és vörös téglafala, mint egy - várj csak... mint egy börtönnek. Hát persze. Nagy zene szólt minden emeletről, főleg cigányzene. Én a tetőteraszra voltam beosztva. Zsúfolva voltunk. Hordtam a tálakat, a nehéz jénaikat, a tizenkét üveg sör le nem került a tálcámról. A konyha a földszinten volt: onnan kellett felhordanunk mindent, személyzet meg alig. El voltunk úszva, az asztalok mellől üvöltve követelődtek az emberek; a hamutálak tele csikkel, a zsírpecsés abroszokról a földre csöpögött a sok kilötyögtetett ital. Olyan furcsa, vörös fény volt, mint nyári alkonyatkor néha. Szalagáltam vendégtől vendéghez, csurgott rólam a víz, de közben éreztem, hogy énnekem valahogy már semmi közöm az egészhez.

- A Bodáné csörtetett el mellettem, valami magyaros jelmezben. Piros mellény volt rajta, a fején párta, hatalmas fenekén nemzetiszínű szoknya. Akkora tálat vitt, hogy majd összerogyott alatta. „És télen, a hóviharban hogyan csináljátok ezt?” - kérdi tőlem lihegve. „Ez már a ti gondotok” - mondtam neki. Akkor láttam csak, hogy a pártája félrecsúszott, majdnem a fülére, alóla dőlt a verejték és patakokban mosta le az arcáról a vörös meg a fekete festéket. Úgy elkezdtem nevetni, hogy le kellett ülnöm, a tálcámat pedig letettem a földre. A cipőmet is kifűztem - a szokott, magas szárú munkacipőmben voltam -, mert valami nagyon nyomta benne a lábamat. Hát egy tízforintos érme volt: a nagy rumliban csúszhatott be valahogy a cipőmbé. Erre rám ordít egy pasas: „Majd én rendet csinállok

itt, beírom magát a panaszkönyvbe!” Tudtam, hogy ő a parancsnokhelyettes, csak azt nem tudtam, hogy milyen parancsnoknak miféle helyettese. Mondom neki: „Tehet nekem egy szívességet, uram: nekem már megvan a halálos ítéletem!” – és mutatom neki a papírt. Elvette, elolvasta, de olvasás közben olyan furcsán kidülledt a szeme, mintha ki akarna esni. „Az más!” – mondta aztán. Hirtelen felugrott, összevágta a bokáját, és úgy csinált, mintha tisztelegni akarna, de aztán csak legyintett. Közben rám is kacsintott, de valahogy inkább szomorúan.

– Erre meg valahonnan ott termett az új, szőke csúcsvezetőnő. Krétafehér arccal, a szája sarkában fityegő cigarettával a fülembe sziszegte: „Nem lehet lelépni! Nincs személyzetem, ezt a napot még végig kell csinálnod!” Még a cseresznyepalinka bűzét is éreztem a szájából; mint a valóságban. Mondom neki: „Te is megteheted nekem ugyanazt a szívességet: én már szabad vagyok, megvan az ítéletem!” Levettem magamról a kötényemet, és a zsebemben csörgő pénzzel együtt odavágtam a lábához. Tudtam, hogy ezzel aztán vége a dalnak. Soha életemben nem éreztem még olyan könnyűnek magam. Odaléptem a korláthoz. Láttam, hogy hatalmas tömeg tolong odalent: mind be akart jönni, enni meg inni, és a távolból is özönlöttek, hosszú fekete sorokban, akár a hangyák. Már sötétedett. A lábam alatt úgy nyüzsgött és zsongott az egész épület, mint egy méhkas. Szólt a zene, ettek-ittak, itt-ott már berúgtak és részegen gajdoltak. A személyzet esztelenül rohángált közöttük: gyorsan letetették az ételt meg az italt, azután le a lépcsőn, a láthatatlan konyhába. Onnan meg egyre dőlt az étel, és az volt ebben a legfurcsább, hogy közben tudtam: nincs konyhaszemélyzet, és az egész csak addig tart, amíg a főnökök felfőzik a többletet...

- Nem tudom elmondani úgy, ahogy szeretném...
- Sok részletre már nem is emlékszem...
- Öltözőm is kell már: a végén még elkések...

-Tulajdonképpen rossz álom volt, de nem olyan rossz, mint felébredni - zárta szavait (mintegy konklúzióképpen) az öreg felesége.

Kicsit később az öreg az iratszekrény előtt állt és azon gondolkodott, hogy ma nem gondolkodik.

E tervét megvalósítandó (ha ugyan szabad egy negatív célkitűzést tervnek, megtörténtét pedig megvalósításnak mondanunk) (egy olyan célkitűzést ráadásul, amelyhez az öregnek semmi különösebb erőfeszítésre szüksége nem volt, minthogy) (miként talán már említettük) (olyan nagy rutinra tett már szert a gondolkodásban, hogy olyankor is képes volt a gondolkodás látszatát kelteni, amikor pedig nem is gondolkodott, noha esetleg ő maga is úgy képzelte, hogy gondolkodik), az iratszekrény alsó rekeszének jobb hátsó - északnyugati - sarkából egy drapp színű, ragyás felületű, feltehetően disznóbőrből készült tokot, amolyan dobozkat vett elő.

A drapp színű (ragyás felületű) dobozka külső (egyzersmind kétségtelenül a felső) oldalán a drappnál drappabb (mondhatni barna), domborított, kör alakú stilizált pecsét közepén a MEDICOR betűcsoportozat volt olvasható (egy gyógyszeripari vagy orvosi műszereket gyártó vállalat célszerű rövidítése talán) (ha ráhagyatkozhatunk a tiszta logikára, márpedig) (alkalmasabb támpont híján) (minthogy az öregnek még csak sejtelme sem volt arról, hogy e dobozka mikor, miért és miként került a birtokába) (aligha tehetünk mást), két belső rekesze pedig egy-egy pakli francia kártyát tartalmazott (egy kék és egy piros paklit, minden pakliban ötvenkét) (tehát összesen száznegy) (piros, illetve kék kártyalapot) (mely kártyalapok mindegyike ott viselte hátoldalán a kéknél kékebb, illetve a pirosnál pirosabb stilizált pecsétet, közepükön a MEDICOR betűcsoportozattal) (mindig a megfelelő színben) (magától értetődően).

Az öreg a kék paklit emelte ki belőle (minthogy az volt a kevésbé használt).

Rövid kevergetés után az öreg négyszer tizenhárom (tehát összesen ötvenkét) kártyalapot terített – mégpedig egyes leosztásban és mindig jobbról balra – maga elé az asztalra (pontosabban az asztalra, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztalára).

E ténykedés arra vallott, hogy – bármilyen meglepő is – bridzsezni készült.

A bridzsezéshez ugyanis négy személy szükséges (nem több, és nem kevesebb).

A bridzs angol fejjáték – szokta mondani (gyengébbek kedvéért) az öreg.

Lényege, mondhatni specifikuma, hogy két szemközt ülő partner ellenfélként játszik a másik két szemközt ülő partner ellen (ezért is hívják bridzsnek) (angolosan bridge-nek) (ami magyarul hidat jelent) (noha e túlon túl egyszerű magyarázatot) (s véle a játék angol eredetét is) (a legújabb hazai kutatások) (egyetértésben a külföldiekkel) (kétségbe vonják).

Így tehát – mi egyebet is tehetett volna? – az öreg egymaga képviselte a hiányzó másik három személyt, vagyis az egész partit, szakszerűen szólva úgy a felvevő-, miként az ellenjátékot is; aminek kétségkívül megvoltak a maga előnyei – amennyiben például jelentősen csökkentek a partnerek közti megértési nehézségek –, hátrányul róható fel viszont, hogy az öreget feszélyezték a nyílt lapok; ennek tulajdonítható azután, hogy egy felvevőként bement, és egyébként simán teljesíthető négy kör játékot egy piros színű impassz helyett – amelynek sikerét már előre látta – inkább beszorításra alapozott, s fekete színben így végül el is bukott (noha mint ellenjátékos ezzel is jó előre tisztában volt); minélfogva egyetlen eldöntendő kérdés maradt még csupán, nevezetesen az, hogy a bukott felvevő-, vagy pedig a sikeres ellenjátékkal azonosuljon-e inkább (rövid habozás után az öreg a sikeres ellenjáték mellett döntött) (ámbár az is bosszantotta, hogy nem teljesítette a könnyen teljesíthető négy kört), mielőtt a pakli kártyát újra a dobozkába, a dobozkat pedig a helyére (az

iratszekrény alsó rekeszének jobb hátsó – északnyugati – sarkába visszatette, az iratszekrényt bezárta, s a karját – immár dologtalanul – leengedte volna; miáltal végezetül is egy tulajdonképpen jól megalapozott, hagyományos, mondhatni már-már szertartásos helyzet jött egyszerre ismét létre, vagyis:

Az öreg az iratszekrény előtt állt. Gondolkodott. Reggel volt. (Aránylag: tízre járt.) Ilyen idő tájt az öreg mindig gondolkodni szokott.

Sok gondja-baja volt az öregnek, volt tehát min gondolkodnia.

Már rég hozzá kellett volna látnia, hogy megírjon egy könyvet – ez az igazság, nincs mit szépíteni rajta.

Akármilyen könyvet, csak könyv legyen (az öreg régóta tudta már, hogy teljesen mindegy, milyen könyvet ír: jót-e vagy rosszat – a lényegen ez semmit sem változtat).

Egy ingerült mozdulattal tehát (mint akinek most aztán már igazán nincs sok elvesztegethető ideje) az iratszekrény felső rekeszéből előkapta az „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfelirattal ellátott dossziét, majd a sok cédula, irkalap és papírfecni közül úgyszólván találomra (mint akinek mindegy, mit húz: a pikk ászt-e vagy a treff kettést) (pontosabban talán: mint aki jól tudja, hogy sem a pikk ászt nem húzhatja, sem pedig a treff kettést, mivel ezt a paklit ő keverte) (ami a kezébe kerülhető lapok minőségét eleve eldönti már) (fenntartva a kissé jobb vagy a kissé rosszabb) (azért korántsem egylényegű) (esélyeit) (s ennyiben némi működési teret mindenesetre mégiscsak meghagyván a pillanat csillagállásának) egy, a szélein már némileg megsárgult noteszlapot rántott ki úgy körülbelül a cédulahalom közepe tájáról.

A (szélein már némileg megsárgult) noteszlapon zöld filctollal (amelyet egy ideje nem használt már) az alábbi feljegyzést (illetve ötletet, vázlatot vagy talán töredéket) olvasta:

„Köves kétszer adta be útlevélkérelmét, és háromszor utasították vissza; jóllehet nyilvánvalóan adminisztrációs hiba történhetett, Köves mégis jelképes értelmet látott az esetben, és ezzel végleg eldöntötte: most már mindenképp utazik.”

- Na tessék - mormogta az öreg.

- Ezt jól kifogtam.

„Emlékszem.”

„Nem volt munkahelyi ajánlás.”

„Rég volt” - kalandozott el a tárgytól (gondolatban).

„De mi a fenét tudok én kezdeni ezzel?” - tért vissza ismét a tárgyra (gondolatban).

„Habár - gondolta aztán - nem is rossz ötlet.”

„Vannak benne érdekes elemek.”

„El lehetne indulni belőle.”

„Mindenből el lehet indulni.”

„Az a fontos, hová lyukadunk ki.”

„De hová lyukad ki Köves?”

Az öreg az iratszekrény előtt ült és gondolkodott (nyilvánvalóan az önmagához intézett kérdésen, amely) (miként főntebb idéztük) (úgy hangzott, hogy hová lyukad ki Köves).

„Hová lyukadhat ki egyáltalában Köves?” - intézte önmagához (s arcának lassanként felderülő kifejezésén úgy látszott: már-már a választ is sejtve) a következő kérdést az öreg.

Minélfogva elővette az írógépet (az iratszekrény legfelső rekeszéből) (amely rekeszben így csupán néhány dosszié, két papírdoboz, mögöttük egy szürke dosszié, azon pedig, mintegy nehezkül, egy úgyszintén szürke - noha sötétebb szürke - kódarab maradt), s a belécsavart papiroslap tetejére, középre tördelve és csupa nagy betűvel (ahogyan az ember valamilyen címet) (mondjuk, egy könyvét) (szokott) (az általános szokás szerint) (leírni), az alábbiakat kopogtatta:

A KUDARC

- alája pedig, némi további gondolkodás után, odakopogtatta még:

ELSŐ FE

-Az isten bassza meg! - szakította itt egyszerre félbe a kopogtatást az öreg, miközben a helyéről félig felemelkedve az iratszekrény felé kapott.

„Hogy a rackajuhok öregapja döfné belé azt a hétszer csavart, szarukemény...” - mormolta lassan és mintegy magyarázóan tagolva az öreg, míg az ujjai közt megpuhított olvadékony viaszgyurmát gondosan megformázva a fülébe gyömködté, mintegy hatályon kívül helyezve ezzel Oglützöt, a Hazugság Szurdokát - mondhatni az egész világot.

